STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 08466

MASLYANSKI'S DROSHES

Zvi Hirsch Masliansky

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאַסליאַנסקי'ס

ד ר ש ו ת

פיר שבתים און ימים־טובים

צווייטע פערבעסערטע אויפלאַגע

צווייטער טהייל

ניו יאָרק:
היברו פּאבלישינג קאמפּאַני
52-50 עלדרידזש סטריט
1915

YIDDISH SERMONS

FOR

Sabbaths and Holy Days

BY

H. MASLIANSKY.

Second Revised Edition.

VOLUME II.

New York
HEBREW PUBLISHING COMPANY
50-52 Eldridge Street
1915

Copyright, 1909, by the
Hebrew Publishing Company.

נאכדרוק שטריינג פערבאטען.

פסח

דער יום טוב פון פריהלינג און בעפרייאונג.

„שמור את חדש האביב ועשית פסח לד' אלהיך.
כי בחדש האביב הוציאך ד' אלהיך מארץ
מצרים לילה" (דברים ט"ז א.) „ולא יתן
המשחית לבא אל בתיכם לנגוף ושמרתם את
הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם"
(שמות י"ב כ"ד.)

דריי סארטען ימים טובים, פייערטאגע, גיבט ביי אלע נאציאנען : רעליגיעזע נאציאנאלע און נאטירליכע. אבער איין פייערטאג מיט דעם צווייטען האבען קיין פערבינדונג ניט אין דער צייט פון יאהר, ניט אין בעדייטונג און אויך ניט אין נאציאנאלע געפיהלען. צום ביישפיעל, נעהמען מיר דאס אמעריקאנער פאלק. ער פייערט זיין רעליגיעזען יום טוב, דעם געבורטס טאג פון דעם מענשען־גאט, אין ווינטער צייט, ווען די נאטור איז טויט און קאלט ; זיין נאציאנאלען פייערטאג פייערט ער אין דעם פיערטען דזשולייי, ווען דיא זונן ברענט אין מיטען זומער און דיא גאנצע נאטור איז אפגעשלאפט און ענטמוטהיגט פון גרויס היץ. דיאביידע ימים־טובים, דער רעליגיעזער און דער נאציאנאלער, האבען קיין שייכות מיט דעם

נאטירליכען יום־טוב, דער אמעריקאנער „חג האסיף“, „טהענקס־גיווינגס־דעי“. דארום גיעט מיליאנען גוטע אמעריקאנער, וועלכע פייערען דיא נאציאנאלע און נא־טירליכע ימים־טובים און פון דעם רעליגיעזען האלטען זיי גאר ניט. ער האט אין זיך קיין נאטירליכקייט און קיין נאציאנאלען געפיהל.

אבער ניט אזוי איז מיט אונזערע הויפט דריי ימים־טובים: פסח, שבועות און סכות, וועלכע האבען אין זיך אלע דריי בעדייטונגען. זיי זיינען רעליגי־עזע, נאציאנאלע, און נאטירליכע. דארום זיינען זיי פאלקאמענע פייערטאגע פיר'ן גאנצען פאלק ישראל, אהנע אונטערשיעד פון מיינונגען וועגען רעליגיאן. און טאקי דארום האבען דיעזע פייערטאגע אויסער רע־ליגיעזע נעמען, אויך נאטירליכע, וויא „חג האביב“, „חג הקציר“ און „חג האסיף“.

אונזערע ימים טובים איבערצייגען אונז ווירקליך, אז אונזער תורה איז „תורת חיים“,א לעבעדיגע תורה, גענומען פון לעבען און געגעבען פון לעבעדיגען גאט צו א לעבעדיגע נאציאן, וועלכע איז פול מיט לעבען.

א צויבער ליגט אין דעם ווארט „אביב“, פריהלינג. פערגעניגען, זאנפט, שיינקייט, שטארקייט און דער עקסטראקט פון לעבען פליסען פון דעם ווארט „פריה־לינג“. ער בעלעבט און ערקוויקט דיא גאנצע נאטור

מיט זיין פראכט און גלאנץ. ער פערטרייבט דיא פינס־טערניס און בעלייכטעט דעם גאנצען בעשאף. ער פערקלענערט דיא נאכט. און פערגרעסערט דעם טאָג, וועלכער איז פול מיט לעבען, ליכט און פרייהייט!

און דער גאָט פון פריהלינג האָט אריינגעבראכט זיין געטליכען פריהלינגס גייסט צו דעם פאלק ישראל אין דעם מאָנאט פון פריהלינג. ער האָט איהם בע־פרייהט גלייך מיט דער נאטור און איהם בעפוילען אין זיין תורה: „היום אתם יוצאים בחדש האביב!" דאָס הייסט, געדיינקט איהר זייט קינדער פון דער נאטור און צוזאמען מיט איהר וועט איהר זיך בע־פרייען פון אייער יאָך. דער פריהלינג וועט בעפרייען דער מוטער ערד פון איהרע ווינטערדיגע קאלטע קויטען, און איהר וועט זיך בעפרייען פון אייער שקלאפעריי אין מצרים. און דער בעפרייאונגס יום־טוב זאָל געקרוינט ווערען מיט דעם נאטירליכען נאָמען „חג האביב!"

פייער „ישראל סבא", דיין פריהלינג יום טוב אין אלע דיינע גלות לענדער און לעז אין דיינע שולען דאָס הייליגע פריהלינגס ליעד, דעם אונשטערבליכען און הייליגען „שיר השירים", וועלכען דיין מייסטעטי־שער דיכטער האָט געזונגען אין זיין פריהלינגס לע־בען. לעז, גליקליכער־אונגליקליכער, אלטער־יונגער

מאן, דיא הייליגע נבואה, וועלכע איינער פון דיינע פראפעטען האט אין איינע פון דיינע שרעקליכע ווינ־טער צייטען, פראפעצייהט וועגען דיין צוקינפטיגען פריהלינג, וועלכער האט בעלעבט דיינע טרוקענע ביי־נער, דיא „עצמות היבשות“ פון בבל; ער האט דיינע סקעלעטען אויפגעשטעלט, דיינע אדערען מיט פלייש אנגעטהאן, א הויט א נייע ארויפגעצויגען, א הייליגען לעבעדיגען גייסט אריינגעבלאזען אין זיי, און דיא טרוקענע ביינער האבען אפגעלעבט און לעבען עד היום־הזה. זינג אלטער, זינג דיינע פריהלינגס ליעדער, לעז, אונגליקליכער, לעז דיינע נבואות און האף אין מוטהיג זיך צו מקבל פנים זיין דיין נייעם פריהלינג אויף דיין אלט־ניי־לאנד, וועלכע האט שוין אנגעפאנ־גען צו געבען צייכענס פון אויפלעבען — און עס וועט אויפלעבען!

„סאלדאטען! דרייסיג הונדערט יאהר קוקען ארונטער אויף אייך פון דיא שפיצען פון דיא פיראמי־דען!“ — האט אויסגעשריען נאפאלעאן באנאפארטע צו זיין ארמעע, ווען ער איז געשטאנען מיט זיי אין עגיפטען.

און מיר האבען דאס רעכט אויסצושרייען צו דער גאנצער וועלט, צו אלע אלטע און נייע נאציאנען מיט זיין סגנון: „פעלקער! קוקט און בעטראכט דעם

אלטען לעבעדיגען פיראמידע ישראל. שוין מעהר וויא דרייסיג הונדערט יאהר, טויזענדע פריהלינגס און טויזענדע שרעקליכע ווינטערס זיינען איבער איהם אריבערגעגאנגען זייט ער האט געענדיגט דיא ארבייט ביי דיא מצרים'ער פיראמידען !"

און דיא לעבעדיגע פיראמידען שטעהען ניט אויף איין ארט. זיי וואנדערען צוזאמען מיט זייערע פריה־לינגס ימים־טובים און שרייען אויס : „היום אתם יוצאים בחדש האביב ! שמור את חדש האביב !" זיי האבען געשפאלטען דעם ים־סוף ; זיי זיינען געשטא־נעןביים בארג סיני ; זיי זיינען געקומען אין דער לאנד כנען ; זיי האבען געזונגען און געשפיעלט מיט זייער ארקעסטער פריהלינגס ליעדער אין זייער געטלי־כען טעמפעל און פערקלונגען דעם גאנצען ערד־קוגעל מיט זייערע געטליכע מעלאדיען ; זיי האבען אויפגע־האנגען זייערע פידלען אויף דיא ווערבען בוימער ביי דיא טייכען פון בבל ; זיי האבען זיך אומגעקעהרט צוריק נאך יהודא ; זיי האבען געגעבען שלום עליכם צו אלכסנדר מוקדון ; זיי האבען זיך א היבשע טהייל איבערגעצויגען נאך אלעקסאנדריא ; זיי האבען גוט געקענט יוליוס צעזאר מיט דיא אלע מעכטיגע קיסרים פון רוים ; זיי האבען מיט גרויס טאפפער־קייט געקעמפפט מיט דיא רוימישע לעגיאנען ; זיי

זיינען אם ענדע בעזיעגט געווארען אין פערשיעדענע לענדער; זיי האבען זיך נור א ביסעל אין שפאניען אפגערוהט; מען האט זיי פון שפאניען אויך ארויס־געטריעבען און צוזאמען מיט קאלאמבוס׳ן האבען זיי געפונען די נייע וועלט, און זיי זיינען שוין היער באלד צוויי מיליאן — כן ירבו!

א, פיעל שרעקליכע ווינטערען, גרויזאמע צייטען, זיינען אריבערגעגאנגען איבער די מאדערנע פיראמי־דען. אבער זייער פריהלינג געהט פאר זיי און קעמפפט מיט ריין־געטליכע מאכט געגען דעם ווינטער און אלע יאהר פראקלאמירט ער: „שמור את חדש האביב!“

„ופסח ד׳ על הפתח, ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם“.

ניט נור אין מצרים האט גאט איבערגעהיפט די אידישע טהירען, ווען ער האט געמארדעט די מצרים, נור אויך אין אלע צייטען און אין אלע לענדער וואו דער גלות האט די אידען פערטריעבען. דאס זעלבע זעהען מיר, ווען דער משחית האט זיך ארייגעכאפט צו אלע אלטע פעלקער און האט זיי פערניכטעט: „בנגפו את אשור“, „בנגפו את בבל“, „בנגפו את יון“, „בנגפו את רומא“, דאס הייסט ווען עס זיינען פער־ניכטעט געווארען די אשורים, די בבלים, די גריי־בען, די רוימער. אין די אלע שרעקליכע היסטארישע

עפּאָכען פון פערניכטונגען איז אימער מקוים געווארען דער פסוק: **ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם.** דאס הייסט, אז דער משחית, וועלכער פערדארבט אלע נאציאנען, וועט אויף דיר ניעמאלס קיין שליטה האָבען, וויל דאס איז א געזעץ פיר דיר און פיר דיינע קינדער אויף אייביג.

און אָט אזוי וואנדערט ער, דער אלטער פריי־הייטס־קעמפפער מיט זיין פרייהייטס גייסט און מיט זיין אויביגען פריהלינג פון לאנד צו לאנד, פון א פערלאָרענער נאציאן צו א ניי־געבארענער נאציאן און פראקלאמירט פיר דער גאנצער וועלט דעם פריהלינגס און בעפרייאונגס יום־טוב מיט דעם הייליגען אויפרוף: „שמור את חדש האביב!“

אויך אונזער נייע פרייע לאנד, דיא פעראייניגטע שטאאטען פון אמעריקא, ווען דיא ניי־געבארענע פרייע אמעריקאנער נאציאן האָט געבראכען דיא קויטען פון ענגלאנד און האָט פראקלאמירט פרייהייט פיר אלע בירגער, אויך דיעזעס לאנד האָט אויסגעקריצט אויף דעם פרייהייטס־גלאָק, וואס געפינט זיך נאָך יעצט אין פילאדעלפיא, דעם פסוק פון דעם אלטען פריי־הייט־קעמפפער׳ס תורה: **וקראתם דרור בארץ לכל יושביהם!“**

"And proclaim freedom throughout the land unto all the inhabitants!"

ניט פון דעם נייעם טעסטאמענט, און אויך ניט פון דעם אלקאראן האט אנקעל סעם גענומען זיין פרייהייטס־מאטא, נור פון ישראל סבא׳ס תורה, וועלכע ער האט בעקומען אלס בעפרייהטע נאציאן, שטעהענ־דיג פריי אין דעם פרייען מדבר ביי דעם געטליכען הייליגען בארג סיני.

לײדער איז דער פריהלינגס יום־טוב אין די לעצטע יאהרען ביי דעם גרעסטען טהייל פון אונזער פאלק מעהר ניט וויא אין ווארט, אבער ניט אין טהאט. מיר קענען ניט פיהלען דיא גוטע מתנות פון פריהלינג, ווייל מיר האבען קיין לאנד, זאגאר קיין היים. דער חג האביב איז געבליעבען ביי אונז נור אין „חג הפסח" אדער „חג המצות", דאס הייסט נור אין דעם רעליגיעזען זינן, אבער מיט דער נאטירליכער בעדייטונג פון פריהלינגס פייערטאג זיינען מיר גאר ניט פערבונדען. מיר זיינען ווייט פון דער נאטור, זא וויא דיא נאטור איז ווייט פון אונז. אונזער פריהלינג איז אויף דעם ים ניט אויף דער יבשה. דער פריהלינג פערשטארקט דיא עמיגראציאן און מיר פילען אן דעם צווישען דעק פון אלע שיפען. אנשטאט דעם פריהלינגס געזאנג פון דיא פויגעלאך הערען מיר דיא געוויינען

און דיא געשרייען פון דיא פערוואגעלטע קליינע קינ־דערלאך, אונגליקליכע עופה'לאך פון דיא אימיגראנ־טען; אנשטאט דיא זיסע טראפּענס פריהלינגס טוי, זעהען מיר דיא ביטערע טראפּענס טרעהרען אין דיא אויגען פון דיא טויזענדע וואנדרערער, היימלאזע ברי־דער און שוועסטער; אנשטאט מארדען דיא מצרים און איבערהיפּען דיא אידישע הייזער, מארדעט מען אין דיא פינסטערע לענדער, וויא רוסלאנד, רומעניען און מאראקא, דיא אונגליקליכע אידען, און מען היפּט אי־בער דיא הייזער פון דיא רוצחים; אנשטאט דעם דם הפסח, מאכט מען אין דעם יום טוב אויף אונז עלילות־דם.

יא, ישראל־סבא, פיער טויזענד יאהריגע לעבע־דיגע וואונדערבארע פּיראמידע! וויא מעכטיג ביסט דו אויסצוהאלטען זא פיעל פּיין, צרות, גלות, יסורים און פערפאלגונגען. מיט א ריעזען־קראפט ביסט דו געבארען און מיט א געטליכע מאכט עקזיסטירסט דו! דיין כוס התרעלה, דער גיפטיגער בעכער איז שוין פול! האף אז אין גיכען וועסט דו אנפאנגען צו טרינקען דעם כוס ישועות! זינג, אלטער, זינג דיינע פריהלינגס־ליעדער, דעם הימלישען „שיר השירים", ווייל דיין גרויסער פריהלינג קומט אן און ער וועט דיך אומקעהרען צוריק אין דיין פריהלינגס

לאנד, וואו דיינע ליעדער זיינען פערפאסט און געזונ־
גען געווארען צום ערשטען מאָל, דאן וועסט דו אויס־
שרייען צו אלע דיינע פערוואגעלטע קינדער : „שמור
את חדש האביב ! היום אתם יוצאים בחדש האביב !“

אחרי מות

דער גרויסער ווערטה פון פרקי אבות, דער אוצר פון מאראל, אביסעל מוסר פאר אונזערע קנאים און בעלי מחלוקת.

פרקי אבות *)

אָדער דער אוצר פון מאָראל.

„הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה.
ועשו סיג לתורה" (אבות א׳).

דיא צווייטע בריליאנטענע ווערק נאָך דיא נביאים וועלכעס ענטהאלט אין זיך דעם עקסטראקט

*) עס גיבט פערשיעדענע מיינונגען אין אונזער אלטער ליטעראטור וועגען דעם נאמען „אבות". דיא מעהרסטע פון זיי זאגען, ווייל דיא אלע מאמרים פון דיעזע פרקים זיינען געזאגט געווארען פון דיא „אבות האומה", דיא הויפט געלעהרטע און דיא פאטערס פון דער נאציאן, און דאס איז אויך דער מיינונג פון רמב"ם. אנדערע ערקלעהרען, אז דער נאָמען „אבות" מיינט דיא „פרינציפען" דיא ראשי כללים פון מדות טובות פון גוטע זיטען, און אויך דער תמצית פון מאָראל און דרך ארץ; פונקט וויא מיר געפינען אין תלמוד „אבות-מלאכות" אדער „אבות נזיקין". דיא וואהרהייט שטימט מיט ביידע טעמים. — און וויא קורץ און שארף האָט זיך אויסגעדריקט איינער פון דיא תלמודיסטען:

„האי מאן דבעי למיהוי חסידא, לקיים
מילי דאבות." (ב"ק ל. ע״א.)

דאס הייסט, ווער עס וויל באמת זיין א מאראלישער פרומער מאן, זאָל ער מקיים זיין אלעס וואס עס ווערט געלעהרנט אין „אבות".

פון יורדענטהום, דעם עסענס פון מאַראַל און טוגענד, דעם תמצית פון די ערהאבענע הייליגע געפיהלען פון דער מענשהייט, איז אָהנע צווייפעל די „פרקי אבות", אָדער וויא מיר האָבען דאָס גערופען אין אונזערע קינדערשע יאָהרען מיט דעם געוועהנליכען נאָמען "פרק".

ווער פון אונז געדיינקט ניט די הייליגע שטונדען וואָס מיר האָבען פערבראַכט אין די שבת'דיגע טעג אין אונזערע חדרים ווען דער רבי האָט מיט אונז געלערענט „פרק": עפּעס אַזוי זיס און אנגענעהם איז אונז געווען צו הערען די קלוגע רייד פון אונזערע ארימע מלמדים אין אונזערע קליינע, ענגע פינסטערע חדרים, וועלכע האָבען ענטהאַלטען אין זיך מעהר מאָראַל וויא די גרויסע ליכטיגע אוניווערזיטעטען.

וויא א באַלזאַם זיינען די פּרקים געוועזן אויף אונזערע יונגע הערצעלאַך נאָך אונזער שווערע אַרבייט. די גאַנצע וואָך אין דער טרוקענער הלכה און אין די סוגיות פון „מיפך והזמה" „רכוב ומנהיג" „תגרי לוד" אָדער „ר' חנינא סגן הכהנים". אונזערע קליינע קעפּעלאַך האָבען זיך דעם שבת'דיגען טאָג אָפּגערוהט, און אונזערע הערצעלאַך האָבען זיך אָנגעפיהלט מיט הייליגע געפיהלען וואָס האָבען ארויס-

אחרי מות

געפלאָסען פון דעם רייגעם קוואל פון יודענטהום.

מיט א בעזאָנדערען ניגון און מיט אן אויסגע־
רוהטע שטימע האָט דער רבי אָנגעפאנגען: "כל
ישראל יש להם חלק לעולם הבא", „אלע אידען האָ־
בען א טהייל אין דער צוקינפטיגער וועלט", דאָס
הייסט: עס האָט געקלונגען אין דעם רבי'ס רייד
א מין טרייסטונג צו זיינע קליינע אידעלאך, דיא
תלמידים, אזוי וויא ער וואָלט זיי זאָגען מיט דיא
ווערטער: יא, קינדערלאך, קיין עולם הזה האָבען
מיר קיינער ניט, ניט איך און ניט איהר, ניט אייערע
עלטערען און ניט אלע אידען, דערפאר אָבער וועלען
אלע אידען האָבען א טהייל לעולם הבא, אין דער
בעסערער וועלט. — מיט גרויס חשק און אויפמערק־
זאמקייט האָבען מיר געהערט דיא ערשטע משנה וועל־
כע ענטהאלט דיא געשיכטע פון דער אידישע טראדי־
ציאָן פון צוויי טויזענד יאָהר. און מיר קליינע אי־
דעלאך זיינען שוין געווען בעקאנט מיט דיא אלע העל־
דען און דיא נעמען פון אונזערע גרויסע מענשען
וועלכע האָבען איבערגעגעבען דיא תורה איינער צום
צווייטען, — יא, מיר האָבען זיי געקענט אלעמען און
מיט פערגעניגען האָבען מיר זיך צוגעהערט וויא דיא
משנה נעהמט אויף דיא אלע נעמען צוזאמען אין
איניגע ווערטער אויף וועלכע מיר האָבען יאָהרען

לאנג געלערענט צו וויסען פון זיי. אַט וויא קורץ און בינדיג עס לויפט דורך דיא היסטאָריע פון דיא אידישע אור־אלטע ליטעראטור אין דער ערשטער משנה:

„משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה“.

אין אונזער קינדערשע רייכע פאנטאזיע זיינען דורכגעפלויגען אלע גייסטרייכע בילדער פון דער גאנץ לאנגע צוויי טויזענד יאָהריגע צייט; מיר האָבען זיך עראינערט דעם „מעמד הר סיני“, וואו אונזערע עלטערען האָבען געהערט גאָט׳ס שטימע פון דעם בארג און מיט א מיליאָנען כאָהר האָבען זיי א דונער געטאָהן זייער אנטוואָרט: „נעשה ונשמע!“

מיר האָבען געזעהען וויא דער גוטער גרויסער משה ווערט אלט און נעהמט זיין משרת יהושע און לייגט ארויף זיינע הענט אויף זיין קאָפּ און מאכט איהם פאר דעם אידישען פיהרער אויף זיין אָרט. גלייך וויא א בליץ פיר אונזערע אויגען דרעהט זיך איבער דיא היסטאָרישע פאנאָראמא, און יהושע ווערט אויך אלט און גיעבט איבער זיין אמט צו „עתניעל בן קנז“, דער ערשטער אידישער „זקן“ און שופט, דיא אלטע „שופטים“ פליהען דורך וויא מעכטיגע אדלערס פאר אונזערע אויגען און דער רבי גיט זיך

א זאָג רוהיג און געלאסען „וזקנים לנביאים“ און די אלטע, דאָס הייסט, די ריכטער צו די פּראָ־פעטען. דאָ האָט זיך פאַרגעשטעלט דאָס הערליכע בילד, ווי דער אלטער עלי הכהן, דער לעצטער אי־דישער ריכטער גיט איבער די רעגיערונג צו דעם יונגען גרויסען נביא שמואל וועלכען ער האָט ערצוי־גען ביי זיך אין טעמפּעל. און גלייך האָבען מיר א שפּרונג געגעבען איבער זעקס הונדערט יאָהר און מיר האלטען שוין „ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה“, דאָס הייסט, ווי מלאכי, דער לעצטער אידישער פּראָפעט געזעגענט זיך מיט דער נבואה און גיט אי־בער דעם אידישען גייסט, די לעהרע, די מאָראל, צו די „אנשי כנסת הגדולה“, „די לייטע פון דער גרויסער קאָנגרעגיישאָן“, פון וועלכע עזרא הסופר איז געוועזען דער גרינדער, און יעצט פאנגען מיר אָן צו לערנען פּרק צו הערען די געטליכע רייד פון די אנשי כנסת הגדולה.

אָ! ווי געטליך איז די משנה איבער דער טראַדיציאָן! אָט דאָס איז ווירקליך „מועט המחזיק את המרובה“.

דאָס אומגליק איז אָבער וואָס פּרק לערנען בלויז די קליינע קינדער און די עלטערע אידען אונ־זערע זאָגען נור פּרק, א, דער זאָגען, דער זאָגען!

דאָס האָט אונז פערטויבט אונזערע אויערען, אז מיר הערען ניט וואָס מיר רעדען, מיר זיינען געוואָרען ווי אוטאָמאטען, אָהן געפיהלען און אָהן וויסען וואָס מיר טהוען; און וויא ריכטיג איז דער מאמר החכם: „ההרגל ישחית את ההרגשה" — דאָס הייסט, „דיא געוואָהנהייט פערדארבט דאָס געפיהל".

יא, פרקי אבות מוז געלערענט און געשטודירט ווערען ניט פון דיא קליינע אונשולדיגע קינדער, נור פון דיא גרויסע שולדיגע קינדער וויא ישעיה דער נביא האָט זיי גערופען מיט דעם נאָמען „זרע מרעים" „בנים משחיתים". ווען דיא גרויסע וואָלטען וועניגסטענס וועלען גוט פערשטעהן דיא איינע משנה: „הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה", דאן וואָלטען אונזערע פרומע האָבען אין זיך עטוואָס מעהר טאָלעראַנץ (סבלנות) און וואָלטען מיט זייער פאנאטישען פייער ניט ברענען דיא יעניגע וועלכע דייענקען ניט אקוראט וויא זיי אין פערשיעדענע מיינונגען!

אָ, מיינע טהייערע קנאים לערענט פרק און זייט מקיים „והוו מתונים בדין", דאן וועט איהר האָבען א ביסעלע מעהר טאָלעראנץ, מעהר סבלנות, מעהר מענש־ליכקייט און איהר וועט ניט דרשנ'ן זאָפיעל שטות אויסגעמישט מיט חוצפה.

און איהר חברה לייט וועלכע האלטען זיך אימער אין קריעג, צאנקעריי און געשלעג, איהר חברה לייט, וועלכע איהר היינגט אוים אייערע שמוציגע וועש אין דרויסען אלע זאלען זעהן אייערע שמוץ און צאהלט נאך אפ אייערע בלוטיגע ארימע געלט צו דיא לויערס און דיא בתי המשפט, איהר לאנדסלייט, לעהרנט פרק און זייט מקיים והוו מתונים בדין, זייט גערולדיג, ווען איהר ווערט בעפאלען מיט שנאת־חנם און אונזער אלטע מכה פון פירוד הלבבות זאלט איהר זיין מתונים און ניט איילען זיך געהן צום דין, דאן וועט איהר ניט מחלל זיין אייער כבוד און דעם כבוד פון כלל ישראל.

וויא פיעל ליכט און ציוויליזאציאן איז אין דעם בעפעהל פון „והעמידו תלמידים הרבה"! זעעט, פערשפרייט דיא בילדונג צווישען דעם פאלק אין דער צייט ווען דער קאטאליציזמוס פערוועהרט נאך היינט, דאס פאלק צו לערנען. זאגאר דיא ביבעל וועלכע דיא פריסטער האבען געמאכט א מאנאפאל בלויז פיר זיך, האבען אונזערע כנסת הגדולה מיט 25 הונדערט יאהר צוריק פערלאנגט צו לערנען דאס פאלק און איהם ענט־וויקלען, וויא דער נביא ירמיה האט געזאגט: „כי למקטנם ועד גדולם ילכו לדעת את ד'", „פון קליין ביז גרוים זאלען שטודירען און לערנען צו פערשטעהן דיא

גאָטהייט״. יעדער איד איז פערפליכטעט צו לערנען אליין און צו ערקלעהרען זיינע קינדער וואס יודענטהום איז און וואָס עס פאָדרעט פון זיי.

„ועשו סיג לתורה„ דאָס הייסט ווען איהר גיבט איבער אייערע תלמידים דיא תורה זאָלט איהר דאס טהון מיט א סיסטעם, א בעשטימטען פאָרים, מיט אן ארדענונג, דאס מיינט מן הקל אל הכבד. ניט וויא עס האָט זיך געפיהרט ביי אונז אין דיא גלות חדרים, אז דיא מלמדים פלעגען לעהרנען מיט זעקס זיבען יאהריגע קינדער „תורת כהנים״ אין חומש אדער דיא מסכתות „כתובות״ „גיטין״ און „קדושין״ אזעלכע הויכע, טיע־פע און טרוקענע ענינים וועלכע זיינען געווען אונמעגליך אז דיא קליינע יונגע מוח׳עלך זאָלען דאס קענען פאר־דייען און מאכען פאָרשריטע אין זייער לערנען. אין דיא זעלבע „פרקי אבות״ האָבען זיי אונז ערקלערט דעם „סיג״ אז א קינד מוז לערנען פריהער „מקרא״ דערנאך „משנה״ און נאכהער ווען ער ווערט רייף זאל ער לער־נען „גמרא״. —

מיט איין ווארט: אין דעם קליינעם מאמר האָבען זיי אונז איבערגעגעבען דריי הויבט אידעען: „טאלע־ראנץ״ „עדוקיישאָן״ און „סיסטעם״.

דיא פרקי אבות זיינען אונזער מאָראלישער אוצר, דיא ירושה פון אונזערע געטליכע פרינצען, זיי

אחרי מות

מוזען געשטודירט ווערען מיט דעם קאָפּ און ניט גור מיט דעם מויל.

קדושים

עהרען עלטערען הייסט, פערזיכערען פאר זיך אליין עהרע און אכטונג ווען מען ווערט אלט און הילפלאז.

כבוד הורים.

„איש אמו ואביו תיראו". (קדושים).

„על זאת יתפלל כל חסיד לעת מצוא — הזקנה — צריך אדם להתפלל על זקנתו שתהיינה עיניו רואות ופיו אוכל ורגליו מהלכות שבזמן שאדם יזקין הכל יסתלק ממנו". (תנחומא).

איינע פון דיא אורזאכען וועלכע האלטען אויף די אידישע עקזיסטענץ אזוי לאנג אונטער אזעלכע שרעקליכע שוידערהאפטע ערניעדערונגען, פערפאלגונגען און גלות־לעבען, איז אהנע צווייפעל דיא מצוה פון „כבוד אב ואם" וועלכע זיא האט דעם „מתן שכרה בצדה" בעלאהנונג אויף דעם ארט מיט „אריכות ימים" — לאנג לעבען. „כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך", דאס הייסט: „עהרע דיין פאטער און מוטער אום דוא זאלסט לאנג לעבען".

און דאס איז גאר איינפאך און זעהר לייכט צו פערשטעהען ווארום איז „אריכות ימים" דער שכר פון „כבוד אב ואם".

דיא קינדער לערנען זיך פון זייערע עלטערען, זיי זעהען און שטודירען מיט זייערע שארפע יונגע מוח־לאך דיא טהאט פון זייערע פאטערס און מוטערס אום נאכצוטהאן זיי; ווען זיי זעהען, אז זייערע עלטערן בענעהמען זיך גוט געגען זייערע גראס־עלטערען, דאן ווען זיי ווערען גרויס טהוען זיי אויך דאס זעלבע, אין געגענטהייל, ווען זיי זעהען, אז זייער פאטער אדער מוטער בעהאנדלען זייערע עלטערען ניט ארענטליך דאן קומט דאס צו זיי בירושה און בעהאנדלען זייערע עלטערען אויך אויף דער זעלבער ארט און בעצאהלען זיי מדה כנגד מדה, מיט אייןווארט „מעשה אבות ירשו בנים", און אין דיעזען פאל קומט אויס ריכ־טיג דאס תלמודישע ווארט : „שכר מצוה—מצוה" דער שכר פון דער מצוה „כבוד אב ואם" איז דיא מצוה וואס זייערע קינדער וועלען מקיים זיין צו זיי, דיא מצוה פון כבוד אב ואם אויף זייערע עלטערע יאהרען וויא דער בעפעהל פון דיא עשרת הדברות לויטעט : „כבד את אביך ואת אמך", עהרע דיינע עלטערען, שטיצ זיי אין זייערע אלטע יאהרען „למען יאריכון ימיך" און ווען דוא וועסט אלט ווערען וועלען דיך דיינע קינדער שטיצען און דוא וועסט קענען לאנג לעבען.

און אלטע פאבעל דערצעהלט : ביי א יונגען

מאן אין הויז האט זיך אויפגעהאלטען זיין אלטער פאטער, ער איז אבער געווען זעהר שלאף און הילפלאז, דיא שוויגער־טאכטער האט איהם זעהר ניט גוט בע־האנדעלט; זיא האט איהם ניעמאלס צו דעם טיש צוגעלאזען, זיא פלעגט איהם האלטען אונטערן אויוועז אין א ווינקעלע, און זיין שפייז פלעגט זיא איהם גע־בען אין א הילצערנע שיסעל, אום ער זאל איהר ניט צוברעכען דיא געשיר.

איין קינד האבען דיא יונגע פאר געהאט, א איינ־געלע, אבער זעהר קלוג און פערשטענדיג. ער האט מיט זיין ריינעם קינדערשען בליק געקאפירט יעדע בע־וועגונג פון זיינע עלטערען.

איין מאל, ווען דער יונגער מאן איז געקומען צו הויז מיט זיין יונגע פרוי, האבען זיי געפונען וויא זייער איינציגער ליעבער זוהן זיצט אויף דער ערד א בערגעל מיט שפענער, שטיקלאך האלץ ליגען ארום איהם, און ער מיט זיינע קליינע הענטעלאך ארבייט זעהר פלייסיג אום צוזאמען שטעלען דיעזע העלצלאך.

„וואס טהוסטו דאס ?" פרעגען זיי ביידע מיט איין שטימע דעם קליינעם יונג. „וואצו ברויכסטו דיעזע העלצעלאך" ?

„דאס וויל איך מאכען א הילצערנע שיסעל פאר אייך, פאפא און מאמא", ענטפערט דאס קינד ערנסט.

„וואצו ברויכען מיר א הילצערנע שיסעל, קינד?“ האָבען זיי ווידער געפרעגט פערוואונדערט.

„יא, יא“, ענטפערט דאס קינד, „און אין וואס וועט איהרביידע עסען ווען איהר וועט אלט ווערען? איהר זעהט דאך דעם גראָספּאַטער אונטער דעם אויווען מיט זיין הילצערנער שיסעל, ווען איהר וועט אלט ווערען וועט איהר אויך זיטצען דאָרט און איך וועל אייך דערלאנגען עסען אין דער הילצערנער שי־סעל, וועלכע איך וועל מאכען פון דיא שטיקלאך האָלץ, א, יא, מאמא, עס איז גוט, איך וועל טהאָן אזוי וויא דוא האָסט געטהאָן?“ און דאס קינד האָט זיך ווידער גענומען צו זיין ארבייט אום צו אָנגרייטען א שיסעל פיר זיין פּאפּא און מאמא אויף זייערע אלטע יאהרען.

דיא אומשולדיגע, ריכטיגע און לאָגישע רייד פון קינד האָבען געמאכט א שרעקליכע ווירקונג אויף זיינע עלטערען און טרעהרען האָבען זיך בעוויעזען אין זייערעביידענס אויגען.

מיט שטומע און פערשעהמטע בליקען האָבען זיי געקוקט איינער אויף דעם צווייטען.

פון יענעם טאָג אָן, איז דיא לאגע פון דעם הילפּ־לאָזען אלטען מאן פיעל בעסער געווארען, דיא שנור האָט איהם צו דעם טיש איינגעלאדען, צוזאמען האָ־

בען זיי געשפייזט און מיט אלע מעגליכקייטען האבען זיי פערזיסט דאס לעבען פון דעם אלטען מאן.

דיעזע אלטע פאבעל בעלייכטעט דיא ווערטער פון דעם פינפטען היילינען ווארט:

„כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך".

ווען מיר וועלען בעטראכטען דיא קולטור פון די אוראלטע פעלקער אין בעצוג פון קינדער צו זייערע עלטערען דאן וועלען מיר ערשט פערשטעהען דיא וויכטיגקייט פון „כבוד הורים".

דיא אלטע גערמאנער, דיא אורעלטערען פון די היינטיגע דייטשע פילאזאפען, פלעגען זיך אזוי נוהג זיין מיט זייערע עלטערען: יאהר איין יאהר אויס פלעגען זיי עקזאמינירען די אלטע לייט זייערע, דיא וועלכע זייערע אויגען האבען נאך געלויכטען, און זייערע ציינער זיינען נאך גאנץ, שיקט מען זיי צו הויז, ווער איז אבער געווען צו דיא יעניגע זקנים וועלכע זייערע אויגען זיינען געווען דונקעל און זייערע ציין זיינען ניט געווען אין ארדנונג, דיא אומגליקליכע זיינען מיט גרויס פאראד ארויפגעבראכט געווארען אויף דיא הויכע בערג, און זייערע אייגענע קינדער האבען זיי אראפגעשטויסען פון דעם שפיטץ בארג, און ביז זיי זיינען ארונטערגעפאלען אין תהום אריין,

איז פון זייערע קערפּערס קיין גאנצען ביין געבליעבען.

דאס איז געווען אין דיא אוראלטע צייטען, דיא ענדרע פון דיא גערמאנישע זקנים!

די אלטע סלאוויאנער האבען נאך פיעל ערגער און גרויזאמער בעהאנדעלט זייערע אלטע לייט.

אין א בעשטימטען טאג אין יאהר פלעגען דיא יונגע לייט נעהמען זייערע עלטערען וועלכע האבען שוין קיין קרעפטען געהאט צו יאכטען, בינדען זיי און צו קוילען זיי. אין זייערע בלוט האבען זיי זיך און זייערע קינדער געוואשען, דיא פלייש האבען זיי געבאקט און געפרעסען, און בעזאנדערס האבען זיי געמאכט א גרויסען פאראד מיט זייערע הערצער וועלכע זיי פלעגען אויפגעגעסען ווערען פון דיא יונגע מיידלאך, ווייל זיי האבען געגלויבט אז דאס וועט זיי צוגעבען חן.

דיאביינער פלעגען דיא יונגע לייט צוקנאקען מיט זייערע ציין, גלויבענדיג, אז דאס וועט זיי גבורה צו געבען.

און דיא געטליכע שטימע האט געדונערט אויף דעם בארג סיני אין יענע פינסטערע צייט צו דעם אלטען ישראל:

„כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך".

ליידער אבער זעהען מיר דיא לעצטע צייט אז

דיא היילינע מצוה פון „כבוד אב ואם" ווערט ביסלאכ־ ווייז שלאפער און שלאפער ביי אונז, בעזאנדערס ווען דיא יונגע קינדער פון ארימע עלטערן שטודירען אויס דאקטאר אדער יוריסט; דיא יונגע לייט געהען אריין אין א העכערע ספערע, זיי ווערען גאנצע ארים־ טאקראטען און שעהמען זיך מיט זייערע ארימע הילפלאזע עלטערן וועלכע האבען זיי געגעבען לעבען און ליכט.

איין פאקט האב איך בייגעוואהנט. אין דער שטאדט ט. ניט ווייט פון ניו יארק איז אריינגע־ פאהרען מיט 18 יאהר צוריק א גרינער איד פון ס. רוס־ לאנד, ניט קיין עם הארץ, ער איז געווען א מתפלל א קורא, א בעל תקיעה, מיט איין ווארט א אידישער מושלם; א גאנצע וואך האט ער געפעדעלט אין קאנטרי, זעהר שווער געארבייט, און שבת האט ער אויפגעלעבט. ער האט געדאווענטביים עמוד, גע־ לייענט אין דער תורה און מיט דעם גייסטיגען פערגנע־ גיגען האט ער געלעבט דיא גאנצע וואך. זיין פאמיליע איז געווען גאר קליין: ער, זיין פרוי און זיין זוהן, אבער זעהר א פעהיגער, ער האט זיין גאנצען לעבען געווידמעט פאר איהם; ער האט איהם אפגעגעבען שטודירען. צעהן יאהר זיינען פאראיבער און זיין זוהן איז לאיער געווארען. ווער קען זיך פארשטעלען

דיא פרייד פון דיא אָרימע עלטערען ווען זיי האָבען דערלעבט זעהען זייער זוהן אַן אמעריקאַנער לאָיער.

אַן אומגליק האָט איהם פּלוצלונג געטראָפען, זיין אלטינקע פרוי איז איהם אפּגעשטאָרבען, עלענד וויא א שטיין איז ער נעבעך געבליעבען; דער זוהן האָט איין אפּים געעפּענט אין א גרויסארטיגען פּלאַטץ, און ער, דער אלטער קען ניט צוקומען אהין. מרה שחורה־דיג איז ער נעבאך געווארען פון צרות און איז קראַנק געווארען, דאַן האָט איהם זיין זוהן דער לאָיער אין א קריסטליכען אנשטאַלט איבערגעגעבען.

דער אנשטאַלט איז ניט ווייט פון שוהל וואו ער האָט אימער געדאווענט. ימים נוראים זיינען אָנגעקו־מען, דער אלטער האָט געעפענט דיא פענסטער און האָט תקיעות געהערט, גרויסע שטראָמען טרעהרען מיט בלוט יעמישט האָבען פון זיינע אויגען געפלאָסען ווען ער האָט זיך ערא‍ינערט, אז צייט יאהרען לאנג איז ער דער בעל תקיעה געוועזן, און היינט?

מען דאווענט שוין מוסף, דער אלטער האָט זיך אָנגעשטריינגט צו הערען דעם חזן, און וויא ער האָט דערהערט דעם אויסגעשריי: „אל תשליכנו לעת זקנה!" האָט ער א שרעקליכען געשריי געגעבען; אויף זיין בעטעל אנידערגעפאלען און זיין לעצטען אטהעמצוג אויסגעהויכט.

יא, זעהר א טהייערער אוצר איז ביי אונז דיא מצוה פון „כבוד הורים“. זיא האט אונז געגעבען „אריכות ימים“, זיא האט אונז געגעבען קרעפטען אויסצוהאלטען אונזער לאנגען ביטערען גלות, און מיט אלע קרעפטען מוזען מיר וויעדערהאלען איינער צו דעם צווייטען:

„כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך!“

אמור

הדת והדעת רעליגיאן און וויסענשאפט.

„על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני
ד' תמיד" (ויקרא כ"ד. ד.)
„על המנורה הטהורה, על טהרה של מנורה שלא
יסמכנה בקיסמין ובצרורות" (ילקוט שמעוני).

א שרעקליכער קאמפף עקזיסטירט אימער צווי־שען דיא צוויי גייסטיגע ריעזען קרעפטע : „רעליגיאָן און וויסענשאפט" אדער „גלויבען און פערנונפט"; עס איז ווירקליך קיין צאָהל דאָ צו דיא דערשלאָגענע וועלכע זיינען געפאלען פון ביידע זייטען, נור דיא ערשטע איז אימער מעכטיגער פון דער צווייטער מיט איהר פייער פון אייפערזוכט, און ברענענדיגען צאָרן.

פון סאָקראטוס דעם גרויסען גריעכישען פילאזאף ביז דיא אונצעהלבארע קרבנות פון דיא פינסטערע אינקוויזיטאָרען אין דיא מיטעל עלטער יאהרען, פלי־סען טייכען מיט מענשען בלוט, אונשולדיגע ריינע הייליגע בלוט פון דיא גרעסטע מענשען־קינדער, וועלכע האָבען זיך אויפגעאָפפערט אין דעם גרויזאמען קאמפף פון רעליגיאן און וויסענשאפט.

ניט נור דיא פרייע מענשען האָבען די פינסטערע

פאנאטיקער פערברענט לעבעדיגערהייט, זאגאר מיט דיא וויסענשאפטליכע ביכער האבען זיי זיך גערעכענט און האבען פון זיי בערג איש געמאכט; דער מחמדא־נישער פינסטערער קאליף האט פערניכטעט דיא אלעקסאנדרינער גרויסע קאסטבארע ביבליאטהעק מיט טויזענדער ביכער, רעכטמאכענדיג זיין ברוטאלע טהאט מיט דער פארשימעלטער מחמדאנישער לאגיק: „אויב עס איז דא אין דיא ביכער עטוואס וואהר־הייט איז דאך דאס שוין געזאגט געווארען אין דעם היילינען אלקאראן און אויב עס איז אין אלקאראן ניטא, איז דאס ניט קיין וואהרהייט". א פיעל מענש־ליכע דיינקונגס קראפט איז דאן פערניכטעט געווארען פון דעם פינסטערען אויטאקראטישען קאליף! —

דיא יעזואיטען האבען פערברענט טויזענדע מא־נוסקריפטען וועלכע האבען עטוואס ליכט און פערנופט אין זיך געהאט, און עס איז גאר קיין וואונ־דער וואס דער תלמוד איז פיעל מאל געברענט געווא־רען, ווען דיא פינסטערע יעזואיטען האבען זאגאר פער־באטען צו שטודירען דעם בייביל אום דאס פאלק זאל ליגען נור אין פינסטערנים און אונבעוואוסטהייט.

אבער ניט אזוי איז מיט אונזער אידישער רע־ליגיאן, וועלכע האט אנגעזאגט, אז „על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ד' תמיד", דאס הייסט

נור אויף דער ריינער מנורה פון חכמה און פערנונפט זאָל מען איינאָרדנען דיא רעליגיעזע ליכט פאר גאָט. און דער ילקוט ערקלעהרט נאָך דייטליכער: „על המנורה הטהורה, על טהרה של מנורה שלא יסמכנה בקסמין ובצרורות“, דאָס מיינט אז דיא רעליגיאָן מוז אבסאָ־לוט ריין זיין; עס זאָל זיך אין איהר ניט אריינמישען שפּענער מיט אבפאל פון אבערגלויבען און נארישקייט מיט בעטרוג וויא אין אנדערע רעליגיאָנען; אונזער רעליגיאָן איז א צווילינג שוועסטער צו דיא וויסענ־שאפט. זיי זיינען ביידע הימלישע טעכטער פון דעם ליכטיגען אונשטערבליכען בעשעפער.

אונזער רעליגיאָן האָט ניעמאלס פערזאָגט וועגען גלויבען „האמין“ „ואל תאמין“, „גלויב“ אָדער „ניט גלויב“; זיא האָט בלויז בעפאָהלען „עשה“, „ואל תעשה“ „טהו“ אָדער „ניט טהו“.

אברהם, דער ערשטער איד, האָט זיך ניט גע־שעהמט און מיט שטאָלץ געפרעגט ביי גאָט „במה אדע?“ מיט וואָס קען איך זיין איבערצייגט?—נאכ־הער שטעהט „והאמין ב"ד“, אז ער האָט געגלויבט אין גאָט. און אויף דעם שרייבט נאכהער דיא תורה „ויחשבה לו צדקה“, אז ער, גאָט, האָט דאָס גערעכענט אברהם'ן פיר א גערעכטיגקייט.

ווען דיא אידען זיינען פון מצרים ארויסגעגאנגען

ערצעהלט אונז דיא תורה מיט דעם לשון: „וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים; וירא ישראל את היד הגדולה, אשר עשה ד׳ במצרים, וייראו העם את ד׳ ויאמינו ב״ד ובמשה עבדו“. דאס מיינט „ווען ישראל האט געזעהען דיא עגיפטיאנער טויטעביים ברעג ים און ווען ישראל האט זיך איבערצייגט פון אלע וואונדער וועלכע גאט האט געטהאן אין מצרים, דאן האבען זיי מורא געהאט פיר גאט און זיי האבען גע־גלויבט אין גאט און אין משה׳ן זיין קנעכט.

מיט איין ווארט: אונזער תורה הייסט ניט גלויבען בלינדערהייט; זיא זאגט אונז אן מיט דיא ווערטער: „דע׳‟ „וידעת“ „שמע“ „ראה ועשה“, וויים און דוא זאלסט פערשטעהען, הער, זעה און טהו, אבער ניט איינפאך גלויבען בלינד און אהן פערשטאנד זא וויא אנדערע רעליגיאנען לערנען זייערע אנהייגגער.

שמואל דער גרויסער פראפעט האט געזאגט: „הנה שמוע מזבח טוב להקשיב — מחלב אלים“, דאס הייסט: פערשטעהען איז בעסער וויא קרבנות בריינגען; בעגרייפען איז העכער פון דיא בעסטע אפפער“.

דער גאנצער ספר „משלי“ האלט אין איין לויבען און ריהמען דיא חכמה און וויסענשאפט אויף דעם העכסטען גראד; בן אמוץ, דער פרינץ פון דיא

נביאים, האָט אויסגעשריען : „לכן גלה עמי מבלי הדעת !“ „מיין פאָלק איז פערטריעבען געוואָרען, ווייל ער האָט ניט געהאט אין זיך קיין וויסענשאפט“ ; דער נביא הושע בן בארי האָט געדונערט מיט זיין פראפעטישע שטימע : „נדמו עמי מבלי הדעת, כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי“ ; אונגליקליך איז געוואָרען מיין פאָלק אָהנע וויסען, און ווייל דוא האָסט פערלאָזען דיא וויסענשאפט, האָב איך דיר ענטלאסען פון צו דינען מיך“ ;ירמיה דער הייליגער פראפעט און פאטריאט האָט אויסגעדריקט זיין פערלאנג פון זיין פאָלק מיט דיא ווערטער : „כי למקטנם ועד גדולם ילכו לדעת את ד׳“,אז פון דעם קלענסטען ביז דעם גרעסטען זאָלען זיי זיך בעמיהען צו שטודירען און וויסען דיא גאָטהייט“.

עזרא דער צווייטער משה, האָט געלערנט דאס פאָלק אין דער תורה מיט ערקלעהרונגען און מיט שכל, ביז זיי האָבען פערשטאנען דיא הייליגע שריפטען „קרא בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא“.

דיא „תנאים“ און דיא „אמוראים“ דיא ארכיטעקטען פון דעם גרויסען הייליגען לאבירינט דער „תלמוד“ האָבען גלערנט, געשטודירט און פערשטאנען אלע צווייגען פון וויסענשאפט וויא ווייט מעגליך עס איז געווען אין זייערע צייטען. פון וואס בעשטעהט דיא

גאנצע „מסכת חולין“, אויב ניט פון פיזיאָלאָגיע און זאָאָלאָגיע? און וואָס איז „ערובין“ און „סכה“ אויב ניט מאטעמאטיק? גאנץ סדר נזיקין איז יוריספרו־דענציע; דיא סנהדרין האָבען געמוזט זיין פילאָלאָ־גען און זאָ וו. און זאָ. וו.

דיא אנשי כנסת הגדולה, וועלכע האָבען פער־פאסט אונזערע תפלות, האָבען דיא ערשטע תפלה פון „שמונה עשרה“ אוועקגעשטעלט וועגען וויסענשאפט, פערשטאנד און פערנונפט, „חננו מאתך דעה בינה והשכל“ דאס הייסט בעפאָר דער איד בעט ביי גאָט פאר זיין געזונד, לעבען און צום לעבען, איז דיא ערשטע זאך געפינט ער פאר נויטהווענדיג צו בעטען פאר וויסענשאפט און פערנונפט, ווייל אָהנע זיי איז ער ניט קיין איד און ניט קיין מענש.. וויא דער תלמוד דריקט זיך אויס: „אם אין דעה הבדלה מנין?!“ דאס הייסט אז א מענש וואס האָט אין זיך קיין וויסען קען ניט אורטהיילען וועגען קיין געגענשטאנד. נאָך אין אן אָרט זאָגט דער תלמוד נאָך שטארקער: „כל תלמיד חכם שאין בו דעה נבלה טובה הימנו“. אז א למדן וועלכער האָט קיין שכל ניט, איז א נבלה בעסער פון איהם; יעדען טאָג בעפאָר „קריאת־שמע“ בעט דער איד: „ותן בלבנו להבין, ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד“, „אָ גאָט גיעב אונז דעם געפיהל צו פער־

שטעהען און צו קליגען זיך, צו שטודירען, לערנען און בעלערנען דעם צווייטען, ווייל דאס יודענטהום צייכענט זיך אויס פון אלע רעליגיאנען, מיט דעם וואס עס איז געבויט און פעסט געשטעלט אויף פערנונפט און וויסענשאפט, צו לערנען טוגענד. אונזערע נביאים האבען זיך אינטערעסירט ניט נור מיט אונז, זיי האבען פראפעצייהעט איבער אלע נאציאנען אין זייער צייט. ישעיה האט געשפראכען מיט דעם זעלבען געטליכען פייער איבער „צור", „מואב", „בבל" און „אשור" און האט זאגאר קיינע טרעהרען געשפארט אויף מואב'ס מפלה, וויא ער דריקט זיך אויס : „גפן שבמה אריוך דמעתי!" „דוא וויינשטאָק פון שבמה, איך וועל דיך אנזעטינגען מיט מיינע טרעהרען".

* * *

אין דיא מיטעל עלטערע יאהרען ווען א שוואר־צער פינסטערער וואלקען האט פערדעקט דיא הימלען פון אלע אייראפעאישע פעלקער, האבען דיא גרויסע אידישע געלערנטע ארויסגעשיינט וויא ליכטיגע שטע־רען, און זיי האבען בעלויכטען דיא גאנצע וועלט. „רבי משה בן מימון", „רבי יהודה הלוי", „בני עזרא", „בן גבירול", „בן נחמן", „בן גרשון", „בדרשי", דיא קמחים און נאך האבען זיך אויסגעצייכענט מיט זייער

אלגעמיינע וויסענשאפט אין אלע צווייגען פון דיא חכמות פון יענער צייט.

זעהר אינטערעסאנט און בעלעהרענד איז דער ביי־שפיעל, וועלכער „רבנו בחיי״, דער פערפאסער פון דעם אונשטערבליכען ספר „חובת הלבבות״, האט געגעבען וועגען דיא אונוויסענדע גלויביגע, וואס גלויבען בלינ־דערהייט און נעהמען זיך ניט דיא מיה צו פערשטעהן דאס וואס זיי גלויבען און פערלאזען זיך אלץ נור אויף דעם צווייטען. ער שטעלט פאר אזא בילד. איין זעהענדיגער מענש געהט און אויף זיין שולטער שפארט זיך אן איין בלינדער און געהט נאך איהם בלינדערהייט; אויף דיעזען בלינדען שפארט זיך אן נאך א בלינדער און זא ווייטער, ביז הונדערטער, טוי־זענדער, און זאגאר מיליאנען בלינדע מענשען געהן נאך אלץ נאך איין זעהענדיגען.... און וויא שרעקליך איז דער אונגליק, אז דער איין זעהענדיגער מאן מאכט א פאלשען טריט און פאלט, און נאך איהם פאלען אנידער אלע מיליאנען בלינדע. וויא גרויזאם דער אונ־גליק איז!.... ניט אזוי איז אבער דער פאל, ווען עס געהט א מחנה זעהענדיגע מענשען, דאן, אז דער ער־שטער פאלט, בלייבט דער צווייטער שטעהן, און דער אונגליק איז ניט גרויס, ווייל אויב איינער האט א טעות קומט דער צווייטער און מאכט ארדנונג.

אמור

דאָס איז א ריכטיגע בילד פון דער קאטוילישער רעליגיאָן. דיא מיליאָנען קאטוילען דיינקען גאָר ניט און פערשטעהן ניט. געהן נאָך בלינדער הייט נאָך דעם איינעם זאָגענאנטען זעהענדיגען מענשען, וועלכער זיצט אין וואטיקאן אין רוים אויף פעטער דעם פישער'ס שטוהל, וועלכער איז אונטערגעשפארט מיט „קיסמין וצרורות", טרוקענע שפענער מיט פערשימעלטע לעגענדעם פון אבערגלויבען.

און דארום האָט מען אונז אָנגעזאָגט אין היינטיגע סדרה: „על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ד' תמיד, על טהרה של מנורה, שלא יסמכנה בקסמין ובצרורות".

בהר

אן ערקלעהרונג וועגען די עקאנאמישע בעדייטונג פון „יובל“ דאס הערליכסטע און הומאנסטע געזעץ וואס האט געקענט פערענטפערען אלע עקאנאמישע פראגען און גליקליך מאכען די גאנצע מענשהייט.

„ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו“ (בהר).

„ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם: מכאן אמר רבי ישמעאל מר“ה ועד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרים לבתיהם ולא היו משתעבדים לאדוניהם, אלא אוכלים, שותים ושמחים ועטרותיהם בראשיהם; כיון שהגיע יום הכפורים תקעו בית דין בשופר, נפטרו העבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהן“. (ראש השנה. ח).

אונזער תורה ווערט צוטהיילט נאך דער תלמודישער לעהרע אויף צוויי טהייל, דאס הייסט עס זיינען דא צוויי סארטען „מצוות“; איין סארט זיינען דיא „מצוות התלויות בארץ“ אזעלכע פפליכטען וועלכע זיינען אבהענגיג פון דעם לאנד, וואו זיי קענען נור ערפילט ווערען, ווען דיא אידען זיטצען נור אויף זייער ארט אין ארץ ישראל, צום ביישפיעל: מעשרות, תרומות, לקט, שכחה, פאה עוללות א. ד. ג.

דיא אנדערע סארט מצוות זיינען דיא מצוות שאינן תלויות בארץ", אזעלכע פליכטען וועלכע זיינען ניט אפהייננגיג פון דעם לאנד; איבעראל אויף דעם גאנצען ערד-קוגעל וואו א איד זיצט איז ער פער-פליכטעט צו ערפילען זיי וויא תפילין, מזוזה סכה, א. ז. וו.

עס איז גאר אהן א צווייפעל, אז דיא „מצוות התלויות בארץ", זיינען דיא שעהנסטע, ערהאבענסטע, און דיא הייליגסטע מיט וועלכע מיר קענען ווירקליך שטאלצירען געגען אלע נאציאנען און רעליגיאנען, וויא אונזער גרויסער מחוקק האט זיך אויסגעדריקט: „כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני כל העמים", אז אלע נאציאנען קענען זעהען אונזער קלוגשאפט זיין פערנונפט נור אין איהר, אין דער תורה. דיעזע אלע מצוות זיינען פול מיט מענשען-ליעבע; פול מיט דעם העכסטען גראד פון ציוויליזאציאן.

אבער ווען דיא אלע מצוות וויא שמיטה, פאה לקט עוללות, שכחה, פרט און בכורים שיינען וויא ריינע דיאמאנטען אין אונזער תורה, שיינט דיא מצוה פון יובל איבער זיי אלע וויא א הערליכער בריליאנט, און איהרע שטראהלען בעלייכטען נאך עד היום מיט פראכט און גלאנץ דיא אידישע לעהרע.

ניט זייענדיג קיין סאציאליסט און זאגאר קיין

אָנהייננער פון קארל מארקס, דער פּאָטער פון דער סאָציאליסטישער תורה, מוז איך דאָך מודה זיין אז אונזער געזעלשאפט האָט נאָך ניט דערגרייכט צו דער שטופע פון תכלית השלמות אין דיא עקאָנאָמישע אַנ־געלעגענהייטען ; דער קאמפּף צווישען דער בעזי־צענדער און ניט בעזיצענדער קלאסע הערשט איבעראל, ניט נור אין די אלטע און פינסטערע מדינות אונטער דיא דעספּאָטען און אוטאָקראטען, זאָנדערן אפילו אין דיא לענדער וואו דאס שטראהלענדע ליכט פון דער העכסטער ציוויליזאציאן האָט איינגעדרונגען, דיעזע אייביגע מלחמה שטורמט אויף לענדער און צערשטערט פעלקער ; קיין חכם און קיין פּאָליטישער עקאָנאָם האָט נאָך ניט אָנגעפאנגען צו פערענטפערען די פראגע אויף א פערנינפטיגען רוהיגען אופן, אום עס זאָל זיין גוט פיר אלעמען און פיר יעדע קלאסע בעזונדער.

לאָמיר אָבער זעהען וויא בעהאנדעלט אונזער תורה דיעזען ענין ; מיר וועלען דאָ אויסגעפינען אז דער יובל איז דיא וואהרע רפואה צו דיעזע עקאָנאָמישע קראנקהייט, און ווען דיא מענשהייט בכלל זאָל זיך געוועזן פיהרען נאָך דיעזע רעגעלען פון תורת משה, דאן וואָלטען מיר ניט ליידען פון דיעזע געפעהרליכע עקאָנאָמישע פראגע.

אונזערע אור־אור־עלטערען, דיא אידען וועלכע

זיינען ארוים פון מצרים זיינען אלע געווען גלייך אין רייכטהום ; זיי זיינען בעפרייט געווארען פון שקלא־פעריי, און זיי זיינען געגאנגען ערווערבען א לאנד אום צו ווערען אקערבויער ; דיא גאנצע תורה אונזערע איז פול מיט נאטור און לעבען פון נאטור קינדער פון א לעבעדיגע נארמאלע נאציאן ; טהוי און רעגען זיינען איהרע ברכות ; הונגער און טריקעניש אין דיא פעלדער זיינען איהרע קללות.

משה האט געוואוסט אז דאס לאנד וועט צו־טהיילט ווערען פיר אלעמען גלייך ; אבער וואו איז א מיטעל זיי זאלען בלייבען אימער גלייך ? עס קען דאך טרעפען אז איין אקער בויער איז פון דער נאטור א קרעפטיגער מענש, זיין פרוי איז א געזונטע, זייערע קינדער זיינען שטארקע און קרעפטיגע וועלכע העלפען איהם בעארבייטען זיינע פעלדער און וויינגערטנער און ער ווערט וואס ווייטער רייכער און רייכער ; דער שכן זיינער איז א שלאפער מאן, זיין פרוי איז א קראנקע און זיי זיינען קינדערלאז, דיא לאנד זיינע ווערט לעהר און וויסט, ער ווערט פאראריכט און ער איז געגוויט צו פערקויפען א שטיק לאנד זיינע צו זיין רייכען שכן, ער ווערט וואס ווייטער אלץ ארימער און ארימער, ביז ער מוז זיך זעלבסט פערשקלאפען און פון אזעלכע געוועהנליכע צופעלע קענען זעהר

שנעל זיך אויסבילדען צוויי קלאסען: אונגעהויער רייכע און זעהר ארימע; הערען און שקלאפען, אונ־טערדריקער און אונטערדריקטע, אָדער וויא מען רופט זיי אָן היינט: בורזשוא און פראָלעטאריער.

דאס האָט דיא תורה פערהיט מיט דעם „יובל".

„וקדשתם את שנת החמשים שנה, וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו!"

„און איהר זאָלט פערהייליגען דעם פופציגסטען יאהר, און איהר זאָלט פראקלאמירען פרייהייט אין דעם לאנד צו אלע איהרע איינוואָהנער, ווייל דאס איז יובל און איהר זאָלט זיך אומקעהרען יעדערער צו זיין לאנד און צו זיין פאמיליע!"

דאָ קומט דער תלמוד און שטעלט אונז פאר זעהר א רייכעס פאנטאסטישעס בילד: אז אין דעם יובל־יאהר פון ראש השנה ביז יום כפור, דיא אלע צעהן טעג, זיינען דיא קנעכט נאָך ניט אוועק אהיים, אבער זיי זיינען שוין געווען פריי פון זייער ארבייט; זיי האָ־בען נור געגעסען, געטרונקען און מיט פרייהייטס קרוי־נען פלעגען זיי בעפוצען זייערע קעפּ און אמוזירען זיך; וויא עס פלעגט קומען דער הייליגסטער טאָג יום כפור האָט דיא רעגיערונג געבלאָזען שופר צום צייכען פון

פרייהייט, דאן זיינען דיא קנעכט צוריק צו זייערע הייזער געגאנגען, און דיא פערקויפטע פעלדער און דיא וויינגערטנער האבען זיך אין דעם מאמענט פון דעם שופר־סיגנאל פון פרייהייט אומגעקעהרט צו זייערע ערשטע בעזיצער.

קענען מיר זיך היינט אין אונזער פאנטאזיע פאר־שטעלען אזא הערליכעס היילינעס פרייהייטס בילד ?!
קענען מיר היינט האבען דעם בעגריעף פון דעם פסי־כאלאגישען מאמענט וויא דער ארימער מאן וועלכער האט פערקויפט זיין פעלד און איז אליין פערשקלאפט געווארען ווערט פלוצלונג פריי און בעקומט צוריק זיין לאנד ? ! געטליך איז דער יובל און הייליג איז דער זאץ : „וקראתם דרור בארץ לכל יושביה !" און ניט אומזיסט האט אונזער ליעבער אנקעל סעם דעם פסוק אויסגעקריצט אויף זיין פרייהייטס גלאק וועלכער הענגט נאך היינט אויך אין דעם אמעריקאנער היסטא־רישען פרייהייטס האל אין פילאדעלפיא.

אויף דעם איין פסוק פון דער תורה : „והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי הארץ" און דאס לאנד זאל ניט פערקויפט ווערען אויף אייביג, ווייל דאס לאנד איז מיין אייגענטהום — אויף דעם איין פסוק האט דער ניט לאנג פערשטארבענער אמעריקאנער געלעהרטער העגרי דשארדזש געבויט אין זיין אונ־

שטערבליכע ווערק זיין גאנצע סיסטעם פון „סינגעל־טעקס“, און גראף טאָלסטאָי האָט זיך אויסגעדריקט אז דיא ווערק איז דיא בעסטע פון דער גאנצער איינג־לישער ליטעראטור אין דיעזען ליין, און העגרי דזשארדזש איז דער מאן וועלכער האָט גרינדליך פער־שטאנען דעם זין פון דיעזען פסוק אין תורת משה.

מיט איין ווארט: דאס יודענטהום איז דיא קרוין פון אלע רעליגיאנען, און יובל איז דיא קרוין פון דאס יודענטהום!

אָ, אידישע פרייהייטס ליעבהאָבער, שטודירט אייער תורה, דאן וועט איהר זיא שעצען און ליעבען וויל זיא איז דער קוואל פון ליכט און פרייהייט!

וקדשתם את שנת החמשים שנה!

„ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו“.

אין דיעזע איניגע ווערטער ליגט דער תמצית פון אמת׳ע פרייהייט, אז יעדער מענש זאל שטרעבען צו אומקעהרען זיך צו זיין אייגענע „אחוזה“ און צו זיין אייגענע „משפחה“, און וויא נאריש און ניט פראקטיש איז דיא זאָגענאנטע אינטערנאציאָנאלע אָדער קאָסמאָפאָליטישע בעוועגונג פון „תפסת מרובה“, וועלכע וויל בעפרייען דיא גאנצע וועלט. די אָנהייננ־גער פון דיעזער בעוועגונג זיינען אליין וויסטע שקלא־

פען אין דער גאנצער וועלט ביי אלע נאציאנען. צו דיעזע אונגליקליכע שווערמער מוזען מיר נאציאנאליס־טען בלאזען מיט דעם שופר פון נאציאנאליסטישע פרייהייט : „**ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו**!“ קעהרט זיך אום קינדער פער־אירטע, קעהרט זיך אום צו אייער פאלק ; צו אייער לאנד ; צו אייער געשיכטע ; צו אייער שפראך, צו אייער ליטעראטור צו אייער טראדיציאן, צו אייער מאראל און צו אייער פאמיליען לעבען.

„וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, יכול בארץ אין בחוץ לארץ לא ? ת“ל כי יובל הוא מכל מקום, אם כן מה ת“ל בארץ ? אלא בזמן שהדרור נוהג בארץ נוהג בחוץ לארץ ; אין הדרור נוהג בארץ אין נוהג בחוץ לארץ !“ (קדושין ל“ז).

אט אין דיעזען תלמודישען מאמר ליעגט דער עקסטראקט פון דער ציוניסטישער אידעע, אז דער איד קען ניעמאלס בעפרייט ווערען, נור ווען ער זאל זיין פרייהייט פראקלאמירען אין זיין אייגענע לאנד, ווייל מען האט אונז איין מאל אנגעזאגט : „**וקראתם דרור בארץ**“.

בחקותי

דער שווערד און די פען. — דאָס שטיינען און פאלען פון נאַציאָנען. — די וואונדערבארע געדאנקע פון אונזערע חכמים. — ישראל סבא'ס אונשטערבליכקייט און די נאַטור'ס בוכהאלטונג.

התוכחה, הסייף והספר.

„אם בחקותי תלכו... ואם בחקותי תמאסו.... הסייף והספר נתנו מכרכין מן השמים אם תשמרו מה שכתוב בספר הזה תנצלו מן הסייף, ואם לא הוא הורג אתכם, רבי שמעון בן יוחאי אומר : הככר והמקל נתנו מכרכין מן השמים, אם שמרתם את התורה הרי הככר לאכול ואם לא הרי המקל ללקות בו. (ילקוט שמעוני).

„והפריתי אתכם והרביתי אתכם בקומה זקופה“. (הנ"ל).

אין דיעזען קליינעם שטיקעלע ילקוט ליעגט דער גרויסער זינן און דער גאנצער טענדענץ פון אונזער תורה ; דאָס הייסט איהר פאזיטיווע און איהר נעגאטיווע זייט ; דער „חיוב“ און דיא „שלילה“, וויא דיא העברעער רופען דאס ; אין „חיוב“ ליעגט:

לעבען, גליק, געזונד און אלעם גוטעס; אין „שלילה“ — אומגליק, קראנקהייט, טויט און אלע צרות; און אלעם איז דא אויף דער וועלט וויא דער „שכר“ אזוי דער „עונש“. — „אם בחקותי תלכו“, אויב איהר וועט נאכפאלגען מיינע געזעצע, דאן וועט איהר האבען רעגען אין דער צייט; אייערע פעלדער וועלען זיין געראטהען און איהר וועט זיין פריש, געזונד שטארק און זאט מיט אלעם גוטס.

„אם בחקותי תמאסו“, אבער אויב איהר וועט ניט פאלגען מיינע געזעצע, דאן וועל איך אייך קיין רעגען געבען, אייערע פעלדער וועלען אויסגעטריקענט ווער־רען, און איהר וועט זיין קראנק, עלענד און הונגעריג, עס וועט אויף אייך פאלען דיא גאנצע „תוכחה“.

דער ילקוט דריקט אוים דיא זעלבע אידעע אין זעהר א שעהנעם רייכען בילד:

דער שווערד מיט דער ספר תורה זיינען צוזאמען געגעבען געווארען פון הימעל, דאס מיינט: אויב איהר וועט היטען דאס וואס עס איז אנגעשריעבען אין דער תוכחה וועט איהר זיין געראטעט פון דעם שווערד; אבער אויב איהר וועט ניט היטען דיא געזעצע פון דעם ספר, דאן וועט דער שווערד אייך פערניכטען. רבי שמעון בן יוחאי זאגט דעם זעלבען רעיון איינפא־כער: א לעבעל ברויט מיט א שטעקען צוזאמען זיי־

נען געגעבען געווארען פון דעם הימעל, דאס מיינט אויב איהר וועט היטען דיא תורה וועט איהר האָבען ברויט צום עסען און אויב ניט וועט איהר מיט דעם שטעקען געשלאָגען ווערען.

און מיר זעהען דאָס פּראַקטיש אין לעבען פון דעם איינצעלנעם מענשען, פון פּרט, גראדע וויא פון א נאציאן; מיר זעהען זעהר פיעל אונגליקליכע, ליידענשאפטליכע מענשען וועלכע קענען זיך זעלבסט ניט קאָנטראלירען אום אָפּצוהיטען דיא מאָראלישע געזעצע, וועלכע דער בעשעפער האָט בעשטימט אין דער נאטור; דיא סארט מענשען לעבען זעהר גיך אָפּ, ווייל זיי פערשווענדען דיא נאטירליכע לעבענס קראפט, וועלכע דיא נאטור האָט זיי געשאָנקען מיט א בעשטימטע מאָס, כדי זיי זאָלען קענען עקזיסטירען זיעבעציג אָדער אכציג יאהר. זיי פערשווענדען דיע־זען קראפט אין איניגע געצעהלטע יאהרען, זיי ווע־רען אלט, שלאַף, פערוועלקט פאר דער צייט; בעקומען שרעקליכע שמערצען און קראנקהייטען און זעגענען זיך אָפּ מיט דער וועלט גאָר יונגערהייט; זיי זעהען זיך ארום גאנץ שפּעט, ווען דיא קרעפטען זיינען שוין אוועק, דיא אויגען דונקעל, דיא נערווען אפגעשוואכט, דער גאנצער געבוי פון קערפּער פערניכטעט און צו־שמעטערט פון צופיעל לעבען. עס העלפט זיי קיין

חרטה ניט, ווייל דיא נאטור איז דער גרעסטער בוכ־האלטער פון דער וועלט און זיא פערצייכענט יעדע בעוועגונג פון דעם מענשען און זיין לעבענס־ארט; יעדען מאראלישען פערברעכען געגען דער נאטור שטעלט זיא ארויף אויף זיין חשבון און זיא רעכענט אראפ פון זיין אייגענעם לעבענס־קראפט, מיט וועלכע ער איז באשענקט געווארען ביי זיין געבורט.

דאס זעלבע איז מיט א גאנצער נאציאן, א נאציאן לעבט אויך ניט אייביג. א פאלק איז ריכטיג וויא איין מענש, עס ווערט געבארען, עס איז יונג. עס ווערט עלטער, עס ווערט גאר אלט און שטארבט, ווען עס לעבט מאראליש לויט דיא נאטור געזעצע, היט אפ דיא געזעצע רוהיג און געלאסען, דאן דויערט זיין לעבענס קראפט, עס איז פריש און געזונד. אין געגענטהייל אבער ווען א נאציאן ווערט דעמאראליזירט און גיעבט זיך איבער צו אירדישע ליידענשאפטען און ניעדעריגע, ווילדע טהאטען, דאן נוצט זיא אויס דיא לעבענס־קראפט שנעל און ווערט פערניכטעט ביז עס בלייבט פון איהר קיין זכר ושארית.

דאס איז געוועזן דער שרעקליכער רעזולטאט פון אלע אור־אור־אלטע פעלקער, וויא אשור, בבל, פרס גריעכענלאנד און דיא רוימער. זייער רעמאראליזירטע קולטור האט זיי געבראכט דעם פריהצייטיגען טויט,

און דיא נאטור, דיא בוכהאלטערין, האָט זיך מיט זיי פאָלקאָמען אפגערעכענט און זיי פערניכטעט.

דאס זעלבע שרעקליכע בילד זעהען מיר הייטע מיט אונזערע אויגען; א נאציאן פאנגט אָן אונטער־צוגעהן צוליעב איהר לייכטזיניגען לעבען און דע־מאָראליזירטען צושטאנד. די שעהנע, נאָבעלע פראנק־רייך האָט יאהר הונדערטע לאנג געשפיעלט א זעהר גרויסע ראָלע אין דער וועלט־געשיכטע, און האָט אימ־מער דיא ערשטע פיעדעל געשפיעלט אין דעם וועלט פאָליטישען ארקעסטער, איהר שעהנע שפראך האָט געדיענט פאר דיא דיפּלאָמאטישע שפראך איבער דעם גאנצען ערד־קוגעל אָבער היינט ווערט יאהר איין יאָהר אוים דיא פראנצויזישע נאציאָן געמינדערט אין צאָהל; דיא רעגיערונג זוכט מיטלען צו פערטהיי־דיגען דעם אונטערגאנג, אָבער וויא עס ווייזט אויס איז שוין צו שפּעט; דיא פילאָקסערא, דיא פער־ניכטענדע ווערעמלאך, האָבען זיך איינגעגעסען אין דעם פראנצויזישען פאָלק און פערניכטען זיי שרעק־ליך אהן שום רחמנות, ווייל „אין רחמים בטבע“, דיא נאטור רעכענט זיך יעצט אָפּ מיט דער שעהנער פראנקרייך פאר איהר צו לוסטיגען לעבען און פאר איהרע דעמאָראליזירטע מעשים תעתועים; עס העלפט איהר ניט קיינע געקינסעלטע מיטלען; דיא

נאטור טהוט איהרע ארבייט וויא דער בעשעפער האָט בעשטימט און דאס איז דער סוד :

„אם בחקותי תלכו.... הספר"

„ואם בחקותי תמאסו... הסייף".

דיא אלע אויבען עראינערטע פעלקער זיינען די „בני סייף" דיא קינדער פון דעם שווערד, זייער קראפט איז געווען דער שווערד, און זייער מלאך־המות, זייער פערניכטער וואר אויך דער שווערד, ווייל זיי זיינען געווען „מואסים בחקים" און ניט גע־לעבט קיין נאָרמאלען לעבען.

אָבער מיר מיט אונזער „טהרת המשפחה" מיט אונזער נאָרמאלען פאמיליען לעבען, אונזער ניכטער־קייט און רוהיגקייט, נאָך דיא געזעצע פון תורת משה, זיינען „בני ספר" און דארום דויערט שוין אונזער עקסיסטענץ ביינאהע פיער טויזענד יאהר, און מיר זיינען נאָך פאָלקאָמען מיט אונזער נאציאָנאלע, מאָ־ראלישע קרעפטע, טראָטץ אונזער שרעקליכען גרויזא־מען שיקזאל וועלכער פערפאָלגט אונז שוין צוויי טוי־זענד יאהר און ווארפט אונז אום מיט שרעקליכע שטורמס, רדיפות, גזירות און גירושים איבער דעם גאנצען ערד־קוגעל, גאָר אָהן רחמנות. מיר זיינען פערפאָלגט פון אלעמען, פעריאגט פון אונזער טהייערע היילינגע היים, צוטריעבען און צו־וואָרפען אין פער־

שיעדענע לענדער אונטער פערשיעדענע טיראנישע רעגיערונגען, וועלכע טראמפּלען אונז מיט דיא פיס און אונטערדריקען אונז מיט זייער גאנצע פינסטערע מאכט און קראפט, ביז זיי האָבען אונז געמאכט פאר צוועלף מיליאנען היימלאָזע, מענשען־קינדער, וואנ־דערער און קראפטלאָזע ברואים; און טראטץ דעם האָבען מיר אין זיך אזוי פיעל לעבענס־קראפט אז מיר זיינען נאָך האָפנונגספאָל, דאס דער אלטער־נייער ישראל וועט זיך נאָך אומקעהרען צו זיין אלט־ניי־לאנד!

רבי שמעון בן יוחאי האט דאָס נאָך בעסער פערשטאנען; ער האט ערקלעהרט, אז דער „מקל״ דער שטעקען, ברייגגט אונז זעהר פיעל נוצען. דאס הייסט: ווען עס טרעפט א צייט, אז מיר הייבען אָן „מואס בחקים״ זיין; מיר פאנגען אָן צו פערגע־סען אונזערע פליכטען צו דער תורה וועלכע איז א ״תורת־חיים״ און מיר גיבען זיך איבער צו הוללות וסכלות, צו לייכטזיניגען לעבען, וויא אונזערע אלטע קאָליעגען דיא אור־אלטע נאציאנען אין דער אלטער צייט, און דיא נייע אין אונזערע צייטען, דאן קומט דער „מקל״ דער „שנאת עולם לעם עולם״ און פער־פאָלגט אונז אזוי לאנג, ביז מיר מוזען זיך אומקעה־רען צוריק צו „בחקותי תלכו״, צו אונזער מאָראל, דאן

בחקותי

ווערט דער „מקל" צוגענומען פון אונז. אזוי געהט דאס שוין מיט אונז בײנאהע 2 טויזענד יאהר, אָבער מיר זײנען זיכער אז דער ספר ווערט איבערלעבען דעם סיף, ווײל דיא פען איז מעכטיגער פון דעם שווערד, און דיא „תוכחה" ווערט זיך ענדיגען, און דאן וועלען מיר אויסגלײכען אונזערע רוקענס, וועלכע האָבען זעהר פיעל געליטען פון דעם שרעקליכען „מקל", און עס ווערט מקוים ווערען דיא ברכה פון „והפריתי אתכם והרביתי אתכם", וויא דער „ילקוט" ערקלעהרט „בקוֹמה זקופה", דאס הייסט : מיט קראפט, מאכט און שטאָלץ כימים מקדם.

במדבר

אן איבערבליק איבער דאָס געבורט פון דער אידישער נאציאָן; גאָר אנדערש ווי דער געבורט פון אלע נאציאָנען די אלטע און די נייע.

„וידבר ד׳ אל משה במדבר סיני". (במדבר א)

„קול קורא במדבר פנו דרך ד׳ ישרו בערבה מסלה לאלהינו". (ישעיה מ.)

„זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". (ירמיה ב.)

„לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר ודברתי על לבה ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה" (הושע ב.)

עס גיעבט ניט קיין נאציאן אויף דער וועלט, וויא פון די אלטע וועלכע זיינען שוין לאנג אונטערגעגאנגען, בלויז זייערע נעמען ווערען עראינערט אין דער אלגעמיינער געשיכטע, זא וויא פון דיא נייע לעבעדיגע נאציאנען פון דער געגענווארט, וועלכע זאל אנפאנגען איהר געשיכטע אהן א לאנד, דאס הייסט זיא זאל זיך אנרופען מיט דעם נאמען נאציאן בעפאר איהר ערווערבען און בעזעצען זיך אין א בעשטימטע לאנד,

איינאָרדענען אַ רעגירונג מיט בעשטימטע געזעצע, ווי פיר איהר פּאַסט, איינלעבען זיך מיט איהרע מנהגים און פאָרמען פון לעבען, נאָך איהר גייסט נאָך ; און דאַן ווען דאָס פאָלק איז שוין רוהיג באַזעצט אויף זיין אָרט מיט זיין שפּראַך, מיט זיין קולטור, מיט זיינע האָפענונגען, שטרעבונגען, טהעטיגקייט אין גוטען זייט אָדער אין שלעכטען, מיט זיינע פערבינדונגען מיט גוטע פריינד, אין קריעג קאַמפּף מיט זיינע פיינד און בעקומט זיעג אָדער ניעדערלאַגען — דאַן פאַנגט זיך אַן זיין היסטאָריע. זיא דערצעהלט פיר דער גאַנצער וועלט פון זיין לעבען און טהעטיגקייט און די פער־העלטעניס פון איהם מיט זיינע נאַכבאַרען.

דיא אַלטע פעלקער : מצרים, אשורים, בבלים, פרסים, יונים און רומים האָבען ניט בעקומען זייערע נעמען אַלס נאַציאָנען, און דיא געשיכטע האָט פון זיי אַבסאָלוט ניט געוואוסט ביז זיי האָבען זיך בעזעצט אין זייערע לענדער מצרים, אשור, בבל, פרס גריעכענ־לאַנד און רוים ; דאָס זעלבע איז אויך מיט אַלע נייע נאַציאָנען וועלכע לעבען נאָך היינט ; בעפאָר האָבען זיי זיך אין פאַמיליען געגרופּירט ; זייער שפּראַך אויסגעאַרבייט, זייערע לענדער ערוואָרבען און נאָכהער האָבען זיי זיך אין נאַציאָנען אָרגאַניזירט, וויא עס דריקט זיך אויס קורץ און דייטליך אונזער

תורה ביי דעם אורשפרונג פון דיא אור־אור־אלטע אציאָנען פון נח׳ס דריי זיהן: שם, חם ויפת „מאלה נפרדו למשפחותם ללשונותם בארצותם בגויהם“ פאמיליע; שפראך; לאנד און נאכהער נאציאָן.

עס האָט נאָך ניט געטראָפען אין דער וועלט גע־שיכטע אז א פאָלק זאָל מאכען געזעצע אדער א קאָנסטיטוציאָן בעפאָר ער האָט א לאנד; ער זאָל מאכען בעשטימטע ארדנונגען אין אגריקולטור בעפאר ער האָט נאָך געהאט א באדען אונטער זיינע פיס; ער זאָל פערשרייבען געזעצע וועגען גנב׳ענען, גזלן׳ען פארנעהמען דעם צוווייטענס, איידער ער האָט נאָך גע־האט עטוואס אייגענטהום.

אָבער ניט אזוי איז דער פאל מיט אונזער פאלק וועלכער האָט בעקומען זיין נאָמען אלס א פאָלק מיט א קאָנסטיטוציאָן מיט א רעגיערונג, מיט געזעצע נאָך איידער ער האָט געזעהען זיין לאנד. די הייליגע „עשרת הדברות“ דער פונדאמענט פון דיא מענשליכע געזעצע און רעכטע, האָבען זיינע אויערען געהערט דונערענדיג פון בארג סיני אין דער מדבר: מען האָט איהם אָנ־געזאָגט „לא תגנוב“, „לא תגזול“ אין דער צייט, ווען ער איז געשטאנען ווי א נאטור־קינד אין דער וויסטע און האָט ניט געהאט ביי וועמען צו גנב׳ענען און וואס

מען זאָל ביי איהם גנב'ענען; מען האָט איהם אָנגעזאָגט „לא תתאוה בית רעך שדהו ועבדו” „עס זאָל זיך דיר ניט געלוסטען דיין חבר'ס הויז, זיין פעלד און זיין קנעכט”, אין דער צייט וואס ער זעלבסט האָט זיך נור וואס בעפרייט פון קנעכטשאפט און האָט נאָך קיין בעגריעף געהאט פון א הויז אָדער א פעלד, ער האָט נאָך צומאָל קיין מענשליכע ברויט געהאט, און זיין שפייז איז געווען דער הימעל מן. בלויז דיא געטליכע הבטחה דורך זיין געזעצגעבער, אז ער פיהרט איהם צו א לאנד האָט איהם געמוטהיגט און געמאכט פיר אן אייביגען פאָלק וועלכער עס לעבט שוין ווידער באלד צוויי טויזענד יאהר אָהן א לאנד, און אָהן א רעגיערונג. ער לעבט און האָפט נאָך צו בעקומען ווידער זיין לאנד.

„במדבר”. שרעקליך און גרויזאם איז דער מדבר פיר דיא רייזענדע קאראוואנען אָדער פיר דיא נאָמאַדען וועלכע מוזען איהם דורך געהען אויף זייער רייזע; קיין בוימעלע, קיין גרעזעלע, קיין פויגעלע, קיין סמן פון לעבען, בלויז דער ברענענדער זאמד אונטער דיא פיס, און דיא העלישע שטראהלען פון דער זון איבער דיא קעפ און קיין טראפען וואסער צום ערקוויקען; שרעקליכע ברענענדע שטורמווינדען, אויסגעמישט מיט דעם ווילדען געשריי און ברומעריי פון מערבלאָנדזשע־

טע, הונגעריגע חיות וועלכע שלעפען זיך אום איבער דיא גרויסע זאמדיגע בערג פון דער ווילדערניש, ווארפען אן א שרעק אויף דיא אונגליקליכע רייזענדע און זיי פארגעסען זייער הונגער און דורשט.

אבער עס גיעבט ניט קיין שלעכטעס אהנע גוטעס, וויא שלעכט דער מדבר איז אזוי גוט און ערקוויקענד זיינען דיא אאזען; קליינע פרוכטבארע אינזעלאך געפינען זיך אין דעם גרויסען זאמד־ים ריכטיג וויא דיא יבשה אינזלען אויף דעם וואסער — ים. דיא אאזען זיינען א ברכה פון גאט פיר דיא וואנדערער אין דעם וויסטען מדבר. זיי ערקוויקען, באלעבען און פרישען אפ דיא כחות און בענייען דיא ענערגיע און דעם מוטה פון דיא וואנדערער מיט זייערע פליסענדע קוואלען וואסער, מיט זייערע בליהענדע ביימער און דעם מילדען לופט. דיא פערמאטערטע רייזענדע רוהען זיך אפ, שטילען זייער דורשט, נעהמען זיך אן מיט נייע כחות און וואנדערען ווייטער אין דעם גרויסען מדבר ביז זיי קומען ווייטער צו אן אאזע און רוהען זיך ווייטער אפ.

עס גיבט אבער מאנכעס מאל פאלשע אאזען, פאנטאסטישע, וועלכע דיא רייזענדע זעהען קוואלען וואסער, גרינע לאנקעס, געדיכטע וועלדער און מיט אלע קרעפטען איילען זיי זיך צוצוקומען וואס גיכער

צו זיי און וויא גרויס איז דיא ענטטוישונג פון דיא
אונגליקליכע, אז וואס זיי געהען שנעלער פארוועדטס
דעסטא גיכער ווערען פערשוואונדען דיא פאנטאס־
טישע אאזען, ביז זיי פאלען אנידער קראפט־לאז אין
דעם ברענענדען מדבר זאמד...

איז דאס ניט א ריכטיגע בילד פון אונזער נא־
ציאנאלען לעבען; שוין ביינאהע צוויי טויזענד
יאהר אז מיר וואנדערען אין דעם גלות־מדבר היימלאז
און פערשמאכט, פערפאלגט און נאכגעיאגט פון פער־
שיעדענע חיות אין מענשענגעשטאלט מיט שטורעמס
פון גזירות, רדיפות, שמד און פאגראמען, גירוש און
עמיגראציאן; מיר וואלטען שוין לאנג ניט אויסגע־
האלטען דיעזע שרעקליכע צוויי טויזענד יאהריגע
וואנדערונג, און מיר וואלטען פערניכטעט געווארען
אויב ניט דיא אאזען אין וועלכע מיר געפינען א
ביסעל רוהע אפצואטהעמען און נעהמען זיך אן מיט
פרישע קרעפטען, מוטה און ענערגיע צו וואנדערן וויי־
טער אין דעם גרויסען שרעקליכען גלות־מדבר. מיר זייי־
נען א קאראוואן פון מדבר רייזענדע; א פאלק פון
נאמאדען, וועלכע וואנדערען פון איין לאנד צו דער
צווייטער אהן א ריכטיגען ציעל־בעוואוסטען וועג, און
אהן א וועג־ווייזער, אונזער גליק איז וואס אויף אונ־
זער לאנגען אונגליקליכען וועג האבען מיר געפונען

אין פערשיעדענע צייטען און אין פערשיעדענע לענ־דער, וואו מען האט אונז געלאזען זיך א ביסעל אויס־רוהען און אנזאמלען נייע קרעפטען.

דער אונגליק איז נאך גרעסער וואס זעהר פיעל מאל זעהען מיר מיט אונזער קראנקע גלות פנאטאזיע פאלשע אאזען, מיר זעהען אסימילאטארישע חלומות, אינטערנאצינאלע טרוימען, קאסמאפאליטישע שוואר־מערייען, און מיר לויפען צו זיי מיט דיא לעצטע כחות אונזערע ; פיעלע פון אונז פאלען אויף דעם וועג מאכטלאז, און וואס מיר לויפען מעהר פארוועהרטס איבערצייגען מיר זיך, אדער מען איבערצייגט אונז, אז מיר האבען געמאכט א פינסטערען טעות, און מיר זעהען זיך ארום, אז מיר שטעהען איבער דיא קניה אין דעם זאמד פון גלות־מדבר.

אין דיא לעצטע יאהרען האט זיך ארומגעזעהען דער צוועלף מיליאניגער קאראוואן־גלות־מדבר וואנ־דערער, אז דיא אאזען וועלכע ער האט געזעהען פון דערווייטען זיינען בלויז בעשאפען געווארען אין זיין קראנקע פאנטאזיע ; ער האט זיך בעדאכט אז עס איז גאר קיין תכלית ניט צו לעבען א נאמאדישען לעבען אין דעם צוואנציגסטען יאהר הונדערט, אפלעבענדיג פיער טויזענד יאהר אויף דער וועלט און ניט האבען קיין טהייל אין דעם ערד־קוגעל. ער האט זיך עראי־

נערט אן זיין אלטע געשיכטע וויא זיינע עלטערען זייּ־נען געווארען א פאלק אין דעם מדבר, געקראגען זיין הייליגע קאָנסטיטושען אויף דעם בארג סיני, און גע־גאנגען נאָך דער לאנד כנען, און ער האָט זיך יעצט אונ־טער גענומען צו ווידערהאָלען דיא געשיכטע, צו בע־גייען זיך מיט נאציאנאלע קרעפטען און געהען צוריק צו זיך אהיים, אין זיין אלטע היים פון זיינע נביאים וועלכע האָבען איהם פארשפראָכען מיט דיא ווערטער אין גאָט'ס נאָמען.

„ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה“.

רות

דיא מגלת רות אלס פראכטפאָלע אידיליא; קורץ און בינדיג איז זיא אויפגעשריעבען; איהרע טיפען זיינען לעבעדיגע עס איז זעהר פאסענד צו לעזען איהר אם שבועות דעם חג הבוכורים.

„רבי מאיר היה דורש שמות: אלימלך שמאם חיי האכרים ואמר אלי תבא מלכות; נעמי שהיו מעשיה נאים ונעימים; מחלון וכליון שנכלו ונמחו מן העולם".

(מדרש רבה רות).

אָהנע צווייפעל, אז פון אלע ווערקע אין אונזערע הייליגע שריפטען, כתבי הקדש, צייכענט זיך אויס דיא קליינע „מגלת רות", וועלכע ענטהאלט אין זיך בלויז קליינע פיער קאפיטלאך, מיט איהר זיסע און דייטליכע שפראך, מיט איהרע נאטירליכע און ריכטיגע בילדער, מיט איהרע לעבעדיגע טיפען וועלכע שטעהען פאר אונזערע אויגען אין זייער נאטירליכען קאָליר, וויא זיי שאפען, שטרעבען און האָפען. דיעזע בארטרעפליכע אידיליא הויבט אונז אויף העכער פון אונזער אלטעגליכען לעבען און פיהרט אונז אוועק ווייט־ווייט אין דיא אריענטאלישע לענדער אין שניט

צייט ; מיט אונזערע אויגען זעהען מיר דיא אידישע אקערבויער אויף דער אידישער לאנד, וויא זיי שניי־דען זייערע תבואות, און אונזערע אויערען הערען זייערע אידישע בעגריסונגען איינער צום צווייטען אין גאט'ס נאמען.

איך צווייפעל ניט איך וועל זאגאר ניט מאכען קיין אירטהום ווען איך וועל זיך אויסדריקען, אז קיין ליטעראטור אין דער גאנצער וועלט, ביי אלע נאציאנען פון יענער צייט האט ניט געשאפט אזא קליינע אידיליא וואס זאל זיין אזוי שעהן, קורץ, בינדיג און לעבעדיג וויא אונזער מגלת רות.

און וויא הייליג איז דיעזע בילד און וויא פאסענד איז זיא פארגעלעזען צו ווערען פיר דיא מיליאנען אקערבויער, וועלכע האבען עולה־רגל געווען, צו בעזוכען דיא הייליגע שטאדט ירושלים, אין דעם אקער־בויערשען פייערטאג שבועות, דער „חג הבכורים" אדער „חג הקציר" וויא דיא תורה האט איהם א נאמען געגעבען. דיעזע קורצע ערצעהלונג מיט איהרע נאטירליכע לעבענס בילדער, מיט איהרע אידילישע סצענען האט ערמוטהיגט דעם אקער־בויער ער זאל ווייטער ארבייטען זיין פעלד מיט פליים ; זיא האט איהם ערקלעהרט אז ער זאל ניט פערבלענ־דעט ווערען פון דעם פאלשען אוננאטירליכען גלאנץ

פון שטאָדטישען לעבען ; ער זאָל חלילה זיין לאַנד ניט אוועק ווארפען וויא אלימלך, וועלכער ער האָט פערלאָזען זיין לאַנד אין בית לחם און איז אוועקגע־גאנגען נאָך מואב, און זיין ענדע איז געווען א שרעקליכע. ער מיט זיינע זיהן זיינען געשטארבען און זיין אונגליקליכע אלמנה האָט זיך אומגעקעהרט צוריק אָרים און הילפלאָז ; דיא מגלת רות ווידער האָט דעם אקערבויער זיין יחוס ערקלעהרט אז דוד בן ישי, דער גרינדער פון אידישען קעניגטהום, שטאמט זעלבסט פון אן ארימע אקערבויערין וועלכע האָט פון גרויס ארמוטה געמוזט לקט קלייבען אין איהר צו־קינפטיגען מאן׳ס פעלדער.

וויא טיעף איז דיא פסיכאָלאָגיע פון דיא צוויי טהייערע נשמות נעמי און רות ; וויא צארט, זאנפט און אדעל זיי זיינען, וויא אלע אריסטאָקראטישע פרינצעסינס, פעסט, שטארק, מוטהיג און ענערגיש אין כאראקטער זיינען זיי געווען, און האָבען מיט געדולד און שטאָלץ איבערגעטראגען דיא ליידען און אונגליקען וועלכע האָבען זיי פערפאָלגט אָהן רחמנות.

עס איז מערקווירדיג וואָס אלע פערזאָנען פון דער מגלה טראגען אויף זיך נעמען, וועלכע צייגען דיא כאראקטערע פון יעדען בעזונדער אין זיין האנד לונג, וויא דער גרויסער תנא רבי מאיר האָט האם בע־

מערקט : „אלימלך" אלס אריסטאקראט וועלכער האט געווארפען אן אום־חן אויף דעם אקערבויערשען לעבען ; ער האט פערלאזען זיינע פעלדער אין יהודה און איז אוועק געגאנגען נאך מואב שטרעבענדיג צו א קעניגליכען רייכען לעבען וויא זיין נאמען אלימלך בעדייטעט „אלי תבא מלכות" „איך וועל נאך אמאל לעבען א קעניגליכען לעבען. „נעמי" שהיו מעשיה נאים ונעימים". „נעם" אין העברעאיש מיינט אנגענעהם, ליעבליך, דאס הייסט, אז איהרע אלע האנדלונגען זיינען געווען ליעב און אנגענעהם.— „מחלון וכליון שנכלו ונמחו מהעולם", פון דיא העברעאישע צייט ווערטער — פעלים — „חלה און כלה" דאס צייגט אויף זייער שרעקליכער ענדע. זיי זיינען פערניכטעט געווארען יונגערהייט פון זייער לעבען*)

* * *

דארט אין אונזער לאנד אין דער קליינער שטאדט בית־לחם שטעהן דיא צוויי אונגליקליכע אלמנות, דיא

*) ווען מיר זאלען זיך ערלויבען בעטראכטען דיא איבע־ריגע נעמען פון דיעזער מגלה, אויף רבי מאיר'ס גאנג קענען מיר אויסגעפינען זייערע כאראקטערע און האנדלונגען אין זייערע נעמען. ערפה, פון דעם שם „עורף", ווייל זיא האט זיך אומגעקעהרט מיט איהר אקען צו נעמי'ן, ווען נעמי האט זיך אומגעקעהרט צוריק נאך יהודה, און האט זיך געשיידעט מיט

שוויגער מיט דער שנור אין דעם טהויער פון דער שטאדט ; און דיא אלע בירגער פון בית לחם בעדויערן זייער ארמוטה און אונגליקליכע לאגע.

דיא אמאליגע גבירה נעמי, דעם גרויסען רייכען גוטבאזיצער אלימלך׳ס פרוי, — דיא מוטער פון דיא צוויי שעהנע זיהן מחלון וכליון, שטעהט יעצט פיר זיי אלס ארימע אלמנה, מיעד און הונגעריג, צוזאמען מיט איהר איז א שעהנע ארימע יונגע פרוי פון מואב, וועלכע איז געוועזן איהר שנור, און ביידע ליידען הונ־גער, נויטה, און מאנגעל.

דיא יונגע געוועזענע פרינצעסין רות, וועלכע איז

איהר אויף אייביג. רות — וויא רבי יוחנן זאגט אין (ברכות ז) „מאי רות שזכתה ליצא ממנה דוד שרוה להק״ב בשירות ותשבחות״. „בעז״ מיינט בו—עז, אין איהם איז געוועזן דיא מאכט און דיא קראפט צו אויפצוהויבען דיעזע ארימע אלמנות פון זייער אונגליקליכער לאגע. „טוב״ איז געוועזן זעהר גוט צו זיך זעלבסט. וויא א וואהרער עגאאיסט האט ער מורא געהאט צו טהאן עטוואס פיר „רות׳ן, אום ער זאל זיך זעלבסט ניט שאדען, „פן אשחית את נחלתי״. עובד איז דער נאמען פון דאס קינד פון וועלכען עס איז ארויס־געקומען דער אידישער גרעסטער קעניג „דוד בן ישי״. דער גרינדער פון דער הייליגער שטאדט ירושלים. דאס צייגט אז דער צוקינפטיגער אידישער גליק ליגט אויך נור אין עובד דעם ארבייטער, דעם אקערבויער, און ניט אין אלימלך׳ן דעם אריס־טאקראט, וועלכער האט אוועקגעווארפען דיא אקערבויעריי אין יהודה און איז געגאנגען זוכען גליק אין ארץ מואב.

נאָך פול מיט לעבען קעמפפט פאר איהר דאזיין און געהט אוועק קלייבען לקט אין דיא פעלדער.

בועז, דער רייכער גוטסבעזיצער און דער אידי־שער ריכטער, אלס א גוטער פסיכאָלאָג ערקענט פון איהר האנדלונג און איהר בעשיידענהייט, אז זיא איז ניט א געוועהנליכע לקט קלייבערין; ער פרעגט זיך נאָך אויף איהר, און ווען ער האָט דערהערט איהר ביאגראפיע, האָט ער איהר אָנגעזאגט: „אל תלכי ללקוט בשדי אחר", געה ניט מיין טאָכטער קלייבען לקט אין א פרעמדען פעלד. און אלע זיינע ארביי־טער האָט ער שטריינג אָנגעזאגט, זיי זאָלען האָבען דעם גרעסטען רעספעקט פאר איהר.

רות בריינגט דעם לקט צו נעמי'ן איהר שוויגער און ערצעהלט איהר פון בועז'ס געשפרעך מיט איהר; דיא קלוגע נעמי פערשטעהט דעם אינהאלט פון דעם געשפרעך און טיעפער ערנסטער און האָט איהר גע־ראטהען זיא זאָל אָפען שפרעכען מיט בועז וועגען איהר צוקונפט. רות פאָלגט דיא עצה און דעם נעקס־טען פריה מאָרגען געהט בועז צו אלימלך'ס קרוב, מיט דעם נאָמען „טוב". ער לייגט איהם פאר דעם פלאן, ער זאָל נעהמען רות'ן, אָבער „טוב" דער עגאָיסט ענטזאגט זיך מיט דעם אויסרייד פון „לא אוכל לגאול פן ישחית את נחלתי", דאס הייסט דארפען דארף

איך דאָס טהאָן, נאָר איך האָב מורא איך זאָל זיך זעלבסט קיין שאָדען טהאָן.

בועז הייראַטהעט מיט רות׳ן, וועלכע האָט איהם געבוירען א קינד, און אלע האָבען איהם אַ נאָמען געגעבען „עובד“ ; נעמי האָט ערצויגען דאס קינד ; זיא האָט געפיהלט אז פון דיעזעם קינד וועט עטוואס גרויסעס ארויסקומען און דיעזער עובד איז געווארען דער פאטער פון ישי בית הלחמי און דער גראס־פאָטער פון דוד מלך ישראל.

דיא זעלבע אידיליא וועלכע איז דערצעהלט געווארען צו דיא אידישע אקערבויער אמאָל ווען זיי האָבען זייערע בכורים געבראכט, קענען מיר הייטע דערציילען צו אונזערע נייע אקערבויער אין אונזער אלט־ניילאנד. אלימלך — ישראל איז ארויס פון זיין לאנד, זיינע זיהן, טויזענדע מחלון׳ס און כליון׳ס, זיינען אין דיא פרעמדע פערשיעדענע גלות לענדער פערניכטעט געווארען „מחלון וכליון שנכלו ושנמחו מן העולם“. נעמי — דיא כנסת ישראל אין גלות — איז געבליעבען א וויסטע אלמנה אָהן דעם שטאָליץ פון א מאן און אָהן טרייהייט פון קינדער און אָט אזוי האָט זיא זיך געלעבט אָרים, עלענד, פערשטויסען, אונטערדריקט און פערפאלגט ביז דעם לעצטען דור, ווען איהרע ליידען און פיין האָבען דערגרייכט דער

העכסטער שטופע, דאן האבען זיך איהרע פערפרעמטע קינדער אומגעקעהרט צוריק צו איהר, און נאך דיא פאגראמען אין דיא נײנציגטע יאהרען פון דעם 19טען יאהר הונדערט האבען זיך אויפגעקליעבען אידיש־רוסישע סטודענטען, וועלכע זיינען שוין אבסאלוט געווען פרעמד פון איהר, און זיי האבען ארומגענומען מיט הייסע ליעבע דער אלטער אומגליקליכער נעמי — כנסת ישראל. זיי האבען אנגעטהאן רינגען אויף זייערע הענד מיט דעם אויפשריפט פון „ביל"ו" (בית יעקב לכו ונלכה) און האבען אנגעפאנגען אומצוקעהרען זיך נאך ארץ יהודה.

ווען נעמי — כנסת ישראל האט פאר זיי געהאלטען א טרויעריגען מאנאלאג: „קעהרט זיך אום קינדער איך בין דאך שוין זעהר אלט, מיר איז ביטער, איך האב שוין קיין האפנונג צום וויעדער אויפלעבען" דאן האט זיך דיא יוגענד צוטהיילט, איין טהייל האט געטהאן וויא „ערפה". זיי האבען זיך אומגעקעהרט מיט'ן אקען — עורף צו דער מוטער. זיי האבען זיך א נאמען געגעבען „עם־עולם" און זיינען נאך אמעריקא אבגערייזט. ניט אזוי אבער האבען געטהאן דיא צווייטע טהייל. זיי האבען אויסגעשריען וויא „רות" האט געזאגט צו נעמי'ן: „אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך

ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי, באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה ד׳ לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך״ „מוטער, בעט מיך ניט איך זאָל דיך פערלאָזען, וואו דוא וועסט געהן, וועל איך געהן; וואו דו וועסט נעכ־טיגען, וועל איך נעכטיגען, דיין פאלק איז מיין פאלק; דיין גאָט איז מיין, דאָרט וואו דו וועסט שטארבען, וועל איך שטארבען און דארט וועל איך בעגראבען ווערען, זאָ העלף מיר גאָט, אז נאָר דער טויט קען אונז פענאנדער שיידען״.

מיט דעם הייליגען פייער פון ליעבע צו זייער אלטע נאציאן זיינען דיא יונגע אידיש־רוסישע סטו־דענטען פון פעטערבורגער, מאָסקווער, כארקאָווער אוניווערזיטעטען אוועק נאָך ארץ ישראל און זיי האָ־בען זיך ערנעהרט פון „לקט״ קלייבען, ביי דעם מאָ־דערנעם „בועז״ דעם בארָאן אדמונד ראטהשילד אין זיינע קאָלאָניעס.

בועז—ראטהשילד—האָט דאמאָלס אפעלירט צו דיא אידישע „טובם״ דיא מיליאנערען, זיי זאָלען אויך עטוואס טהאָן פיר נעמי מיט רות׳ן, אָבער זיי האָבען געגעבען דעם זעלבען אנטווארט, וויא יענער טוב: „עס פאסט ניט פאר אונז צו בעשעפטיגען זיך מיט ציוניזמוס, דיא גוים וועלען זאגען אז מיר

זיינען ניט קיין גוטע בירגער אין דיא לענדער וואו מיר וואָהנען" „לא אוכל לגאול פן אשחית את נחלתי".

בועז האָט גענומען רות'ן און פון זיי איז ארויס־געקומען דער ניי־געבארענער קינד מיט דעם נאָמען „עובד" ארבייטער, אקערבויער. נעמי ערציהט עובד'ן מיט דעם גאנצען פייער פון מוטער ליעבע ; דיא ציוניסטישע בעוועגונג שטארקט זיך פון טאָג צו טאָג; נעמי — כנסת ישראל — פיהלט, אז אזוי וויא פון יענעם עובד'ן איז ארויסגעקומען דוד בן ישי, אזוי וועט פון היינטיגען עובד'ן, ארויסקומען דער „בן־דוד", אויף וועלכען די אונגליקליכע נעמי האָט שוין געווארט ביינאהע צוויי טויזענד יאהר.

נשא

אן איבערבליק איבער אידישע צדקות; עס פעהלט דער ריכטיגער סדר־ אין אָרגאַניזאַציאָן; א משכן, א מרכז וואָס זאָל צוזאמענעהמען אלע גייסטיגע קרעפטען אינאיינעם.

„ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן: אמר רבי יודן ברבי סימן: יום שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדר, קול נאה ומשובח, אמר משה: „אשמעה מה ידבר האל ד׳?“ אמר לו הקב״ה למשה שלום אני מדבר, שאין בלבי על בני כלום שנאמר: „כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה“. — רבי יוחנן אמר ביום שכלתה איבה מן העולם שער שלא הוקם המשכן, היתה איבה וקנאה ותחרות ומצות ומחלקת בעולם; אבל משהוקם המשכן נתנה אהבה וחבה וריעות וצדק ושלום בעולם“.
(רבה נשא).

קיין בית המקדש, קיין משכן פון גאָלד, זילבער קופּער און טענענהאָלץ האָבען מיר ניט שוין באַלד צוויי טויזענד יאהר אָבער א גייסטיגען „משכן“, וועלכער וואנדערט מיט אונז צוזאמען דורך אלע גלות לענדער האָבען מיר נאָך עד היום; דיעזער גייסטיגער טעמפּעל בעשטעהט פון גייסטיגע מאטריאלען וועלכע מיר בעזיצען זעהר פיעל, נעמליך: „חסד“; „צדקה“; „רחמנות“, „גנאדע“, „גערעכטיגקייט“

און „ערבארימקייט“ ; וויא אן „עמוד האש“ געהט דיעזער היילינער גייסטיגער משכן בעפאר אונז און בעלייכטעט אונז דעם וועג אין דער גרויסער פינסטער־ניס פון גלות ; אין אלע לענדער און אין אלע צייטען צייגען מיר פיר דער גאנצער וועלט אונזער מיט־לייד מיט אונזערע ארימע און נויטהבאדירפטיגע.

ווען מיר בעטראכטען דאס לעבען פון אונזערע עלטערן אין דיא יאהרען פון דעם מיטעל־אלטער, איז אונמעגליך צו פערשטעהען וויא זיי האבען געקענט זיין גייסטרייך און בארמהערציג, זיצענדיג פערשפארט אין דער ענגער שמוציגער גהעטא אהן לופט און אהן ליכט, און דאך איז צו זייער וואהלטהאט אין פער־שיעדענע צדקות קיין שיעור ניט געוועזן. מיט'ן פולען האנד האבען זיי אויסגעהאלטען זייערע אלמנות מיט יתומים, זייערע אורחים און אביונים, זייערע קראנקע און נויטבעדירפטיגע, זייערע שוהלען און בתי מדרש, זייערע גרויסע ישיבות און תלמוד תורות, זייערע בתי חולים (הקדשים) און בתי הקברות ; אויסער דיא עקסטרא צדקות וואס זיי האבען געגעבען וויא „מלביש ערומים“ „לחם לאביונים“ „הכנסות כלה“ „הלוית המת“ „מעות חטים“ „פדיון שבוים“. און ערהאבענער פון דיעזע אלע אינסטוציא־נען איז געוועזן דער „מתן בסתר“, זיי האבען אימער

און אימער געגעבען זייערע ארימע ברידער שטילער־הייט, קיינער זאל ניט וויסען, אום ניט מבייש צו זיין דעם „געפאלענעם“ ; היינט ווער רעדט פון „גמילות־חסדים“, וואס איז פשוט געווארען א נויטהווענדיג־קייט אין לעבען ניט נור פיר ארימע לייט, זאנדערן פיר דיא סוחרים און האנדעלס־לייט וועלכע האבען אייגענעם קאפיטאל ניט געהאט און פלעגען זיך מוזען בענוצען מיט „גמילות חסדים“, לייהען ביי איינעם און אפגעבען דעם צווייטען ; און מיט אזעלכע מיטלען האבען זיי געמאכט א בכבוד'ן לעבען. עס איז געווען א פפליכט אויף יעדען אידען וואס האט געהאט א קליינעם קאפיטאל צו געבען זיינע שכנים, פערוואנ־דטע, בעקאנטע, א גמילות־חסד און דאס איז אריינ־געגאנגען אין דיא סארט טובות פון „זה נהנה וזה לא חסר“, דער בענוצט זיך מיט דעם און דער צוויי־טער ליידעט פון דעם גאר ניט“. דער איד וועלכער האט זיך ענטזאגט צו געבען א גמילות־חסד האט זיך גע־רעכענט פיר אן אכזר, א צר־עין א פערדארבענער מענש, וואס האט קיין ווערטה ניט געהאט ביי קיינעם.

דיא טערמינאלאגיע פון די פערשיעדענע אידישע וואהלטהעטיגע אנשטאלטען האט גאר קיין ענדע, אין קיין אומה ולשון פארמעגט זיי ניט.

דאס איז דער אלגעמיינער ארדנונג פון אידישע

צדקות ומעשים טובים. אין יעדער לאנד און אין יעדער שטאדט וואו אידען האבען צופעליגערוויזע געפונען א שטיקעל מקום מנוחה נאך זייערע גרושים, ודיפות און פערפאלגונגען האבען זיי גלייך אויסגע־בילדעט זייערע אינסטוטציאנען און פערפלאנצט דיעזע גייסטיגע הימלישע בלומען אין זייערע ארימע, פינסטערע וואהנונגען אין דער ענגער אומגליקליכער גהעטא. אבער אויסער דעם האט זיך אין יעדער שטאדט אויסגעבילדעט גרויסע מענשען, וויא הייליגע מלאכים מושיעים וועלכע האבען געווידמעט זייער גאנצעם לעבען נור פיר צדקה און מעשים טובים; דיעזע גרויסע ליכט האבען ווירקליך פארטריעבען דיא פינסטערנים פון דעם אידישען לאגער, און יעדער פון זיי האט מקדש שם ישראל ברבים געווען.

אויסרעכענען דיא אלע איז אונמעגליך, ווייל זיי האבען אימער אין אלע דורות געשיינט וויא ליכטיגע שטערן אין דעם אידישען פערוואלקענטען הימעל, און מען קען די אלע שטערן ניט איבערצעהלען. נור איך וועל דא בלויז עראינערן איינינע פון דעם לעצטען יאהר הונדערט אין אונזער ארימען „תחום המגבל“, דיא ארימע ליטא אין רוסלאנד, וואו אידען מעגען וואהנען און פלאגען זיך; בלויז איינינע וועלכע מאנכע פון דיא לעזער געדיינקען נאך וועל איך דערמאנען.

דער בעוואוסטער רבי שמעון קאפטאן דער ווילנער, איז געווען ווירקליך א „איש הפלאות“, א וואונדערבארע פערזאן וועלכע קיין נאציאן האט ניט פראדוצירט. זיין גאנצעס לעבען איז געווען א קייט פון צדקה און מעשים טובים; ער זעלבסט האט זיך ערנעהרט פון מאכען שמעק־טאבאק ביי נאכט און ביי טאג איז ער אומגעגאנגען איבער ווילנער גאסען מיט האט ער אויסגעשריען: „געדיינקט מענשען, אז א גרויסע בלעכענע פושקע און מיט אן אומטיגען טאן איהר זייט שטערבליכע און ערבארמט זיך אויף דיא אלמנות מיט דיא יתומים“. און אלע פערביי־געהענדיגע אידען, זאגאר קריסטען, פלעגען אריינוואַרפען א מטבע אין זיין גרויסע פושקע. ווען דיא פושקע איז געווארען פול, איז ער באלד אוועק צו זיין בעקער און גענומען פיר דיא געלד גאנצע זעקלאך מיט לעבלאך ברויט, און אבענד צייט האט ער עס אוועקגעטראגען צו ארימע פאמיליעס און אין דיא ישיבות פיר דיא ארימע ישיבה בחורים; זיין גאנצער פערגעניגען איז געווען עסען צוזאמען מיט דיא ישיבה לייט און נחת קלייבען וויא דיא הונגעריגע עסען.

איין מאל האט ער זיך דערוואוסט אז אן ארימער ארבייטער זיצט שבעה נאך זיין פאטער און אין שטוב איז קיין ברויט ניטא, האט ער גלייך גענומען א זאק

מיט פערשיעדענע שפייז און איז אוועקגעגאנגען מנחם אבל זיין דעם ארימאן ; ער האט זיך געמאכט פער־געסענדיג דעם זאק מיט דיא שפייז אום ער זאל דעם ארימאן ניט פארשעהמען און איז אוועקגעגאנגען. אזעלכע ארבייט האט ער געהאט יעדען טאג און אזוי האט ער אפגעארבייט צעהנדליגע יאהרען אהן אויפהער.

דעם נאמען „קאפטאן" האט מען איהם געגעבן ווייל זיין גאנצען לעבען איז ער געגאנגען געקליידעט אין א לייוועגדענעם קאפטאן ; ווען ער איז אלט גע־ווארען האבען דיא ווילנער אדעלע קריסטען איהם פאטאגראפירט און האבען אויסגעגאסען פון זיין בילד א בראנזענע סטאטוע וועלכע האלט אין איין האנד א לאבען ברויט און אין דער צווייטער א בלעכענע פושקע. נאך זיין טויט האט איהם בעזונגען דער פוילישער דיכטער קאראטינסקי און האט פערעוויגט זיין נאמען אין איינעם פון דיא גרעסטע פוילישע זשורנאלען. זיין לייוועגדענעם קאפטאן האט מען צושניטען אין שטיק־לאך און רייכע לייטע האבען דאס געקויפט צום אנ־דיינקונג. זיין סטאטוע שטעהט נאך היינט אין ווילנער מוזעאום.

רבי נחום שמש דער הוראדנער האט זיך גע־מאכט אונשטערבליך מיט זיינע מעשים טובים וואס ער

האָט געטהאָן זיין גאנצען לעבען. טראָטץ זיין גרויס־קייט אין תורה איז ער געווען א גרויסער ענו און פלעגט בעזוכען ארימע פאמיליעס אין זייערע הייזער אָהן אונטערשיעד פון אידען ביז קריסטען, און דיא גאנצע שטאָדט האָט אויף איהם געקוקט אזוי וויא אויף א מלאך האלהים.

גראָדנער אידען און קריסטען דערצעהלען וואונ־דער בארע געשיכטען וועגען איהם. זיין שטייגער איז געווען צו בעזוכען אין דיא ווינטער אבענדע דיא האָ־טעלען, און ווען ער האָט געפונען אורחים וועלכע האָ־בען געשפיעלט אין קאָרטען, פלעגט ער צונעהמען די געלד פון דעם קאָן וואס ער האָט געטראָפען אויף דעם טיש. און די אלע וואס האָבען געשפיעלט האָבען שוין געוואוסט אז דאס געהערט צו רבי נחום׳ען. איין מאָל איז רבי נחום אריין אין א ווינטער אבענד אין איינעם פון דיא גרויסע האָטעלען און האָט געטראָפען רייכע געסט שפיעלענדיג אין קאָרטען, דער קאָן איז געווען זעהר אן אינטערעסאנטער און איינינע צעהנדליג רובל איז געלעגען אויף דעם קאָרטען טיש; רבי נחום האָט זיך געטהאָן וויא זיין שטייגער איז, און האָט צוגע־נומען דיא געלט; איינער פון דיא געסט וועלכער האָט ניט געקענט רבי נחום׳ען פערזענליך איז ארויס פון געדולד און האָט דערלאנגט רבי נחום׳ען א פאטש.

די אלע געסט האָבען זיך שטארק ערשראָקען און ווען דער יונגער מאן האָט זיך דערוואוסט אז דאס איז רבי נחום האָט ער אָנגעפאנגען מיט טרעהרען אין די אויגען צו בעטען רבי נחום'ען מחילה. רבי נחום האָט גאנץ קאלט געענטפערט: „יא יונגער מאן דער פּאַטש איז פיר מיר, אבער וואס איז פיר די אלמנות און יתומים?" דער גאסט האָט גלייך גע־געבען זעהר א גרויסע נדבה רבי נחום'ען און רבי נחום איז רוהיג ארויסגעגאנגען פון האָטעל.

איין מאָל האָבען גראדנער בעלי בתים געזעהען רבי נחום'ען 3 אוהר ביי נאכט טראגענדיג א קליינעם הינטעלע; זיי זיינען ערשטוינט געווארען וויא קומט רבי נחום טראגט א הונט? נאכהער האָבען זיי אויס־געפונען אז א קריסטליכע געווינערין, א שכנה ניט ווייט פון רבי נחום'ס הויז, האָט זעהר פיעל שמער־צען געליטען פון דעם איבערפלוס פון איהרע מילך, און מען האָט געברויכט א הינטעלע צום אָפּזויגען, און רבי נחום איז גלייך געגאנגען און האָט בעקומען א הינטעלע.

נאָך זיין לויה זיינען נאָכגעגאנגען די גאנצע שטאָדט אידען וויא קריסטען און הונדערטער אלמנות מיט יתומים האָבען פארגאסען טייכען טרעהרען נאָך זייער מלאך מושיע.

אין א קלענערען פארמאט האט יעדע אידישע שטאדט איהר רבי שמעון אדער רבי נחום. סלוצק — א רבי מענדעלע; בריסק — א רבי שלום מנשה; שאוועל א רבי מאטעל ווײנשײנקער א. ז. וו. א. ז. וו.

אויך היער אין דער נייער וועלט האט דער אלטער ישראל זיין גייסט פון צדקה ניט פערלארען און עס גיעבט קיין צאהל צו זיינע אנשטאלטען: תלמוד־תורות, האספיטאלס; מושב־זקנים'ס, שוהלען, בתי־היתומים, גמילות חסדים, גמ"ח של אמת, משכיל אל דל, ישיבות און פערשיעדענע חברות, נור איין זאך פעהלט — דער בריח התיכון המבריח את כל הקרשים מן הקצה אל הקצה", דעם צענטרום וואס זאל ארומנעהמען אלע אנשטאלטען אין איינעם; דאס הייסט, מאטריאל צו דעם „משכן" איז דא גענוג נור זיי זיינען צו־ווארפען, צו־שפרייט און איינער ווייס ניט פון צווייטען.

מיר דארפען שטרעבען צו דעם „יום כלות משה את המשכן", ער זאל ווערען פאלקאמען, און דאן וועט זיך הערען גאט'ס שטימע: „שלום אני מדבר שאין בלבי על בני כלום" דאס הייסט: „איך פערלאנג נור פריעדען, איינשטימונג צענטראליזאציאן; אזוי האב איך צו מיינע קינדער גאר ניט, מאטעריאל האבען זיי גענוג נור א משכן, אן אויפגעשלאסענעם משכן

מיט א בריח התיכון פעלט זיי, און רבי יוחנן האָט גוט ערקלעהרט : „ביום שהוקם המשכן נתנה אהבה, חבה ריעות צדק ושלום בעולם“, אין דעם טאָג וואס וועט ווערען א פאָלקאָמענע ארגאניזאציאן ביי אונז, דאן וועלען מיר בעקומען, ליעבע, פריינדשאפט גערעכטיגקייט און פריעדען מיט גליק.

בהעלותך

א פאראלעל צווישען די אויפלעבונג פון די אידען ארויסגעהענדיג פון בבל און די ציוניסטישע בעוועגונג אין אונזער דור; די היסטאָריע ווידערהאָלט זיך.

„ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ד׳ והשטן עומד על ימינו לשטנו; ויאמר ד׳ אל השטן: יגער ד׳ בך השטן ויגער ד׳ בך הבוחר בירושלים הלא זה אוד מצל מאש; ויהושע היה לבוש בגדים צואים **ועומד לפני המלאך**; ויען ויאמר אל העומדים לפניו לאמר: הסירו הבגדים הצואים מעליו. ויאמר אליו: ראה, העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות; ויאמר: ישימו צניף טהור על ראשו, וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבישוהו בגדים ומלאך ד׳ עומד“. (זכריה ג. א. ז.)

דער נביא זכריה האָט געלעבט אין דער צייט פון דער אויפלעבונג פון דער אידישער נאציאָן, ווען דאס

פאָלק האָט ערוואכט פון דעם גלות שלאָף אין בבל און
אָנגעפאנגען אומצוקעהרען זיך, אין ארץ ישראל אונ־
טער דיא פיהרונג פון יהושע הכהן הגדול און זרבבל
דער אידישער פירשט; מיר קענען זיך לייכט פאָרשטע־
לען דעם קאמפף וועלכען דיא פיהרער און דיא פאָר־
שטעהער פון דעם ערוואכטען פאָלק האָבען דורכגע־
מאכט אין יענע היסטאָרישע צייט; ניט אזוי לייכט
האָט דאָס פאָלק דיא אידעע פארשטאנען; א גרויסער
טהייל, און פילייכט דער גרעסטער, האָט געווארט
אויף נסים ונפלאות פון הימעל און בשום אופן האָבען
זיי זיך ניט געוואָלט רעכטמאכען, אז מיט דעם קליי־
נעם „טשארטער", וועלכען כרש מלך פרס האָט ארויס־
געגעבען דיא אידען זאָלען זיי מעגען געהן צוריק נאָך
יהודה, אז דיזע עטליכע ווערטער זאָלען האָבען דיא
קראפט אויפצולעבען דיא אידישע נאציאָן אויף'ן
אייגענעם לאנד; און זיי זיינען געבליבען זיצען אין
בבל ווארטענדיג אויף עקסטרא נסים; דער צווייטער
טהייל ווידער האָבען זיך שוין גאָר אין גאנצען מיאש
געוועזן פון א אידישע אויפלעבונג און זיי האָבען זיך
אויסגעארבייט אן אסימילאטארישען פראגראם : „היה
נהיה ככל הגוים" דאָס הייסט מיר וועלען זיין וויא
דיא בבלים, כשדים אָדער פרסים, און מיר ברויכען
ניט קיין לאנד, און קיין נאציאָנאלען פאָליטישען לע־
בען, ווייל יבשו עצמותינו אבדה תקותנו נגזרנו

לנר אונזערעביינער זיינען אויסגעטריקענט אונזער האָפנונג איז פארלאָרען, מיר זיינען שוין פון פּאָליטי־שען לעבען אָפּגעשניטען. נור בלויז א קליינער טהייל פון פאָלק, דיא וואהרע איבערצייגטע נאציאָ־נאליסטען, דיא איבערגעבענע געטרייע „אבלי ציון“, וויא זיי האָבען זיך דאמאָלס גערופען, צוויי און פער־ציג טויזענד דריי הונדערט מיט זעכציג פערזאָן, וועל־כע האָבען זיך ווירקליך געאָפּפערט פיר זייער אידעע, האָבען פערלאָזען בבל מיט איהר נידריגע און שמוציגע קולטור און האָבען זיך אומגעקעהרט צו זייער הייליגע און געליעבטע לאנד; עס איז ווירקליך געוועזען אונ־גלויבליך, אז אזא הייפעלע איבערגעבענע פאטריאָטען זאָלען קענען איבער־א־נייעס אויפלעבען דיא לאנד, גרינדען א אידישע רעגירונג און עקזיסטירען הונדער־טע יאהרען מיט א פּאָליטישען צענטער.

דער נביא, זכריה אין היינטיגע הפטרה, האָט דאָס פאָרגעשטעלט אין א שטארקע און שעהנע בילד; ער פערזאָניפיצירט דיא גאנצע נאציאָן אין זיין גייסט־ליכען פאָרשטעהער יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, וויא ער שטעהט פאר גאָט׳ס מלאך — דער „מלאך ד׳“, מיינט דער גייסט פון פּאָליטישען לעבען — און וויל אויפלעבען ווידער אלס א לעבעדיגע נאציאָן אויף זיין לאנד; אָבער דער שטן — דער בייזער גייסט פון צו־

שטערונג, פערניכטונג — שטעהט ביי זיין רעכטען האנד מיט זיינע אסימילאטארישע טענות און אינטער־נאציאנאלע ארגומענטען. ער וויל צערשטערען און פערניכטען דיא נאציאנאלע געפיהלען מיט דעם אויס־רייד דער אלטער ישראל האט שוין זיין לעבענם אויפ־גאבע געענדיגט. ער האט שוין ניט מעהר קיין קרעפ־טען צו לעבען אין זיין אייגענעם לאנד, ווייל ער האט זיך שוין איינגעלעבט אין דער בבל'שער קולטור און שפראך און אין פערשיעדענע געוואהנהייטען אין לע־בען. דער נביא צייכענט אויף דיא אלע ארגומענטען מיט איין שטריך אין דיא ווערטער: „ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך". דאס מיינט אז דיא גאנצע אידישע נאציאן איז שוין פער־שמוצט געווארען מיט דער נידריגער ליידענשאפטלי־כער בבל־קולטור, אבער אין דער ווארהייט איז יהושע נאך דער זעלבער; ער האט נאך אין זיך זיין פולען נאציאנאלען אידישען גייסט, בלויז גור דיא קליידער, דיא אויסערשטע פארמען, זיינען פערדאר־בען געווארען.

דאן זאגט גאט צו דעם שטן: „זאל גאט זעלבסט אויף דיר, שטן, אנשרייען, זאל אנ־שרייען אויף דיר דער יעניגער, וועלכער וויל איבער־א נייעם ירושלים אויפלעבען, פארגעם ניט דו טייפעל,

אז ער, ישראל איז איין ברענענדע שטיק האָלץ, וועל־
כער איז נור וואָס פון פייער גערעטעט געוואָרען, אוד
מוצל מאש. ער איז געווים פעררויכערט, צוגעברענט,
פערשווארצט אָבער אלס נור פון אויבען, אויסערליך.
ער אליין איז געבליבען דער זעלבער, און גלייך האָט
גאָט געזאָגט צו דיא וועלכע שטעהן ארום איהם נעהמט
ארונטער פון איהם דיא שמוציגע קליידער — „הסירו
הבגדים הצואים מעליו", — דאָס הייסט נעהמט
איהם נור ארויס פון גלות, נעהמט אראָפּ פון איהם
דעם שקלאַפּישען שימעל, דעם גלות־שטויב, מען האָט
אזוי געטהאָן און דער הערר גאָט זאָגט : ראה,
העברתי מעליך עונך והלבש אותך מחלצות!"
זעה, איך האָב ארונטערגענומען פון דיר אלע דיינע
פערברעכען, דיינע שמוציגע גלות־קליידער, דיינע
שקלאַפּישע נייגונגען און איך האָב דיך בעקליידעט מיט
פּראכטפאָלע ריינע נאציאָנאלע קליידער, דאס מיינט
מיט זעלבסט בעוואוסטזיין, מיט נאציאָנאלען שטאָלץ,
מיט ליעבע צו דיין שפּראך; מיט אכטונג צו דיינע
גרויסע מענשען; מיט אויפאָפּפערונג פיר דיין לאנד;
און גלייך האָב איך געזאָגט מען זאָל דעם ריינעם מיטץ
אָנטהאָן אויף זיין קאָפּ; מען האָט דעם מיטץ איהם
אָנגעטהאָן, מען האָט איהם מיט זיינע קליידער בע־
קליידעט און גאָט'ס מלאך שטעהט פיר איהם —
„ואמר ישימו צניף טהור על ראשו, וישימו הצניף

הטהור על ראשו וילבישוהו בגדים ומלאך ד' עומד". *)

דיא געשיכטע ווידערהאָלט זיך. און היינט אין אונזער דור, זעהן מיר מיט אונזערע אויגען דעם זעלבען בילד, וועלכען אונזער פראָפעט האָט געזעהן מיט פינף און צוואַנציג הונדערט יאָהר בעפאָר. —

אויך היינט שטעהט דער אלטער וועלט־פריסט, ישראל סבא, פיר דעם מלאך — דער גייסט פון פּאָלי־טישען לעבען — און שטרעבט צו אויפלעבונג, צו זיין לאנד, צו זיין שפראך, צו זיין קולטור, זאָ וויא אמאָל, ווען ער איז פון בבל ארויסגעגאנגען, און אויך היינט שטעהט דער שטן, דער בייזער גייסט פון אסימילאציאָן און טאדעלט איהם און ארבייט מיט אלע טייפעלשע ארגומענטען צו איבערצייגען איהם, אז ער איז שוין

*) עס איז ווערטה צו בעמערקען, אז אין אַנפאנג פון דיעזעס בילד לעזען מיר: יהושע הכהן הגדול עומד לפני המלאך, ווען יהושע איז נאָך געגאנגען אין זיינע בגדים צואים איז ער געשטאנען פיר דעם מלאך; נאכהער אז מען האָט פון איהם אין גאנצען דיא גלות קליידער ארונטער גענו־מען און מען האָט איהם אין נאציאנאלע „מחלצות" אַנגע־קליידעט, דאן קומט זיין שטאָלץ צו איהם און מלאך ד' עומד דער מלאך שטעהט שוין בעפאָר איהם.

דאס צייגט: אסימילאטארישע „מה יפית" און נאציא־נאלען שטאָלץ.

טויט, און האָט שוין קיין האָפנונג צו נאציאָנאלען לע־
בען, ער גיט איהם זיין קאָסמאָפּאָליטישען ראטה, ער
זאָל זיך אין גאנצען אויפלעזען און אויסמישען זיך
מיט אלע יונגע לעבעדיגע נאציאָנען, און שטארבען
מיט דער „מיתת נשיקה" פון אסימילאציאָן, אָבער
דער שומר ישראל, מיט זיין מלאך, דער נאציאָנאלער
גייסט קעמפּפט פיר איהם און שריט אויף דעם שטן
און זאָגט צו איהם: „ווייסטו דען ניט, אז ער איז אן
אוד מוצל מאש?", אז ער האָט געהאט אין זיך
דיא לעבענס קראפט ארויסצוגעהן א לעבעדיגער פון
דעם פייער פון אינקוויזיציאָן, גרושים, רדיפות אונ־
טערדריקונג, בלבולים און פּאָגראָמען; געוועהנליך איז
ער פון אויבען אָבער נור אויסערליך, צוגעברענט גע־
וואָרען און בעקומען בגדים צואים, שוואכע נערוועז,
קראנקע מוסקעלען שקלאַפּישע מאניערען און דעם
„מה יפית" גייסט צו קושען דיא ריטער, וועלכע האָ־
בען איהם געשמיסען שוין בענאהע צוויי טויזענד
יאהר, דאָך איז זיין נשמה גאנץ געבליבען; זיינע גוטע
מדות פון בישנות, רחמנות און גמילות חסדים זייי־
נען פון איהם ניט אָפּגעטראָטען; עס פעהלט איהם
מעהר ניט אביסעל מוטה און ענעגיע אראָפּצו־וואַרפען
פון זיך דיא בגדים צואים דיא גלות קליידער, און
אָנצוציהען זיינע נאציאָנלע „מחלצות", פראכט קליי־
דער, זאָ וויא ער האָט געטהאָן ארויסגעהענדיג פון

גלות בבל, דאן „ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה“, וועסטו ווערען א מעמבער פון דיא אלע לע־בעדיגע און נארמאלע פעלקער; דוא וועסט בענייען דיין יונגע קראפט אין דיין אלט־נייל‍אנד און דוא וועסט ווידער שיינען מיט פראכט און גלאנץ וויא אמאל, און דעם פראפעטס ווערטער וועלען מקוים ווע־רען: ביום ההוא נאם ד׳ צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה“.

שלח

דער עגל און די מרגלים; ווארט און טהאט; דער אונטערשיעד פון די צוויי פארברעכען: דער ערשטער נעגען גאט, און דער צווייטער געגען פאלק.

„כשחטאו ישראל במדבר (בעגל) לא עליהם היה גזר דין עד שחטאו בפיהם (המרגלים) וכן הוא אומר: „וישמע ד' את קול דבריכם" (דברים א.) „הוגעתם ד' בדבריכם" (מלאכים ב.) במעשיכם לא נאמר אלא בדבריכם וכן הוא אומר „נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה י"ב) וכי בקולה שנאה, והלא „בקולה אהבה שנאמר: „השמיעיני את קולך" אלא בקולה אהובה ובקולה שנואה שנאמר „מות וחיים ביד לשון" (משלי). (מדרש תהלים).

צוויי גרויסע זינד האבען אידען געטהאן אין דער מדבר; דער ערשטער פערברעכען איז, וואס זיי האבען דעם עגל געמאכט, און דער צווייטער איז דיא מרגלים. אבערפלעכליך קומט אוים אז דער ערשטער איז פיעל ערגער פון דעם צווייטען, ווייל דער עגל איז דאך איינפאך עבודה זרה געדיענט, און דער צוויי־

טער איז בלויז מיט ווערטער, אָהן שום טהאט, געזינ־
דיגט ;דאָך איז דיא שטראָף פאר דער צווייטער זינד
פיעל א שטרייננערער געוועזן, וויא פאר דעם ערשטען;
אויסער וואס זיי זעלבסט, דיא מרגלים, זיינען גע־
שטאָרבען מיט א שרעקליכען טויט, וויא דיא תורה
גיט אונז איבער, האָט נאָך דאס גאנצע פאָלק זעהר
פיעל געליטען, און צעהנדליגע יאהרען האָבען זיי זיך
אין דער ווילדערניש ארומגעשלעפּט ביז דיא גאנצע
גענעראַציאָן איז אויסגעשטאָרבען. ווארום האָט זיי גע־
קומט אזא שרעקליכע שטראָף ? און אין
וואס אייגענטליך בעשטעהט זייער פערברעכען ? א
קאָמיטע פון צוועלף פירסטען זיינען אויסגעקליעבען
געוואָרען פון משה'ן, מיט דער צושטימונג פון גאָט,
אז זיי זאָלען געהן אין ארץ כנען, אונטערזוכען דאס
לאנד און ברייננען א ריכטיגען רעפּארט צום פאָלק.
דיא קאָמיטע האָט ערפיהלט איהר פּפליכט, זיא איז
געגאנגען, אונטערזוכט, געקומען צוריק מיט א פולען
רעפּארט. צעהן פון זיי זיינען געוועזן מיט איין מיינונג,
אז דאס לאנד איז א גוטע, א פרוכטבארע, נור זיי קע־
נען ניט פערשטעהען וויא אזוי וועלען קענען דיא
אידען ערווערבען דאס לאנד אין דער צייט וואס
איהרע אלטע איינוואָהנער זיינען זעהר שטארקע
מענשען. געגאנטען, (ענקים) און זיי, דיא מרגלים,
האָבען אויסגעוויעזען וויא היישעריקען אנטקעגען זיי.

דאס איז געוועזן דער רעפּארט פון צעהן אידישע פירסטען, דיא איבעריגע צוויי: יהושע און כלב האָבען זיי ניט ווידערשפּראָכען אין זייער מיינונג וועגען דיא שטארקייט פון דאס לאנד בעזיצער, נור זיי האָבען געטרויסט און געמוטהיגט דאס פאָלק, אז גאָטס הבטחה וועט מקוים ווערען און ער וועט זיי געוויס אויסהעלפען אין זייערע מלחמות, אָבער אין דעם עיקר רעפּארט האָבען זיי דאָך אויך מיטגעשטימט, היינט וואס איז דא געוועזן אייגענטליך דער פערברעכען אזוי גרויס? פאר וואס זיינען זיי אזוי גרויזאם בעשטראָפט געווארען?

אָבער אונזערע חכמי התלמוד האָבען דאס גוט פערענטפערט — אין דער אויבערשטער מאָטאָ — אז דער פערברעכען מיט דעם מונד איז פיעל ערגער וויא מיט דיא הענד; ווייל רייד ווירקט פיעל מעהר פון טהאט; מעשים שאדען מעהר ניט וויא אין דעם ארט וואו עס איז געטהאָן געווארען און אין דער צייט ווען עס איז געטהאָן געווארען; אָבער ווייטער פון דיעזען אָרט און שפּעטער פון דער צייט ווירקט די טהאט גאָר ניט; ניט אזוי איז אָבער מיט שלעכטע רייד, זיי זיינען „למעלה מהמקום והזמן" איבער דעם ארט און צייט. זיי בריינגען שאדען איבעראל און אימער אָהן אויפהער; דער פערברעכען פון מעשה

העגל איז אָבגעטהאָן געוואָרען אין זיין צייט און אין זיין ארט ; אָבער נאכהער אז משה איז געקומען און האָט איהם פערניכטעט איז ער פארגעסען געווארען אזוי וויא ער איז ניעמאלס געווען.

ניט אזוי איז געווען מיט דיא רייד פון דיא מרגלים, זיי האָבען ענטמוטהיגט דאָס גאנצע פאָלק ; זיי האָבען צובראָכען דעם נאציאָנאלען שטאָלץ ; זיי האָבען פערפינסטערט דעם גאנצען אידישען הימעל מיט זייערע פעסימיסטישע וואָלקענס ; זיי האָבען פערניכטעט דיא האָפנונגען און שטרעבונגען זאָ וויט, אז דאָס גאנצע פאָלק וויא איין מאן איז אויפגעברויזט געוואָרען און האָט א גאנצע נאכט געוויינט. זיי זיינען בעפאלען משה'ן מיט אהרן מיט אזעלכע שרעקליכע רייד : „הלואי וואָלטען מיר בעסער אין מצרים גע־שטאָרבען, אָדער היער אין דיעזען מדבר, וויא געהן צו יענער לאנד...” דאָס פאָלק איז אזוי ווילד געוואָרען פון אויפרעגונג אז זיי האָבען געוואָלט פערשטיינען משה'ן מיט אהרן מיט כלב'ן און יהושע'ן צוזאמען ; נור די געטליכע קראפט האָט זיי אָפגעהאלטען ; מיט איין וואָרט, דיא מרגלים מיט זייערע גיפטיגע רייד האָבען פערדאָרבען דעם גאנצען דור, און האָבען זיי אזוי וויט אונפעהיג געמאכט צו געהן ווייטער צום קאמפף, אז זיי האָבען געמוזט אלע פערניכטעט ווערען

אין דער ווילדערניש און ערשט דער נייער דור האָט דערגרייכט דעם אידישען אידעאַל, וויא משה האָט זיי געזאָגט:

„וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והביאתי אותם
וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ופגריכם אתם
יפלו במדבר הזה".

דאָס הייסט: „און אייערע קינדער, וועלכע איהר האָט געזאָגט אז זיי וועלען אין פרעמדע הענד אריינפאלען, זיי, נור זיי, וועל איך אריינבריינגען אין דער לאנד, און זיי וועלען פארשטעהען דיא ווערדע פון דער לאנד וועלכע איהר האָט פערשמוצט מיט אייערע רייד, און אייערע טויטע קערפערס וועלען בלייבען אין דיעזען מדבר".

און נאָך טיעפער איז דער אונטערשיעד פון דיא צוויי פערברעכען, דער עגל און דיא מרגלים מיט דעם, וואָס דער ערשטער איז געגען גאָט, און דער אלמעכטיגער איז אן אל רחום וחנון, ער קען פערצייהען און האָט פערצייהעט; דער צווייטער איז געגען פאָלק און געגען דאָס לאנד, און דאָס פאָלק קען ניעמאלס פערצייהען זיינע פעררעטהער.

„ויעפילו לעלות אל ראש ההר וארון ברית ד'
ומשה לא משו מקרב המחנה".

דיא שרעקליכע טרויעריגע נאכט איז פאָראיבער;

דאָס פאָלק איז גאַנץ פריה אויפגעשטאַנען, זיי האָבען זיך בעריינקט, און האָבען חרטה געהאט אויף זייער האַנדלונג געגען משה'ן, זיי האָבען זיך געמוטהיגט און מיט אַלע קרעפטען זיינען זיי אַרויפגעגאַנגען אויף דעם בארג אויף וועלכען דיא עמלקים און דיא כנענים האָבען געוואָהנט; אומזיסט האָט משה געדונערט מיט זיין שטימע: „געהט ניט צו אייערע שונאים, זיי וועלען אייך פערניכטען!" זיי האָבען ניט געפאָלגט, זיי זיינען אַרויפגעגאַנגען אויף דעם בארג, אָבער משה און דער ארון קודש האָבען זיך ניט געריהרט פון אָרט, און דיא ענדע איז געוועזן אַ שרעקליכע: דיא עמלקים און דיא כנענים זיינען וויא ווילדע חיות אָנגעפאַלען אויף זיי און זיי פערניכטעט.

ניט איין מאָל האָבען מיר דורכגעלעבט דיא שרעקליכע סצענע אין דיא פינסטערע גלות לענדער, ווען דיא „מעפּילים לעלות ההרה", דיא אַסימילאַטאָרען אונזערע נעהמען זיך אָן מיט מוטה און ווילען אַרויפשטייגען אויף דעם בארג פון אסימילאַציאָן, אום אויסצומישען זיך מיט דיא מאָדערנע עמלקים און כנענים, נור משה מיט דעם ארון הקדש, דאָס הייסט דער ריינער נאַציאָנאַליסטישער גייסט מיט דיא נאַציאָנאַליסטען ריהרען זיך ניט פון דעם אידישען לאַגער, און פּראָטעסטירען געגען דיא אַסימילאַטאָרישע האַנדלונג; דיא אַסימילאַ־

טאָרען פאָלגען ניט און קריכען וואו מען דארף ניט און דער סוף איז א פינסטערער, ווייל דיא רוסען און דיא רומעניער בעהאנדלען זיי וויא דיא עמלקים און דיא כנענים פון אמאָל, מיט דעם שרעקליכען „ויכום ויכתום עד חרמה", מיט רדיפות, גזירות און פאָגראָ־מען.

„כלב פרש מעצת המרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, ואמר להם: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים". (סוטה ל"ד).

זעהר א טיעפער רעיון ליגט אין דעם תלמודישען בילד, אז כלב האָט זיך אָפּגעשיידט פון זיינע קאָלעגען, דיא מרגלים, און איז אוועקגעגאנגען אויף קבר־אבות נאָך חברון און דאָרט האָט ער זיך אָנגענומען מיט גייסט און מיט פרישען מוטה צו גלויבען אז דיא לאנד אין וועלכע עס ליגען זיינע עלטערן וועט נאָך געהערען צו זיינע קינדער, דאָס האָט ער אונז געצייגט, אז אין אלע צייטען, ווען דיא געגענווארט אונזערע איז א טרויעריגע און מיר ווילען האָפען אויף א גוטע צוקונפט מוזען מיר זיך „משתטח זיין על קברי אבות", דאָס מיינט מיר מוזען גוט שטודירען אונזער פערגאנגענ־הייט, דאן וועלען מיר עקזיסטירען אין דער צוקונפט.

מרגלים זיינען דאָ אין אלע דורות; פאָלקס פער־רעטהער פעהלט ניט קיינמאָל, און ווען מיר ווילען זיך

שלח

אָפּשיידען פון „עצת המרגלים", דאן מוזען מיר טהאָן ווי כלב בן יפונה: לערנען אונזער עבר און האָפּען אויף א גוטען עתיד, און זאָגען וויא ער האָט געזאָגט נאכהער צו יהושע'ן „ככחי אז כחי עתה", דאָס הייסט מיר זיינען נאָך ניט אלט געוואָרען, און מיר פיהלען צו ער־ווערבען ווידער אונזער לאנד, וואו אונזערע עלטערן, נביאים און העלדען רוהען, ועם ישראל ישוב לארץ ישראל, אמן.

קרח

דער זיידע מיט זיין אייניקעל, קרח און שמואל, בן־יצהר אלס דער ערשטער אידישער אנאר־כיסט, און בן־אלקנה אלס דער ערשטער אידישער רעפובליקאנער.

„ויקהל עליהם קרח את כל העדה, התחיל לומר לפניהם דברי ליצנות, אמר להם: אלמנה אחת היתה בשכנותי ועמה שתי נערות יתומות, והיה לה שדה. — באה לחרוש אמר לה משה: „**לא תחרוש בשור וחמור יחדו!**“ באה לזרוע, אמר לה: **שדך לא תרזע כלאים**“, באה לקצור אמר: „הניחי **לקט, שכחה ופאה**“ באה לעשות גורן אמר לה: „הרימו **תרומה מעשר ראשון, מעשר שני**“ הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו — מה עשתה? עמדה ומכרה את השדה, ולקחה שתי כבשות כדי ללבוש גיזותיהן ולהנות מפירותיהן; כיון שילדו בא אהרן ואמר לה: „תני לי **את הבכורות**“ הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו את הולדות; הגיע זמן גזיזה אמר לה: „תני לי **ראשית הגז**“. אמרה אין בי כח לעמוד באיש הזה, הריני שוחטתן ואוכלתן, כיון ששחטה אמר לה: „**תני לי הזרוע, הלחיים והקיבה**“ אמרה: אפילו אחר ששחטתי לא נצלתי מידו ואמרה: הרי הן עלי חרם“ אמר לה אהרן כלי שלי הוא שכן אמר

קרח

הקב"ה: „כל חרם בישראל לך יהיה!"
נטל והלך לו, והניחה בוכה היא עם שתי בנותיה; כדין כלהון עבדין להא ביזתא עלובתא ותלוין בהקב"ה" (מדרש שוחר טוב).

איך גלויב אז איהר געדיינקט נאך, מיינע ליעבע לעזער, דיא היימישע אויסגעצייכענטע שבתים וועלכע יעדער שבת האט זיך געהאט זיין חברה וואס האט איהם געפייערט מיט א בעזונדערע בעגייסטערונג און עקסטרא התלהבות. צום ביישפיעל: „שבת פרשה וירא" האט בעלאנגט צו דיא חברה „הכנסת אורחים", ווייל אין דער „פרשה וירא" ווערט דערציילט פון דעם ערשטען מכנים אורח ביי אידען, און דאס איז ניט קיין אנדערער וויא אונזער ערשטער פאטער אברהם. „שבת פרשה משפטים" האט אימער בעלאנגט צו דיא „חברה גמילות חסדים" ווייל אין דער פרשה ווערט געהאנדעלט פון געלד פערלייהען—אם כסף תלוה; „שבת פרשה בהעלותך" האט בעלאנגט בלויז צו דיא חברה „נר תמיד". יעדער חברה אין איהר שבת פלעגט אוועקשטעלען איהר גבאי אויף דער בימה, און ער איז געוועזען דער מייסטער אויסצוטהיילען דיא עליות מיט דיא כבודים; ער איז געוועזען פאלקאם אונאבהיינגיג פון דיא שוהל גבאים, און דיא גאנצע הכנסה פון דעם שבת האט בעלאנגט צו דיעזער חברה; א, וויא נאבעל און שעהן דער מנהג איז!

ווען אונזערע היינטיגע אונצופריעדענע ראדיקאלע ברידער וואלטען נאך געהאט אין זיך א פונק אידיש־קייט, און זיי וואלטען מיך פרעגען וועלכע סדרה פון דער תורה זאלען זיי נעהמען פיר זייערע, אז דער גאנ־צער איינקאם פון דיא אלע „שנדר“ געלדען זאל גע־הערען צו זיי אויף זייער בעוועגונג, וואלט איך זיי אן עצה געגעבען, אז קיין פאסענדערע „פרשה“ וויא „קרח“ גיעבט ניט פאר זיי, ווייל אין דער ווירקליכ־קייט, דער ערשטער ראדיקאלער ביי אידען, דער ריכ־טיגער זעלבסטבעוואוסטער אונצופריעדענער און דער וואהרער אגיטאטאר פיר דער מאסע צו אויפקלעהרען זיי, אז עס איז ניטא, און עס דארף ניט זיין קיין אוטאריטעט און אז אלע זי נען גלייך גאר אהן אויס־נאהמע, איז געווען קורח; איך גלויב אז אזא מייס־טערהאפטע אגיטאציאנע רעדע פיר אונצופריעדענ־הייט וויא דער אויבענדערמאהנטער מדרש שרייבט צו קרח׳ן, איז נאך ניעמאלס געזאגט געווארען, און אונזערע היינטיגע ראדיקאלע אגיטאטארס קענען פון קרח׳ס רעדע זעהר פיעל לערנען וויא צו ריידען און וויא צו מאהלען בילדער מיט ווערטער.

דאס איז קרח׳ס רעדע אין ריין אידיש:

"קרח האט אויפגעזאמעלט דיא גאנצע געמיינדע און האט פיר זיי געהאלטען א סארקאסטישע רעדע:

אן אַלמנה איינע פון מיינע שכינות, מיט איהרע צוויי טעכטער יתומים האָבען פערמאָגט א שטיקעל פעלד און איין אָקס מיט איין אייזעל, ווען זיא האָט אָנגע־פאנגען צו אקערען, האָט משה איהר אָנגעזאָגט: „דו זאָלסט ניט אקערען מיט אן אָקס און אן אייזעל צוזאממען"; עס איז געקומען דיא צייט פון זייען, זיא האָט געהאט אביסעל געמישטע תבואה צו פאר־זייען, דאן קומט ווייטער משה און שטערט איהר דיא ארבייט, ער זאָגט איהר אָן: „דיין פעלד זאָלסט דו ניט זייען מיט אויפגעמישטע קערנער דאס איז „כלאים". עס איז געקומען שניט צייט. משה איז ווידער דאָ, און זאָגט ווידער צו דער אונגליקליכער אלמנה: „דו מוזט לאָזען פון דיינע תבואה: „לקט" „שכחה" און „פאה" פיר דיא ארימע לייט. זיא האָט שוין גאָט צו דאנק אויסגעדראָשען די ביסעלע תבואה, משה איז ווידער דאָ און זאָגט איהר ווידער: „דו מוזט געבען „תרומה", „מעשר ראשון" און „מעשר שני" צו דיא כהנים און דיא לויים.

דיא פרויערינע אלמנה האָט נעביך אלעס גע־פאָלגט און געגעבען, אָבער עס האָט איהר ניט געלוינט צו אנהאלטען דיא שטיקעלע פעלד, זיא האָט דאס פערקויפט, און פיר דאָס געלד האָט זיא געקויפט צוויי שעפעלעך, אום זיא מיט איהרע אָרימע יתומים זאָלען

האָבען קליידער פון זייערע וואָל, און געניסען עט־וואָס פון זייערע נייע געבאָרענע שעפּעלעך. זיי האָבען שוין דערלעבט דאָס אויך. דיא שמחה איז געוואָרען גרויס ביי דער ארימער אלמנה מיט דיא יתומים. פּלוצלונג, אהא! אהרן, משה'ס ברודער דער כהן איז דאָ, און זאָגט צו איהר: דיא קליינע ערשט־געבאָרענע שעפּעלאך מוזט דו מיר אָפּגעבען ווייל זיי זיינען „בכורים", און דאס געהערט צו דעם כהן. דיא אלמנה האָט דאס אויך געטהאָן און אָפּגעגעבען דיא קליינע בכורים'לאך צו אהרן'ען. עס איז גע־קומען דיא צייט פון אָפּשערען דיא וואָל פון דיא שעפּסען. אהרן איז ווייטער דאָ, און מאָהנט ביי דער וויסטער אלמנה דיא ערשטע וואָל „ראשית הגז". זיא האָט דאס אויך געטאָהן, אָבער עס האָט שוין גע־פּלאצט דיא געדולד ביי דער אלמנה, און זיא האָט בע־שלאָסען צו קוילענען דיא שעפּסען און האָבען אמ־וויינינגסטען פליישׁ צו עסען. זיא האָט זיי געקוילעט, אהא! אהרן איז ווידער געקומען. ער האָט איהר געזאָגט: גיב נור מיר אהער דיא ארעמס, באַקען און דיא מאָגענס פון דיא שעפּסען, ווייל דיא „זרוע, הלחיים והקיבה" געהערט צו מיר. דאן האָט דיא אונגליקליכע אלמנה אויסגעשריען: „ווען אפילו איך האָב שוין זיי געקוילעט קען איך פון דעם כהן'ס הענט ניט ארויס!" און אויפגערעגטערהייט האָט זיא גאָר

מחרים געווען דיא שעפסען, דאס הייסט זיא האט אויף זיך גענומען אז זיא זאל פון זיי קיין הנאה ניט האבען. וויא אהרן דער כהן האט דאס דערהערט האט ער גאנץ קאלטבלוטיג געזאגט צו איהר: „גיעב דאס מיר אפ אין גאנצען, ווייל אזוי האט גאט אנגע־זאגט, אז אלעס וואס ווערט חרם, געהערט דאס צו דעם כהן—„כל חרם בישראל לך יהיה". אהרן האט צוגענומען דיא לעצטע ביי דער אלמנה און איז אוועק נעגאנגען; ער האט געלאזען דיא אלמנה מיט דיא יתומים וויינענדיג אויף זייער שרעקליכען שיק־זאל... אט אזוי טוהען זיי צו דיא אונגליקליכע אלמנות „און זיי זאגען, אז גאט האט דאס געהייסען!"

נו, איז דאס ניט א מוסטער פון א רעדע וועלכע איז געפארבט מיט שטארקע פארבען, רויטע קאלי־רען, מיט דעם גרעסטען קראפט פון א דעמאגאג, אויפ־צורייצען דיא מאסע, אז זיי זאלען ארונטער ווארפען פון זיך זייערע פארשטעהער און אויטאריטעטען. וואלט ניט געווען א יושר אז כאטש איין מאל אין יאהר, פ' קרח, זאלען אונזערע אונצופריעדענע ראדיקאלען קומען אין דער אידישער שוהל צו עהרען דעם אנדיינקונג פון דעם ערשטען אידישען דעמאגאג און אגיטאטאר, קרח בן יצהר!

און דאס איז ווירקליך נאר א קראפט פון א דע־

מאגאג און א פאלקס פערפיהרער צו נעהמען אזעלכע בריליאנטענע מצוות וויא „לא תחרוש בשור וחמור יחדו", „לקט", „שכחה" און „פאה", וועלכע זיינען געגרינדעט אויף הומאנישע געפיהלען און פאר־שטעלען זיי פון דער לינקער זייט. אויסמאהלען א טרויעריגען לעבען פון אן אלמנה און יתומים, אין דער צייט וואס אידען האבען נאך קיין פעלדער גע־האט און עס איז נאך קיין לקט ושכחה ניט געווען. נור דער צוועק היילינגט דעם מיטעל. ביי דיא אונ־צופריעדענע רויטע אגיטאטארס, ווי ביי דיא שוואר־צע יעזואיטען. זיי טהוען אלעס צוליעב דעם צוועק פון אונצופריעדענהייט.

מעז יצא מתוק ומקרח יצאו בני קרח ; פון קרח'ן, משה'ס געגנער, זיינען ארויסגעקומען דיא בני קרח דיא גרויסע אידישע פאעטען וועלכע האבען בעפוצט מיט זייער פאעזיע דאס יודענטהום אויף עוויג ; פון קרח'ן דער ערשטער אידישער אנארכיסט, וועלכער האט פראטעסטירט נעגען געזעץ און געזעצגעבער צו־זאמען, איז ארויסגעקומען דער גרויסער אידישער רע־פובליקאנער, דער היילינגער פראפעט און ליעבהאבער פון געזעץ, שמואל הנביא, וועלכער האט זיך ארויסגע־דריקט וועגען געזעץ : „הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים", זיין געהארכזאם איז בעסער

פון אלעס; שמואל קרח׳ס אור־אור אייניקעל האט געבויט דאס וואס זיין עלטער־עלטער זיידע האט גע־וואלט צערשטערען; ער איז געוועז דער ערשטער גרינדער פון דעם ערשטען אידישען אוניווערזיטעט אין ניות ברמה, א נאציאנאלע שוהלע, וואו דיא „בני הנביאים", דיא יונגע פראפעטען, האבען דארט נעשטודירט; ער איז דער יעניגער, וועלכען דער תלמוד האט אנערקענט זיין ווערדע זא ווייט, אז ער האט איהם פערגליכען צו משה׳ן מיט אהרן׳ען צוזא־מען; ער איז דער ערשטער וועלכער האט פראטע־סטירט געגען אויטאקראטי און מיט שטארקע ווער־טער איז ער ארויס נעגען דער רעגיערונג פון א קעניג־טהום (שמואל א. ח.). און ער האט ווירקליך פער־דיענט דעם נאמען פון דעם ערשטען רעפובליקאנער פון דער וועלט. זיין גרויסער גייסט האט דורכגע־דרונגען אלע נביאים נאך איהם און ער איז פערבליע־בען ווי א לייכט טהורם פאר זיין פאלק אויף אימער. מעז יצא מתוק.

חקת־בלק

בלויז צוויי פסוקים פון מיכה הנביא לערנען אונז די פסיכאָלאָגיע פון אידישען פאָלק; די עקסטרעמען פון זיין כאַראַקטער האלטען אויף זיין עקזיסטענץ.

„והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ד׳ כרביבים עלי עשב, אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם; והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן, אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל; תרם ידך על צריך וכל אויביך יכרתו". (מיכה ה).

איז עס ניט זאָנדערבאר, ווען מיר הערען א מענש ווידערשפּרעכט זיך זעלבסט אין איין מאָמענט? אָט ערשט האָט ער געזאגט זיין מיינונג אויף איין געגענשטאנד אז עס איז זעהר גוט. נאָבעל און שעהן, און אין דעם זעלבען אטהעמצוג זאָגט ער פּונקט קאַפּויר, אז דאס איז שלעכט, ניעדעריג און העסליך. אָט דיעזען איינדרוק בעקומען מיר ווען מיר לעזען איבער דיא צוויי אויבענדערמאָנטע פסוקים פון היינטיגע הפטרה. דער פּראָפעט שטעלט פאָר, וויא דער

איך וועט זיין צווישען דיא פעלקער מיט דיא ווערטער: „און דיא איבערגעבליעבענע פון יעקב׳ס קינדער וועלען זיין צווישען פיעל פעלקער אזוי וויא געטליכער טהוי, אזוי וויא טראפּענס רעגען אויף גראז, וועלכער וועט ניט האָפען אויף קיין מענש, און ער וועט ניט ווארטען אויף דיא מענשען קינדער". און גלייך נאָכדעם זאָגט דער זעלבער פראפעט „און דיא איבערגעבליעבענע פון יעקב׳ס קינדער וועלען זיין אין דיא נאציאנען צווישען פיעל פעלקער אזוי וויא א לייב צווישען דיא וואלד־בהמות און אזוי וויא א יונגער לייב צווישען שטאדעס שאָף, וואו ער וועט נור דורכגעהען וועט ער צוטרעטען, צורייסען, פערצוקען און קיינער וועט ניט רעטען; דיין האנד וועט זיך ערהויבען איבער דיינע בעליידיגער, און אלע דיינע פיינדע וועלען פערניכטעט ווערען".

דאס איז בוכשטעבליך איבערזעצט דעם נביא׳ס ווערטער און וויא זאָנדערבאר זיי זיינען מיט זייערע פארשטעלונגען, וועלכע זיינען ווירקליך „שני הפכים בנושא אחד". אין דעם ערשטען פסוק פערגלייכט ער זיי צו געטליכע טהוי און שפרוי־רעגען וועלכע בעלעבען און ערפרישען דעם גאנצען בעשאף און אין דעם צווייטען — צו א לייב, א בלוטדורשטיגען וועלכער האלט אין איין פערניכטען און צערשטערען. וואס

מיינט דער פּראָפעט מיט זיין וויעדערשפּרוך? וויא זאָלען מיר דאס פארשטעהען?...

אָבער ווען מיר זאָלען ווירקליך גוט שטודירען דעם אידען'ס כאראקטער, וויא ער האָט זיך אויס־געארבייט אין זיין צוויי טויזענד יעהריגען גלות זייענדיג צושפּרייט און צוזייט צווישען פערשיעדענע נאציאָנען אין אלע לענדער וועלכע האָבען אויך פער־שיעדענע מיינונגען וועגען איהם, דאן וועלען מיר ענטציקט ווערען פון דעם נביא'ס ווערטער, וויא ווייט און טיעף ער האָט אריין געקוקט אין זיין פאָלק'ס נשמה און האָט געוואוסט מיט טויזענדער יאהרען פריהער וואס עס וועט פון איהם ווערען, ווען ער וועט דארפען דורכמאכען א לאנגען ביטערען גלות־לעבען צווישען דיא פעלקער. און קורץ און שארף האָט ער אונז ערקלעהרט, אז זיין דויערהאפטע לעבענסקראפט, ליעגט נור אין זיינע עקסטרעמען. אין דיא פערשיע־דענע מיינונגען וואס דיא פעלקער האָבען וועגען איהם ליגט זיין כח צו קעמפּפען פיר זיין עקזיסטענץ און איבערלעבען אלע זיינע שונאים, וויא ער ענדיגט נאָך דיא צוויי וויעדערשפּרעכענדע פּסוקים: **תרם ידך על צריך וכל אויביך יכרתו.**

אום צו מאכען מיך פארשטענדיג מוז איך אייך פארשטעלען א קליינעם בילד פון אונזער היינטיגען

לעבען, דאן וועלען מיר האָבען דעם ריכטיגען בעגריף פון דעם נביא'ס ווערטער.

אין דעם יאהר 1882 נאָך אלכסנדר דעם צוויי־טענס טויט, ווען אלכסנדר דער דריטער איז ארויף אויף זיין פאָטער'ס טראהן, און דער אנטיסעמיטישער גייסט האָט זיך אריינגעכאפט פון דייטשלאנד אין רוסלאנד, און איז פון דער דייטשער טהעארי איבער־געגאנגען אין דער רוסישער פראקטיק; דאן האָבען זיך אָנגעפאנגען פינסטערע טעג פאר דיא אידען. אין רוסלאנד. פאגראמען זיינען אויסגעבראכען אין זיד־רוסלאנד מיט דער גאנצער ברוטאלער פינסטערער מאכט. דער אידישער געשריי האָט זיך אָבער געלאָזט הערען איבער דער גאנצער וועלט, דיא גאנצע פרעסע פון אלע לענדער אין פערשיעדענע שפראכען האָט בעהאנדעלט דיא אידישע פראגע. ווען איגנאטעף דער דאמאָלסדיגער אינערליכער מיניסטער פון רוסלאנד האָט נאָך דיא שוידערהאפטע פאָגראמען געגעבען דיא ארימע אומגליקליכע אידען שמעקען דיא מאי בלומען — דיא נייע גזירות וועלכע זיינען בעשאפען געווארען אין דעם חדש מאי — און האָט נאָך פערקלענערט זייער תחום וואו זיי מעגען וואָהנען, און ארויסגע־טריעבען טויזענדע אידען פון דיא דערפער און זיי פיר בעטלער געמאכט, — דאן איז דער שטורם אין די

ציימונגען געווארען נאך גרעסער, און פערשיעדענע גייסטליכע גוטע און שלעכטע, יודענפריינדע און אנטי־סעמיטען האבען גענומען די אידישע פראגע אלס זייער טהעמא צו פריידיגען. זעלבסט פערשטענדליך אז די אנטיסעמיטישע „נאוואיא ווערעמיא“ האט ניעמאלס געבראכט אין איהרע קאלאמס די גוטע מיינונגען וועגען אידען, און די „נייע פרייע פרעסע“ די וויענער ליבעראלע צייטונג, האט אימער איבער־געדרוקט די פריינדליכע רעדען וועגען אידען.

איין מאל אין אפריה־מארגען בריינגט מיר דער בריעף־טרעגער צוויי צייטונגען די „נאוואי ווערעמיא“ און די „נייע פרייע פרעסע“. ביידע האבען גין זייערע לייט־ארטיקלען געבראכט רעדען פון גייסטליכע איבער אידען. די ליבעראלע צייטונג ערצעהלט אז דעם לעצטען זונטאג האט דער ערצבישאף פון ווין, א ליבעראלער מאן, געשפראכען אין זיין פאלפעט איבער די לאגע פון אידען אין רוסלאנד, און האט געבראכט זיינע צוהערער צו טרעהרען, שילדערענדיג זייער לייד און שמערץ, און ביי די ענדע פון זיין רעדע האט ער געדונערט מיט זיין שטימע: „נאַ־ציאנען, רעספעקט זאלט איהר האבען פיר דער אוראל־טער נאציאן וועלכע איז געוועזן וויא א געטליכע טהוי פיר דער וועלט, און וויא טראפענס רעגען אויף

גראז, אזוי האָבען זייערע נביאים געטריפט זייערע נבואות אויף דער גאנצער מענשהייט".

איך האָב גענומען לעזען די „נאוואיאווערעמיא" זיא ברייננגט אין איהר לייט ארטיקעל א רעדע וועל־כע דער פּראקוראָר פון דעם רוסישען הייליגען סינאד אין יענער צייט, דער צורר ישראל פּאָבעדאנאָסצאָוו, האָט גערעדט אין רוסישען סענאט וועגען דער אידי־שער פראגע אין רוסלאנד. פינסטער איז מיר געווארען לעזענדיג דיא שמוץ וועלכע ער האָט ארויסגעווארפען אויף דער גאנצער אידישער נאציאָן. מיט א שרעק־ליכען גיפט האָט ער געענדיגט: „ראַמט אויס דיא אידען פון דעם הייליגען רוסלאנד, ווארפט ארויס דיא בלוט זויגער וועלכע פאלען אָן אין אונזערע דער־פער אויף דיא אונשולדיגע פויערען וויא לייבען און וועלף אויף א שטאדע שאָף; זיי פערניכטען און רואינירען אונזער ארימעס פאָלק און עס איז ניטאָ קיין רעטער, ניעדער מיט דיא אידען!"

איז דאָס ניט א לעבעדיגער פירוש, א ריכטיגער קאָמענטאר אויף דעם נביא מיכה'ס צוויי פערשיעדענע וויעדערשפּרעכענדע פסוקים? איין בריעף־טרעגער האָט געבראכט צוויי צייטונגען וועלכע זיינען גע־דרוקט געווארען אין איין טאָג איבער איין פאָלק, און וויא עקסטרעם וויים זיי זיינען איינע פון דיא אנדערע

אין זייערע מיינונגען. איינע פערגלייכט דעם אידען צו טהוי, צו רעגען, צו בלומען, און דיא צווייטע צו וועלף צו בלוטדורשטיגע חיות, אוןביידע זיינען איבערצייגט אין זייערע מיינונגען, ביידע ווייזען אר־גומענטען אז זיי זיינען גערעכט. און דאס איז מיכה׳ס נבואה!

ליכט און פינסטערנעס; חכמה מיט נאריש־קייט; קראפט און שוואכקייט, פרייהייט און שקלא־פעריי; גליק און אונגליק; ריינליכקייט און שמוץ, רייכקייט און ארמוטה; רעליגיאָן און אטהעאיזמוס; רחמנות מיט אכזריות; שטאָלץ און מה־יפית גייסט; שפראך קענטעניס און זשארגאָן; פערשווענדונג מיט קארגשאפט; שיינהייט און אבשייליכקייט — אָט דיא אלע קאָנטראסטען, די אלע עקסטרעמען ליגען אין איין מערקווירדיגען געגענשטאנד — אין דער אידישער נאציאָן. אלף הפכים בנושא אחד! און יעדערער פון דיא אומות העולם געפינט אין זיי דאס וואס ער זוכט און וויל געפינען. און דאס האָט דער פראפעט געמיינט! —

דער גלות מיט דעם נע ונד לעבען האבען אידען געבראכט צו זיין אזוי שארף עקסטרים.

אָבער דיא קאָנטראסטען שטארקען איהם און גיעבען איהם כחות צו עקזיסטירען, רוסלאנד און

רומעניען לערנען מיט אונז דעם צווייטען פסוק פון דער הפטרה: „כאריה וככפיר“ און ענגלאנד און איטאליען קוקען אויף אונז מעהר אדער וויינינער מיט דעם בליק פון דעם ערשטען פסוק „כטל וכרביבים“.

ווען אלע וואלטען אונז בעהאנדעלט וויא רוס־לאנד מיט רומעניען, דאן וואלטען מיר שוין לאנג פערניכטעט געווארען מרוב רעה, און ווען אלע וואל־טען זיך מיט אונז בעגעהן וויא ענגלאנד און איטא־ליען וואלטען מיר שוין לאנג אויסגעגאנגען פון מיתת נשיקה מרוב טובה. — און דיא פער־שיעדענהייט גיט אונז כח צו דערלעבען דעם „תרם ידך על צריך וכל אויביך יכרתו“.

אברהם האט נאך געטראגען אויף זיך דעם מע־דאל פון קאנטראסטען מיט עקסטרעמען: זקן וזקנה מצד זה ובחור ובתולה מצד זה“, און דער אלטער ישראל ווערט יעצט איבער א נייעם יונג און נעהמט זיך אן מיט זיינע אלטע נייע קרעפטען צו באזעצען זיך אין זיין אלט־ניי־לאנד.

פ י נ ח ס

צו דר. הערצל'ס יאָהרצייט.

„ויאמר ד' אל משה עלה אל **הר העברים** הזה,
וראה את הארץ, אשר נתתי לבני ישראל,
וראית אותה, ונאספת אל עמך גם אתה כאשר
נאסף אהרן אחיך"... „וידבר משה אל ד' לאמר:
יפקד ד' אלהי הרוחות לכל בשר איש אל העדה,
אשר יצא לפניהם, ואשר יבא לפניהם, ואשר
יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ד' כצאן
אשר אין להם רועה; ויאמר ד' אל משה קח
לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת
את ידך עליו והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן...
ונתת מהודך עליו... ויעש משה כאשר צוה ד'
אותו..." (במדבר כ"ז).

פני משה כפני חמה
ופני יהושע כפני לבנה".
(מאמר התלמוד).

זייט איהר ווען, מיינע געעהרטע שוועסטער און ברידער געפאָהרען אויף דעם ים ? זייט איהר ווען געשטאנען אויף דעם אָבער דעק פון שיף פאר נאכט ווען דיא זונן געהט אונטער ? אויב מאנכע פון אייך האָבען דאס ניט ביינעוואָהנט, טהוט עס מיר זעהר לייד, ווייל עס גיעבט ניט קיין הערליכערע און בע־

גייסטערטערע בילד אין דער גאנצער קעניגרייך פון דער נאטור וויא דיא זונן אונטערגאנג אויף'ן ים, עס נעהמט ארום אונזער גאנצען גייסט, עס הויבט אויף אונזער נשמה אין דער אונענדליכקייט פון דעם רוים און טראגט עס אוועק גאר אין אן אנדער וועלט וועל־כע איז פול מיט שיין, ליכט גייסטיגען פערגעניגען און זאנפט ; מיט אונזערע אויגען זעהען מיר וויא זיא, דיא לייכטענדע, גוטע ליבענדע ווארימע זונן וועלכע האט אונז בעלויכטען און געווארמט דעם גאנצען טאג ; זיא דיא קוועלע פון לעבען וועלכע עס באלעבט דעם גאנצען בעשאף פאנגט אן ארונטער־צו געהן פון איהר מאיעסטעטישען טראהן, פון דעם בלאהען הימעל אין דעם קאלטען גרויסען ים ; זיא געהט ארונטער ניעדעריגער, ניעדעריגער, זיא זינקט און טרינקט זיך אין דעם אונענדליכען וואסער וואס וייטער טיעפער און טיעפער אין מערב זייט און מיר פיהלען וויא דיא זונען־שטראהלען לעשען זיך אויס...

און דארט פון וויטען אויף דעם בלויען הימעל זעהט זיך דיא נאכט קעניגין, דיא לבנה, דיא בלאסע און דיא קאלטע מיט איהר שוואכע ליכטיגקייט, וועל־כע זיא עמפפאנגט פון איהר גרויסע הערליכע שוועס־טער דיא פארגעהענדע זונן, און איז גרייט איהר שטע־לע צו פערטרעטען...

דיעזעס נאטור־ביּלד ערוועקט אין אונז העבערע געפיהלען, א געוואלטיגע בּיינקעניש וועלכע ציהט מיט איין אנגענעהמען אומעט אונזער נשמה צו עט־וואס העכערעס, שעהנערעס און ערהאבענעס, צו דאס ליכט, צום לעבען וועלכע געהען ארונטער פון דעם גאריזאנט אין דעם טיעפען ים און ווערען פון אונ־זערע אויגען פערשוואונדען. אָ, וויא פיעל פּאעזי פון דעם העכסטען סארט איז אין דיעזער הערליכער נא־טור ביּלד. קיין פּאָעטישע פעדער איז ניט אים שטאנד ריכטיג דאס פארצושטעלען! דאס זעלבע בּילד זעהען מיר ווען מיר לעזען אין היינטיגע פרשה וויא משה שטייגט ארויף אויף דעם „הר העברים“ צו בע־טראכטען דאס הייליגע לאנד פון וויטען מיט זיין פולען בעוואוסטזיין אז ער וועט שטארבען בעפאר ער וועט קומען צו איהר.

דער געטליכער געזעצגעבער וועלכער איז בער שטימט געווארען נאך פון זיין געבורטסטאג צו זיין דער ערלעזער פון זיין פאָלק, צו בעפרייען איהם פון זיין שקלאפעריי, און בריינגען איהם צו דעם פער־שפראָכענעם לאנד; האָט געארבייט דעם גאנצען לע־בען זיינעם, געקעמפּפט מיט אלע הינדערניסע און שטערונגען וועלכע זיינען איהם אין וועג געשטאנען, ער האָט געליטען זעהר פיעל פון זיינע געגנער און

אלעם בעזיעגט ; ער שטעהט שוין באלד ביין ענדע, ניט ווייט פון דער געבענשטער לאנד ; ער איז אלט אין יאהרען, אבער נאך זעהר יונג אין גייסט ; ער איז נאך פול מיט מוטה און ענערגיע ; ער איז פאל־קאמען צופריעדען ווען ער גיזבט א בליק ריקוועךטס אויף זיין פערגאנגענהייט מיט זיין ריזיגע ארבייט וואס ער האט אויפגעטהאן פיר זיין ליעבעם פאלק, און איז זעהר פריילין, ווען ער קוקט פארווערטס, אז גאר גיך וועט ער קומען צו זיין אידעאל ; אט באלד וועט ער ארייגפיהרען דאס נייע פאלק אין זיין נייעם לאנד און ער וועט מאכען פון זיינע נאמאדישע, וואונדערבארע ברידער גוטע, שעהנע, ארענטליבע אקער־בויער וועלכע וועלען לעבען א שטילען ארענט־ליכען לעבען, אויף זייער לאנד נאך דעם פארשריפט פון דער תורה וועלכע ער האט זיי געגעבען אין גאטעם נאמען ; יא, ער איז צופריעדען וואס דיא אלטע גענעראציאן, דער ערשטער דור מיט'ן שקלאפערישען גייסט איז אויסגעשטארבען אין דער מדבר און זיי וועלען שוין ניט שטערען מיט זייער פייגהייט זייערע העלדישע קינדער וועלכע זיינען געבארען געווארען אין דעם מדבר און זיינען פריי, שטארק און מעכטיג וויא דיא נאטור זעלבסט, פון דעם אלטען דור איז מעהר ניט געבליעבען וויא דרייווירקליכע גרויסע העלדען, ער זעלבסט, יהושע בן נון זיין דינגער, און

כלב בן יפונה זיין פריינד, וועלכע וועלען זיין דיא הויפט גענעראלען פון דער ארמע וועלכע וועט בעזיע־גען דיא אלע פעלקער פון לאנד.

* * *

פערטיעפט אין דיא זיסע געדאנקען שטעהט דער הייליגער אלטער־יונגער העלד, זיין גרויסער ווייסער קאפ שיינט און שטראהלט וויא דיא זונן, ער שטעהט ניט ווייט פון דעם „הר העברים״ און קוקט מיט זיינע גרויסע ליכטיגע אויגען ארויף צו דעם טיעפען בלויען הימעל און פלוצלונג הערט ער גאט׳ס שטימע: „שטייג ארויף אויף דעם בארג און בע־טראכט דאס לאנד וועלכע איך האב בעשטימט פיר דיין פאלק, דו וועסט איהר בלויז זעהן. דוא וועסט שטארבען דא וויא דיין ברודער אהרן״...

משה איז ערשטוינט געווארען. ער האט א בליק געטהאן אויף דעם מיליאן ברידער, שוועסטער און קינדער, וועלכע זיינען געשטאנען ארום איהם, און שטראמען טרעהרען זיינען ארויס פון זיינע הערליכע אויגען. מיט אן אויסגעשריי פון טיעפען הארצען ווענדעט ער זיך צו גאט: „א, גאט, דער גייסט פון אלע קערפערליכע זאל בעשטימען איין מאן אויף מיין ארט וועלכער זאל דאס פאלק ישראל פיהרען און אריינפיהרען אין דער לאנד, אום זיי זאלען ניט

בלייבען נאך מיין טויט וויא א הירדע שאף אהן א פאסטוך".

און גאט אנטווארטעט משה'ן : „נעהם נור דיין דיענער יהושע בן נון. ער איז א מאן מיט גייסט, דו זאלסט דיינע הענט אויף איהם ארויפלייגען און פון דיין גלאנץ זאלסטו איהם איין טהייל געבען ; דוא זאלסט איהם פארשטעלען פיר אלעזר הכהן און פיר דאם גאנצע פאלק און ער, יהושע, וועט דיין שטעלע פערטרעטען"..

משה האט געטהאן וויא גאט האט איהם גע־הייסען : .

ער האט צוגערופען זיין משרת יהושע און ער האט זיינע הענד אויף זיין קאפ ארויפגעלייגט ; ער האט איהם געבענשט און האט איהם פארגעשטעלט פיר דעם גאנצען פאלק פיר זיין צוקינפטיגען פיהרער.

אט דא האט דאס פאלק דורכגעלעבט דאס בילד פון זונענאונטערגאנג. זיי האבען געזעהען פיר זיך זייער אלטען העלד, זייער ערלעזער, זייער געזעצגע־בער, זייער פיהרער מיט זיין שיינענדען שטראהלענדען געזיכט וויא דיא זונן אין הימעל געזעגענט זיך מיט זיי, און ביי זיין רעכטע האנד שטעהט זיין דיענער דער יונגער יהושע בן נון וועלכער נעהמט אויף זיך ארויף ליכט פון דיא שטראהלען, וועלכע שיינען ארוים

פון משה׳ן געזיכט, ריכטיג וויא דיא לבנה בעקומט איהר ליכט פון דער זונן.

„דיא זונן געהט אונטער !" „דיא זונן פאר־געהט !" שרייען אוים א מיליאן אידען איינער צו דעם צווייטען ; מיט ברייט אויפגעעפענטע אויגען קוקען זיי אויף זייער ליעבלינג ; זייער זיסע, ליעבע, ווארימע זונן וואס האט זיי באלעבט און בעלייכטעט פון דיא פינסטערניש פון מצרים געהט יעצט אוועק פון זיי אויף אימער, און יהושע — דיא בלאסע לבנה געגען דער שטראהלענדער זונן — פארנעהמט זיין ארט, א הייליגער ביינקעניש א זיסער צער האט אנגעפיהלט זייערע נשמות וועלכע האבען זיך הינגע־ריסען צו משה׳ן, זעגענען זיך מיט איהם, קושען און דאנקען איהם און אויסמישען זיך מיט זיין נשמה און דערטרונקען ווערען מיט איהם צוזאמען אין א ים מיט ליכט און שטראהלען...

„פני משה כפני חמה
ופני יהושע כפני לבנה".

* * *

מיר לעבען היינטע דורך דאס זעלבע וואס משה האט דורכגעלעבט שטעהענדיג אויף דעם „הר העברים". מיר מאכען היינטע דורך א „תקופת המעברה" אין „איבערגאנגס פעריאדע". מיר זעהען

בלויז פון ווייטען אונזער לאנד, און ווער וויים אויב אונזער שיקזאל וועט ניט זיין וויא דער שיקזאל פון אונזער געזעצגעבער ? ניט מיר גור אונזערע קינדער וועלען איהר ערבען, אָבער מיר מוזען טאָהן, וויא ער האָט געטהאָן ; מיר מוזען אויפנעהמען „איש על העדה“ איין מאן וועלכער זאָל קענען ווירקליך פערטרעטען דיא אינטערעסען פון זיין פאָלק, אז אויסער וואס ער זאָל זיין א „יוצא לפניהם“ און א „יבא לפניהם“, אלס גענעראל פון דער ארמעע מוז ער נאָך זיין א גייסט־רייכער מאן וועלכער זאָל זיין „אשר יוציאם ואשר יביאם“, דאס מיינט ער זאָל זיי ארויספיהרען פון דעם גייסטיגען גלות, פון דעם אבערגלויבען און פון דיא פאָראורטהיילען וועלכע זיי האָבען זיך אָנגענומען פון דיא פערשיעדענע פעלקער, וועלכע האָבען זיי בעהערשט, און אריינברייגנען זיי אין א ליכטיגע לאָגישע וועלט פון רעכט דיינקען און נאָבעלע טהאָט.

דעם פיערטען יאהר־צייט האָבען מיר אין דער קומענדער וואך נאָך אונזער אונשטערבליכען געשטאָרבענעם פיהרער הר. הערצל, וועלכער האָט געשיינט וויא דיא זונן און איז אונטערגעגאנגען וויא דיא זונן אין מערב זייט לאָמיר אָבער האָפען אז זיא וועט נאָך אויפגעהן ווידער פון מזרח זייט !...

ירמיה.

די טהעטיגקייט און דער כאראקטער פון דעם אומגליקליכען פראפעט, זיין ליעבע צו זיין פאלק און זיין טרויעריגע ענדע.

מטות ומסעי

מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי ; הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים...״ מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי״. (ירמיה ח. י״ח—כ״ג.)

ווען אלע נביאים און גרויסע דיכטער, וועמעס נעמען זיינען געבליעבען אונשטערבליך ביי דער גאנצער מענשהייט, זיינען געווען אומגליקליכע אין זייער לעבען, איז דער נביא ירמיה בן חלקיהו געווען דער אונגליקליכסטער פון אלע אומגליקליכע ; זיינע צרות און ליידען זיינען אונבעשרייבליך, און דאך האט ער זיך וועגען זיך זעלבסט זעהר ווייניג בעקלאגט ; זיין גאנצער יאמער און טרויער איז נור אויף זיין אונגליקליכעם פאלק ; ער איז ווירקליך דער „מקונן לאומי״ און ווען דער אלטער ישראל זעצט זיך אויף דער ערד צו בעוויינען זיין צוויי טויזענד יאהריגען אומגליק, נעהמט ער זיך גלייך צו זיינע קלאג־ליעדער,

דיא שרעקליכע „איכה׳ס״ ווענמעס גלייכען עס איז ניטאָ אין קיין ליטעראטור אזוי וויא עס איז ניטאָ קיין גלייכען צו ישראל׳ס בראך אין קיין פאלקס געשיכטע און דיא „מסדרי ההפטרות״ האָבען איהם אויסערוועהלט אלס א הערָאלד צו היינטיגע סדרות, זיי האָבען אויסגעקליעבען פאר היינטיגע הפטרה איי־נע פון זיינע שטארקע קאפיטלאך אלס אָנצוזאָגען און ערָאינערען דעם „אלטען״, אז דער חדש מנחם־אב קומט אָן, און ער זאָל זיך ווייטער צוגרייטען מיט זיינע קלאָג־ליעדער מיט זיינע גרויזאמע „איכה׳ס״ צו בעיאָמערען זיין פינסטערע לאגע אין זיינע גלות ליעדער.

ירמיה׳ס צרות, ענויים און יסורים וועלכע ער האָט איבערגעטראגען אין זיין לעבען זיינען נאָך שרעקליכער און גרויזאמער פון איוב׳ס צרות — אויב ער האָט וועו עקזיסטירט; ווייל דער תלמוד זאָגט אז איוב איז גאָר אויף דער וועלט ניט געווען — איוב האָט געליטען פון גאָט פון דער נאטור און ירמיה איז אויסגעשטאנען זיינע יסורים פון זיינע אייגענע ברידער פון דיא קינדער פון זיין פאָלק וועלכען ער האָט געליעבט פיעל מעהר וויא זיך זעלבסט; אכט מאָל איז ער אין געפיינגנים פערשפארט געווארען און דארט האָט ער געליטען הונגער און דורשט, און

דורך דעם קעניג צדקיהו׳ס גנאדע האָט מען איהם ברויט מיט וואסער דערלאנגט ; טיעף אין זומפף האָט מען איהם איינגעזונקען, זאָ ווייט אז מען האָט איהם הערויסגעצויגען פון דארט מיט שטריק, און מען האָט געמוזט אונטער זיינע ארעמס ארונטער־ לייגען לומפען און אלטע קליידער אום זיינע הענט זאָלען זיך ניט אָפּרייסען פון זיין קערפּער ארויסציהענ־ דיג איהם ; ניט איין מאָל האָבען איהם דיא בע־ אמטע און דיא פאלשע פּראָפעטען געשלאָגען און נאָך אלעם דעם האָט ער זיך אויסגעדריקט : „מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי... הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים!“

דאס הייסט : „איך האלט מיך איין פון טרויער ווען אויף מיר פּערזענליך טהוט מיר דאס הארץ וועה... אָבער ווען דער געשריי קומט פון מיין פאָלק פון א ווייטע לאנד“, דאן איז איהם אונמעגליך געוועזן זיך איינצוהאלטען און ער האָט זיך אויסגע־ דריקט אין א שרעקליכע פערצווייפלונג : „מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי“, דאס מיינט : „אָ גאָט, גיעב מיר אז מיין קאָפּ זאָל זיין א פאנטאן מיט וואסער און מיינע אויגען וויא צוויי קוואלען, דאן וואָלט איך בעוויינט דיא דערשלאָגענע פון מיין פאָלק !“

וויא שטארק דיא ליעבע זיינע איז געווען צו זיין נאציאן איז נאך פיעל שטארקער געווען זיין פערדרוס, ווען ער האט געזעהען אז זיי זיינען געווארען דעמא־ראליזירט און מיט גרויס ביטערנים שרייט ער אוים: „שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה, אם תמצאו איש, אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה!" „געהט צו שפרייט זיך איבער אלע ירושלים'ער גאסען, קוקט נאך און שטודירט און זוכט נאך גוט אויב איהר וועט געפינען איין מענש זאל זיין אן ארענטליכער מאן און זאל זיין אויפריכטיג דאן וועל איך איהר פערצייהען".

און וויא שרעקליך איז ווען ער זעהט בעפאר דיא ענדע פון זיין ליעבעם פאלק מיט דעם הייליגען לאנד צוזאמען. קיין נביא האט ניט פארגעשטעלט דעם חורבן מיט מעהר הערצרייסענדע און אין דער זעל־בער צייט אויך איינפאכע ווערטער וויא דער נאציא־נאלער מקונן ירמיהו הנביא אין זיין פערטען קאפיטעל:

מעי מעי אוחילה, קירות לבי הומה לי, לבי לא אחריש, כי קול שופר שמעתי, נפשי תרועת מלחמה; שבר על שבר נקרא, כי שדדה כל הארץ, פתאום שדדו אהלי רגע יריעותי; עד מתי אראה נס, אשמעה קול שופר?! כי אויל

עמי אותי לא ידעו בנים סכלים המה, ולא נבונים המה, חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו, ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם, ראיתי ההרים והנה רועשים, וכל הגבעות התקלקלו; ראיתי והנה אין האדם וכל עוף השמים נדדו; ראיתי והנה הכרמל, המדבר וכל עריו נתצו מפני ד׳ מפני חרון אפו, כי כה אמר ד׳ שממה תהיה כל הארץ וכלה לא אעשה״.

מיט איינפאכע ווערטער שטעלט ער פאר אונזערע אויגען דעם נאציאנאלען אונגליק: „מיין הארץ, מיין הארץ קאכט אין מיר, איך קען איהר ניט איינשטילען, ווייל איך האב געהערט דעם שופר בלאָזענדיג, מיין נשמה — דעם קריעגס סיגנאל, איין אונגליק אויף דעם צווייטען ווערט פראקלאמירט, די גאנצע לאנד איז צורויבט געווארען, גאר פלוצלונג זיינען אלע מיינע געצעלטען פארניכטעט געווארען, אין איין מאָמענט — מיינע קאָסטבארע פארהאנגען; אָ! ביז וויא לאנג וועל איך זעהען דעם פיינד׳ס פאָהנע פלאטערנדיג? ביז וויא לאנג וועל איך הע־רען זיינע סיגנאלען? — מיין פאָלק איז פערנארט, זיי פארשטעהען מיך ניט; נאריש זיינען זיי, גאָר אָהן פערשטאנד, זיי זיינען מאנכעס מאָל יא קלוג, אָבער נור אויף שלעכטעס טהאָן, פון גוטעס האָבען

זיי קיין בענריעף ; איך האָב געזעהען דאס לאנד און זיא איז אין גאנצען וויסט און לעהר ; דיא הימעל — זייער שיין איז פערלאָשען ; איך האָב געזעהען וויא דיא בערג ציטערען און אלע הימלען זיינען צושטערט געווארען. איך האָב קיין מענש גע־זעהען מעהר, זאָגאר דיא פויגלען האָבען אוועקגעוואנ־דערט ; איך האָב געזעהען — אָט דער כרמל איז א וויסטענעס געווארען, און אלע שטעדט ארום איהם זיינען חרוב געווארען פון דעם געטליכן צאָרן.

און דאך — ענדיגט דער אונגליקליכער פראפעט — און דאך האָט גאָט אזוי געזאָגט : „וויסט וועט ווערען דיא לאנד, אָבער אין גאנצען וועל איך איהר ניט פערניכטען !"

דער אונגליק זיינער ווערט נאָך אָבער גרעסער ווען ער איז מתפלל און גיסט אוים זיינע הייליגע פאטריאָטישע געפיהלען פיר גאָט, הערט ער פלוצלונג גאָטעס שטימע ענטפערט איהם : „ואתה אל תתפלל בעד העם הזה לטובה, אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו" (ירמיה ט"ו) דאס מיינט : „עס וועט דיר דיין געבעט ניט העלפען, זאגאר ווען משה און שמואל דיא גרעסטע אידישע פארשטעהער וועלען מיך בעטען, וועל איך זייער וואונש ניט ערפילען".

ארימער נביא, דער לעצטער האָפנונגס פונק דיינער איז פערלאָשען געווארען!

*) זיינע סימבאָלישע בילדער האָבען געווים זעהר פיעל גטווירקט אויף דיא הערער. דער „מאנדעל־שטאָק", דער „אויפגעזאָדענער טאָפּ", דער „גארטעל אין דעם שטיין", דיא פלאש וואסער", און „דיא פייגען קערב" אָט דיא אלע סימבאָלישע בילדער האָבען וואהרשיינליך א גרויסען איינפלוס געהאט אויף דעם פאָלק אין זיין צייט; מיר ווערען נאָך היינט אויך ענטציקט פון סימבאָלען: דיא דייטשען ערצעהלען אז אין דער צייט ווען אין בערלין איז ארונטער גענומען געווארען דיא פרייסישע אדער דיא נאָרד־דייטשלאנד׳ס פאָהן, און דיא אלגעמיינע דייטשע רייכס־פאָהן איז ארויפגעצויגען געווארען, איז דיא פרייד דאן געווען זעהר גרויס און דאך ווען דיא צווי פאָהנען (פלעגס) האָבען זיך באגעגענט איינע ארויף און דיא אנדערע אראָפּ, האָט אויסגעבראָכען א שרעקליכער יאמער געשריי פון דאס גאנצעם פאָלק, און טייבען טרעהרען זיינען פערגאסען געווארען.

לא־טור ד׳אָווערען דער גרויסער פראנצויזישער

*) זעה „ירמיה הנביא" פון לאצארוס.

העלד אין דעם יאהר 1808 ווען ער איז געפאלען טויט אויף דעם שלאכט פעלד, האָט נאפאָלעאָן באָנאָפּארט געהייסען איינבאלזאמירען דאס הארץ פון דעם העלד און איינער פון דיא אפיציערען האָט דאס אימער מיט־געטראגען אין יעדער קריעג. און יעדעס מאָל ווען מען פלעגט ברויכען אויפצומונטערען דיא סאָלדאטען האָט דער פעלדמארשאל א געשריי געטהאָן: „ל־טור ד'אָווערען!" און דער אפיציער וועלכער האָט זיין הארץ מיטגעטראגען פלעגט גלייך אנטווארטען „איך בין היער!" און דער סימבאָל האָט זעהר פיעל געווירקט אויף דיא פראנצויזישע מיליטער.

דאס איז דער קראפט פון סימבאָל, ירמיה הנביא'ס לאנדסלייט פון דער שטאָדט ענתות האָבען איהם זעהר פיינד געהאט ווייל עס גיעבט ניט קיין פראפעט אין זיין אייגענע שטאָדט און זיי האָבען איהם זיין לעבען פערביטערט זאָ ווייט, אז ער האָט זיך איינמאָל אויסגעדריקט „לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה בלבי כאש בוערת עצור בעצמותי ונלאיתי כלכל לא אוכל" דאס הייסט: „איך וועל שוין גאָטס נאָמען ניט דערמאָנען און איך וועל שוין מעהר קיין נביא זיין, אָבער איך האָב זיך ניט געקענט איינהאלטען, ווייל דער רוח הנבואה האָט גע־ברענט אין מיר וויא א בראנד פייער".

זיין אידעאל איז געווען אז דאס גאנצעס פאָלק פון קליין ביז גרויס זאָלען לערנען און פערשטעהען דיא גאָטהייט — „כי למקטנם ועד גדולם ילכו לדעת את ד׳“.

זיין הייסע ליעבע צו זיין לאנד זעהען מיר אין דעם אז ווען דאס לאנד איז שוין געווען אין דעם שונא׳ס הענט האָט ער דאן געקויפט פעלד ביי זיין קאָזין מיט דעם נאָמען חננאל, אום צו צייגען „כי עוד יקנו שדות וכרמים בהרי יהודה“ אז מען וועט נאָך קויפען ווידער לאנד אויף דיא בערג פון יהודה.

* * *

זיינע יסורים קערפערליכע און גייסטיגע ווערען וואס ווייטער נאָך גרעסער ביז זיין לעצטען טאָג. זיין לאנד איז חרוב ; זיין קעניג איז געטויטעט ; זיין טעמפעל פערברענט ; זיין פאָלק פערטריעבען און ער דער פראפעט, שטארבט. וואו ? אין מצרים אין זיין פערהאסטע לאנד ! אָ, וויא שרעקליך זיין ענדע איז ! ! !

און אין אונזערע אויערן קלינגען נאָך זיינע זיסע ווערטער : „עוד אבנך“ ונבנית בתולת ישראל!“

דברים — תשעה־באב

„תשעה באב" אלס נאציאָנאלער „יאָהר־צייט" ביי דעם אידישען פאָלק נאָך זיינע היסטאָרישע גרויסע אונגליקען אין פערשיעדענע צייטען און פערשיעדענע לענדער.

„קרא עלי מועד לשבור בחורי 1"
(איכה א. ט"ו).

א פאָלקאָמענער ראדיקאלער מאן איז געווען מיין פריינד דער בעוואוסטער ווארשאווער אדוואקאט מר. נ. פון נאטור איז ער געוועזען זעהר א פרעהליכער, א לוסטיגער, אימער האָט ער ליעב געהאט גוטע וויט־צען צו זאָגען אום צו פרעהליך און לוסטיג מאכען דיא מענשען וועלכע זיינען מיט איהם געווען אין פערקעהר. איין מאָל האָב איך איהם בעזוכט אין זיין וואָהנונג אין א געוועהנליכען מיטוואכדיגען טאָג. ווי ערשטוינט בין איך געווארען אז איך האָב געפונען מיין פרעהליכען פריינד אין א שרעקליכער פאָזע,

זיין קאָפּ אַרונטערגעלאָזען אויף דיין ברוסט, זיינע אויגען רויט פון געוויין און א טרויער וואלקען איבער זיין גאנצען געזיכט.

„וואס איז מיט אייך געשעהען פריינד נ. ?“ האָב איך איהם מיט אַן אונרוהיגע שטימע געפרעגט.

א זיפץ פון זיין טיפען הארץ און צוויי גרויסע טראפּענס טרעהרען פון זיינע אויגען איז געווען זיין אנטווארט.

„בערוהיגט זיך, מיין פריינד, אום גאָטעס ווילען, און ערקלעהרט מיר וואס איז מיט אייך, פיעלייכט וועל איך קענען עטוואס פערלייכטערען אייער שמערץ“

„ניין מיין פריינד, האָט ער אויסגעבראכען מיט א יאמערליכען געוויין, ניין, ניט איהר וועט מיר קענען לייכטער מאכען, און ניט איך וויל מען זאָל מיין טרויער פערגרינגערען ; דער היינטיגער טאָג אין יעדען יאהר איז ביי מיר פערהייליגט און בעשטימט פיר טרויער און געוויין. אין דיעזען טאָג — האָט ער אַנגעפאנגען צו ריידען מיט א שטארקערע שטימע, און ארויסנעהמענדיג פון זיין טאש א מעמאראנדום בוך האָט ער אין איהם געלעזען — „אין דעם טאָג אין יענעם יאהר האָב איך מיין זעליגען פאטער פערלארען, מיט 10 יאהר שפּעטער אין דעם זעלביגען טאָג איז מיין אונשטערבליכע מוטער געשטאָרבען, אין איינינע

יאהר שפּעטער, האָט מיין שעדנע שוועסטער אין דעם טאָג איהר לעבען געענדיגט ; אין דעם זעלבען אונגליקליכען פינסטערען טאָג מיט עטליכע יאהר שפּעטער איז מיין גערעטענער שטארקער ברודער געפאלען און איז פערקריפּעלט געווארען. ער איז א קריפּעל געבליעבען עד היום הזה. ער לעבט נאָך, אָבער אך און וועה איז צו אזא סארט לעבען. עס איז נאָך ווייניג געווען, איז מיט איינינע יאהר צוריק אין דעם זעלבען טאָג מיין קליין שוועסטעריל דיא איננסטע פערשוואונדען געווארען און פערפיהרט געווארען זעהר וויים, אז איך האָב שוין קיין האָפנונג צו זעהען זיך מיט איהר ; איהר פארשטעהט יעצט מיין פריינד מיין טרויער. ער איז אין דיעזען טאָג א פינף־פאכיגער לאָזט מיך זיך אויסוויינען אין דיעזען טאָג, וועלכער ענטהאלט אין זיך מיינע פינף יאהר צייטען. יאהר־צייט נאָך מיין פאָטער ; יאהר־צייט נאָך מיין ליעבע מוטער ; יאהר־צייט נאָך מיין עלטערע שוועסטער ; ערינערונג נאָך מיין עלטערען ברודער'ס אומגליק ; טרויער נאָך מיין קליין שוועסטעריל, דיא פערשוואונדענע : טרייסט מיך ניט, מיין פריינד, אין דיעזען שרעקליכען אונגליקליכען טאָג. איהר זעהט מיין פריינד, אז עס העלפט ניט היינט מיין פריי־דיינקען, עס ווירקען ניט אויף מיר הייטע מיינע ראדיקאלע אידעען, דער בראך איז צו גרוים, דער אונגליק איז צו

שטארק און דער טאָג היינטיגער איז פיר מיר צו הייליג, אום ער זאָל געהערען צום קאָפּ. ער געהערט אויגאנצען צום הארץ, און דאס הארץ מיינע פיהלט און וויינט אויף מיינע אונגליקען און וויל ניט וויסען פון ראדיקאלע געדאנקען! אין דעם טאָג האָב איך אָנגעוואָרען מיין פאָטער, מיין מוטער, מיין שוועסטער, אין דעם טאָג האָט דער אונגליק געטראָפען מיין ברודער און מיין ארימע שוועסטעריל, לאָזט מיך, לאָזט מיך זיך אויסוויינען!"

מיר איז גאָר ניט געבליעבען צו טהאָן וויא נור אויסוויינען זיך מיט איהם צוזאמען.

* * *

מיינע געעהרטע ברידער און שוועסטער, האָט ניט דיעזער נייגטער טאָג אין אָב דיא זעלבע בעדייטונג פיר דעם אלטען ישראל מיט אלע זיינע קינדער, אפילו פאר דיא פרייזיניגע און ראדיקאלע? קענען דען מיר זיך טרייסטען אין דעם שרעקליכען היסטאָרישען טאָג, אין וועלכען פינף אונגליקען האָט אונז געטראָפען און האָט ביי אונז צוגענומען דיא בעסטע קרעפטען אין פערשיעדענע צייטען. און אין פערשיעדענע לענדער? ניין, מיר קענען ניט און מיר טאָרען ניט אין דעם פינף-פאכיגען נאציאנאלען יאהר-צייט-טאָג געטרויסט ווערען; דער קלעגליכער הייליגער

פראפעט, דער פערפאסער פון מגילת „איכה“, וועלכע ענטהאלט אין זיך דעם אידען׳ס גרעסטען זיפץ, ירמיה הנביא האט בעצייכענט דעם טאג פיר א נאציא אויף יאהר צייט, מיט זיין פראפעטישען בליק האט ער געזעהען אז דער ערשטער גרויסער אונגליק, וועלכען ער האט בייגעוואהנט איז נאך ווייט ניט דער לעצטער; האט ער זיך אויסגעדריקט אין דעם ערשטען קאפיטעל „איכה“ „קרא עלי מועד לשבור בחורי!“ דאס הייסט: „ער האט מיר בעשטימט א טאג צו ברעכען אין איהם מיינע בעסטע קרעפטען“.

„אין דעם טאג“, שרייט אוים ישראל סבא פיר דער גאנצער וועלט, „האב איך יאהר־צייט נאך מיין ערשטען בית המקדש, וועלכען נבוזראדן האט פערניכטעט מיט צוויי טויזענד דריי הונדערט מיט נייןצעהן יאהר בעפאר, און איך בין געבליעבען פאטערלאז, וויא מיין פראפעט האט זיך אויסגעדריקט אין זיין קלאגעם ליעד „יתומים היינו אין אב אמותינו כאלמנות“ דאס הייסט: דעם פאטער האב איך פערלארען, און מיין מוטער ציון, דאס לאנד, איז אן אלמנה געבליעבען. אין גאנצען האט מען מיך פון מיין מוטער ניט ענטריסען אלזא איז דאס יאהר צייט נאך מיין פאטער! און איך אלס יתום בין איך

נאָך ביי מיין מוטער די אלמנה פערבליעבען און מיין לעצטער פירשט „גדילה בן אחיקם" האָט אויף מיר בעאבאכטעט ; נאָך זיעבען צעהנדליג יאהר האָב איך מיט מיין מוטער צוזאמען אָפּגעלעבט, און מיר האָבען ווידער געלעבט א פּאָליטישען לעבען בענאהע פינף הונדערט יאהר ; נאכהער אין דעם זעלבען טאָג מיט טויזענד אכט הונדערט ניין און דרייסיג יאהר צוריק האָט טיטוס — דער רוימישער תכשיט ; יהודה'ס מלאך המות — מיין מוטער ציון רואינירט; דעם צווייטען בית המקדש פערברענט ; מיך פער־טריעבען, אין גאנצען אָפּגעריסען פון מיין מוטער'ס באָדען און צושפּרייט און ציזייט איבער אלע וועלט טהיילען ; אלזא איז דאס יאהר צייט נאָך מיין מוטער !"..

„אין דעם זעלבען טאג מיט טויזענד זיעבען הונדערט דריי און זיבציג יאהר צוריק האָט מיין שוועסטער, דיא גרויסע שטאָדט „ביתר", געגעבען דעם לעצטען קרעכץ אויף דעם שלאכט פעלד אונטער מיין גרויסען העלד „בר כבבא", און איז געפאלען אונטער אנדריינוס'ס שווערד צוזאמען מיט מיין טרייער קינד, רבי עקיבא מיט זיינע טויזענדער תלמידים. אלזא יאהר צייט נאָך מיין שוועסטער ביתר".

„ארעם און עלענד, פערטריעבען און פעריאגט

בין איך מיט מיינע קינדער געווארען איבער דעם גאנצען ערד־קוגעל, ביז איך האָב זיך צוגעשלאָגען צו דער לאנד שפאניען, מיין עלטערער ברודער האָט זיך דאָרט אָפגעשטעלט און ציעמליך איינגעארדענט. ער איז רייך געווארען, א שעהנע קולטור ענטוויקעלט, גרויסע קינדער פאָטען ערצויגען, זעהר פיעל נוצען געבראכט צו דער וויסענשאפט אין אלגעמיין און צו דער מעדיצין בעזאָנדערס, דער נאָמען „ספרדי" האָט געקלונגען איבעראל מיט כבוד און גדולה בעציערט און בעקרוינט. איך האָב פון איהם פשוט א ביסעל נחת גע־האט, אָבער „קרא עלי מועד לשבור בחורי," און דער נייטער טאָג אין אב אין דעם יאהר רנ"ב מיט פיער הונדערט זעכצעהן יאהר צוריק איז געקומען און דיא קאטוילישע פאָר־פאָלק דער קעניג פערדינאנד מיט דער קעניגין איזאבעלא, אונטער דעם איינפלוס פון דעם פינסטערען יעזואיט און שווארצען אינקוויזיטאָר טאָרקוועמאדא, האָבען זיי מיין עלטערען ברודער דעם ספרדי מיט זיין גאנצע פאמיליע, ביז פיער הונדערט טויזענד מאן, ארויסגעטריעבען פון שפאניען, און זיי פאראונגליקט אויף אייביג. איין פיערטעל זיינען פון הונגער און פערשיעדענע קראנקהייטען אויסגעשטאָר־בען ; א פיערטעל זיינען דורך דיא קאפיטאנען פון דיא שיפען פיר שקלאפען פערקויפט געווארען און צוויי פערטעל זיינען צושפרייט געווארען איבער דער

גאנצער וועלט און זיי האָבען פערלארען זייערע אמאָ־ליגע פעהיגקייטען און זיינען גייסטיג פערקריפעלט געווארען. אלזא אין דעם זעלבען טאָג יאהר־צייט נאָך דעם אונגליק פון מיין עלטערען ברודער!

ריכטיג מיט פיער הונדערט יאהר נאָך „גירוש ספרד“ אין אונזערע יאהרען „שנת תרנ״ב“ מיט זעכ־צעהן יאהר צוריק האָט אלכסנדר דער דריטער ווידער אין דעם זעלבען טאָג „תשעה באב“ אונטערגעשריע־בען זיין ערלויבונג צו דעם באראן הירש צו נעמען א טהייל אידען פון רוסלאנד נאָך דיא ווילדערנעש פון ארגענטיניען, און אזוי איז דער „קרא עלי מועד לשבור בחורי“ ווידער מקוים געווארען אין דעם זעלבען נאציאנאלען שרעקליכען טאָג. ווידער יאהר־צייט נאָך דיא פערשוואונדענע קליינע שוועסטער׳ל מיינע, דיא לעצטע אידישע גלות קהלה אין אונזער דור“.

„זייט אייך, קינדערלאך, ווער איהר זייט, — שרייט אוים נאָך העבער ישראל סבא, — זייט אייך פריי, ראדיקאל, אָבער אן אנטהייל אין מיין יאהר צייט זאָלט איהר נעהמען; אין מיין שרעקליכען פינף־פאכיגען אונגליקס־טאָג. לאָזט מיך זיך אויסוויי־נען,טרייסט מיך ניט היינט, אָדער איך וועל אייך זא־גען מיט דער שפראך וועלכע מיין טהייערער פראפעט

„בן אמוץ" האָט אמאָל געזאגט : „על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי, כי יום מהומה, מבוסה ומבוכה לד' אלהים צבאות !" דארום האָב איך געזאָגט : טרעט אָפּ פון מיר, לאָזט מיך ביטערן אין געוויין, איילט ניט טרויסטען מיך אויף מיין פאָלקס אונגליק, ווייל דער טאָג איז א שרעקליכער א צוטומעלטער, א צומיש־טער ביי גאָט צבאות". דער טאָג טאָר ניט געהערען צום קאָפּ מיט זיינע רעכנונגען ; ער געהערט צום הארצען מיט זיינע געפיהלען. דאס הארץ פיהלט און וויינט אויף מיינע אונגליקען און עס וויל ניט וויסען פון ראדיקאלע מאָדערנע געדאנקען ; אין דעם מאָי האָב איך מיין נאציאנאלען פינף־פאכיגען יאהר צייט, לאָזט מיך זיך אויסוויינען !"

* * *

„כי באש אתה הצת ובאש אתה עתיד לבנותה", זאָגען מיר „תשעה באב" איז דער „תפלת נחם", און דאס מיינט ריכטיג אז מיט דעם פייער מיט וועלכען אונזערע אור־אור־עלטערען האָבען די שטאָדט ירושלים אונטערגעצונדען, מיט דעם פייער פון „מחלקת" „שנאת חנם" „פרוד הלבות", קריגעריי, צאנקעריי און האס, זאָלען מיר היינט מיט פייער איהר איבער א נייס אויפבילדען מיט דעם הייליגען פייער פון

אחדות, מוטה, נאציאנאלען שטאָלץ און ליעבע און עס זאָל שוין זיין אן ענדע צו דעם נאציאנאלען שמערץ ונסו יגון ואנחה אמן.

ואתחנן — שבת נחמו

ווי „שבת חזן" אזוי „שבת נחמו". אונזער טרויער און אונזער טרויסט,ביידע זיינען נור אויטאמאטיש ביי אונז, ווייל די געוואהנהייט פערדארבט דעם געפיהל.

„נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה, כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ד׳ כפלים בכל חטאתיה".
(ישעיה מ.)

עס איז ווירקליך צו בעוואונדערען דיא גרויסע ירושה, וועלכע בן אמוץ, דער פרינץ פון דיא נביאים, האט אונז איבערגעלאזען אין דעם הייליגען אונשאצבארען מאטריאל פון דיא זעקס און זעכציג קאפיטלאך פון דעם ספר ישעיה. ווען דער אלטער געונד'ניק וויל אויסדריקען זיין טרויער זיין גרויזאמען שמערץ אין דעם שבת וואס פאלט פאר זיין שרעקליכען פינף טויזענט יאהר צייט, נעהמט ער דעם ערשטען קאפיטעל פון זיין געליעבסטען פראפעט און גיסט אוים אין איהם זיין נשמה מיט זיין טרויער צוזאמען און כאפט אן דעם שבת מיט דעם ערשטען

ווארט פון דער ערשטער נבואה, „שבת חזון". ענדיגט ער זיינע טרויער טעג און וויל זיך א ביסעל טרויסטען, דאן מישט ער איבער דעם ספר ישעיה ביז דעם פערצינגטען קאפיטעל און מיט א פרעהליכע שטימע פראקלאמירט ער זיין טרויסט אין דעם „נחמו נחמו עמי !" און רופט אַן אויך דיעזען שבת מיט דעם נאָמען, „שבת נחמו" *) אָבער וויא דער „חזון" אזוי דער „נחמו", וויא דער טרויער אזוי דער טרויסטביידע זיינען געטליך, ערהאבען און גייסטרייך ביז דער העכסטער שטופע פון פּאָעזיע.

און דער פּראָפעטישער פּרינץ „בן אמוץ" איז דער העלד פון טאָג ביי אונז וויא אין לייד אזוי אין פרייד.

ליידער אבער האָט דער לאנגער צוויי טויזענד יעהריגער גלות מיט זיין פינסטערע מאכט אונז אונטער דער געוואָהנהייט אונטערגעווארפען, און האָט אונז פאר אָוטאָמאטען געמאכט, ווייל „ההרגל

*) דיא ביבעל קריטיקער, די: ראציאנאליסטען, האבען צוטהיילט דעם ספר ישעיה אויף צוויי טהייל: פון „חזון" ביז „נחמו" האבען זיי דעם ערשטען ישעיה'ן איינגעטהיילט, און פון „נחמו" ביז דיא ענדע האבען זיי דעם „ישעיה השני" פון בבל אפגעגעבען אבער וויא דער ערשטער אזוי דער צווייטער זיינען אונזערע, און ניט קיינעמס.

ישחית את ההרגשה". די געוואָהנהייט האָט פער־ניכטעט דעם געפיהל, און מיר פיהלען ניט דעם אונ־טערשיעד פון טרויער ביז פרייד, פון קומער ביז טרויסט, פון „חזון" ביז „נחמו".ביידע עקסטרעמע נבואות זיינען גלייכע הפטרות ביי אונז אין שוהל; ביידע ווערען פערקויפט פון דעם זעלבען שמש, ביידע ווערען געלעזען ביי דעם „מפטיר" מיט די זעלבע גלייכגילטיגקייט, נור עטוואס אנאנדער ניגון אין דעם „חזון" וועלכע שטעלט נאָך מעהר צופריעדען דעם „מפטיר" וויא „נחמו" וואס ווערט געלעזען מיט דעם ניגון פון א גאנץ יאהר.

אָ די געוואָהנהייט, זיא האָט אונזערע נאציא־נאַלע געפיהלען אין גאנצען געטויטעט. מיר זעהען ניט מיט אונזערע אויגען; מיר הערען ניט מיט אונ־זערע אויערען, מיר זיינען אין גאנצען אָוטאָמאטען געוואָרען, לייד און פרייד, צער און נחת, „חזון" מיט „נחמו" זיינען אלעס איינס ביי אונז, גלייכגילטיג, אָוטאמאטיש זאָגען מיר אונזערע תפלות, וויא הלל אזוי די קינות, אונזערע „תהילים זאָגער" זאָגען מיט דעם זעלבען ניגון דעם פסוק פון „למה ד' תעמוד מרחוק" מיט דעם פסוק „זה היום עשה ד' נגילה ונשמחה בו"; דאס אפטאָמיסטישע, לעבענסלוס־טיגע פריהלינגס ליעד „שיר השירים" ווערט געלע־

זען מיט דיא זעלבע מאָנאָטאָנע טרויעריגע טענער פון דעם ארימען „בעל קריאה" וויא דער פעסימיסטי־שער טרויער־בוך קהלת *) מיט דעם זעלבען ניגון לעזט ער דעם פסוק אין שיר השירים „הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה", ער האָט מיך אין ווייז הויז אריינגעבראכט און האָט מיך מיט זיין ליעבע באשיצט" וויא דעם פסוק אין קהלת: „טוב ללכת אל בית־אבל מלכת אל בית־משתה באשר הוא סוף כל אדם", עס איז בעסער צו געהן אין טרויער הויז וויא אין א ווייז־הויז וייל טרויער איז דיא ענדע פון יעדען מענשען".

ער, דער אוטאמאטישער, מיט גלות אנגעפיל־טער, ארימער בעל קריאה פיהלט ניט דעם אונטער־שייד פון „שיר השירים" מיט „קהלת" פון „בית היין" מיט „בית אבל", אזוי וויא פון „חזון" מיט „נחמו". אלעס איז ביי איהם איינס, און אויף אלעס שוועבט דער טרויער גייסט און דיא צוריסענע סטרו־נעס פון דיא בבל פידלען מיט צובראכענע גלות טענער קלינגען אָפּ איבער דעם גאנצען ערד־קוגעל

*) און דיאביידע ביכער האָט מען צו „שלמה המלך" צו־געצייכענט נור דעם ערשטען יונגערהייט, און דעם צווייטען אויף דער עלטער. נאָר א קליינער אונטערשיעד: יונג און אלט!!

וואו דיא קינדער פון דעם אלטען וואנדערער זיינען צו זייט און צו שפרייט.

הערט זיך נור צו דיא וואונשען מיט דיא ברכות וועלכע אידען ווינשען און בענשען איינער דעם צווייטען אויף זייערע שמחות, וועט איהר זע־הען און אויך זיך איבערצייגען, אז אלעם איז פער־פרוירען, מיט גלות־אייז פערדעקט, קיין געפיהל און קיין ווארימקייט אין זיי בלויז איינגעלערנטע איינגע־וואהנטע און וויעדערהאלטע פראזען פון דור דורות אהן טעם און אהן ריח.

„לחיים !“ שרייט איין איד אוים צו דעם אנ־דערען זיצענדיג צוזאמען ביי איין טיש אויף א שמחה און פערזופענדיג עטוואס פון דעם קליין גלע־זעלע שנאפס. „לחיים, גאט זאל געבען ישועות און נחמות אויף אידען !“ „לחיים טובים ולשלום !“ ענטפערט דער צווייטער איד אויפהויבענדיג זיינע אויגען צום הימעל און זאגט ווייטער מיט אן אוטא־מאטישען זיפץ : „יא שוין צייט, אז גאט זאל שוין זיך ערבארעמען אויף אונז און טאקי פערגרינגערען אביסעל דעם גלות און געבען אונז ישועות ונחמות.

ארימע, גלות קינדער, וויא ארים און קליין זיינען אייערע פערלאנגען, און וויא ניעדעריג זיינען אייערע השגות : „ישועות“ און „נחמות“ בעט איהר פער־

לייכטערען דעם גלות פערלאנגט איהר, אָבער פּטור ווערען אין גאנצען פון גלות אז איהר זאָלט קיין „ישועות ונחמות" ניט ברויכען אויף דעם האָט איהר קיין בעגריעף ניט!

אָ, קינדער פון דעם אוראלטען פאָלק ישראל, וועלכער האָט שוין אמאָל געלעבט איבער פופ־צעהן הונדערט יאָהר אין פּאָליטישען לעבען אין זיין אייגענע לאנד; אייניקלאך פון די גרויסע נביאים, די וועלט לעהרער, און פון די מכבים די גרויסע וועלט העלדען, האָט איהר ווען פּרובירט זיך זעלבסט אָפּגעבען איין רעכנונג וואס איז דאס „ישועות ונחמות"? וואס איז דאס אזוינס „גזירות טובות"? איז דאס אזעלכע געגענשטענדע וועלכע אלע נאציאנען ברויכען זיי? האָט איהר דען ווען געהערט אז קינדער פון אנדערע לעבעדיגע, נארמאלע נאציאנען זאָלען ווינשען איינער דעם צווייטען מיט „ישועות ונחמות"? ניין, נימאלס!

ווייסט איהר ווארום? ווייל דער וואונש פון „ישועות ונחמות" איז דער זעלבער וויא איינער זאָל ווינשען דעם צווייטען: „לחיים ברודער, גאָט זאָל דיר געבען גוטע זאלבען און רעצעפּטען, אויסגעצייכענטע פלאסטערס מיט קאָמפּרעסען!" שטעלט אייך פאָר וואס דער צווייטער וואָלט איהם ענטפערען

אויף דעם, ווייל זאלבען און רעצעפּטען ברויכען נור קראנקע; פּלאסטערס מיט קאָמפּרעסען זיינען נור גוט פיר געוועהטאָגטע און קראנקע גליעדער; אָבער ניט פיר קיין געזונדע. דאס זעלבע איז מיט „גזירות טובות". זיי זיינען נור גוט פיר גלות־קינדער טרעמפּס און ארומוואנדערער, אָבער ניט פיר ריכ־טיגע בירגער פון א לאנד; „ישועות ונחמות" זיינען נור גוט פיר הילפלאָזע און טרויעריגע, דיא הילפלאָזע זוכען הילף „ישועות" און דיא טרויסט־לאָזע פערלאנגען טרויסט „נחמות".

שוין באלד צוויי טויזענד יאהר, אז מיר ווינשען איינער דעם צווייטען דיא גייסטיגע פלאסטערס און קאָמפּרעסען, „ישועות ונחמות". דאס הייסט מיט וועהטאָגען און קראנקהייטען זיינען מיר ברוך השם פערזארגט, צרות און רדיפות האָבען מיר פארפול, און דער גאנצער פערלאנג אונזערער איז, אז מיר זאָלען אָפּרוהען א ביסעלע, עטוואס פערלייכטערן אונזערע שמערצען, מיר זאָלען קענען לייכטער דעם גלות מיט זיינע צרות פערטראגען, אָ, וויא שרעקליך איז דער שיקזאל פון א פאָלק, וועלכער האָט בעלייכ־טעט דיא גאנצע וועלט און זאָל אזעלכע פינסטערע בעגריפען האָבען!

ווען איך הער אויף א שמחה וויא מיינע ברוי־

דער ווינשען איינע דיא אנדערע „ישועות ונחמות" קלעהר איך מיר אין הארצען : „רבונו של עולם גיעב שוין אמאל דיין פאלק ישראל אזא „ישועה" א רעכטע, איין מאל פיר אלע מאל, אז זיי זאלען שוין מעהר קיין „ישועות ונחמות" ניט ברויכען, און עס איז שוין לאנג צייט אז מיט דיא „ישועות ונחמות" דיא גייסטיגע פלאסטערס מיט קאמפרעסען זאלסטו מזכה זיין דיא שונאי ישראל. און מיך וואלט זעהר פרעהען, ווען מיר זאלען דערלעבען הערען וויא דייטשע אנטיסעמיטען, רוסישע הוליגאנעם און רומענישע ליבעראלען (?) זאלען פערלאנגען „ישועות ונחמות" „גזירות טובות" „גרינגען גלות" און נאך אזעלכע „מתנות טובות" מיט וועלכע מיר האלטען זיך שוין איבער אכטצעהן הונדערט יאהר !"

* * *

אבער ניט אזעלכע הילפע און טרויסט גיט אונז דער גרויסער פראפעט אין היינטיגע הפטרה ; אין זיינע טרויסטונגען פיהלען מיר ניט קיין גלות ריח ; ער גיט אונז ווירקליך דיא גרויסע „ישועה" און דיא אמת׳ע „נחמה" אז מיר זאלען שוין מעהר קיין „ישועות ונחמות" געברויכען.

„נחמו, נחמו עמי יאמר אלהים !" „טרויסט, טרויסט מיין פאלק זאגט אייער גאט !" דאס הייסט:

איהר קענט אנדערש ניט געטרויסט ווערען, נור אז איהר זאָלט זיך רופען מיט דעם נאָמען „פאָלק" — עם —און פאָדערען אלעס וואס א פאָלק ברויכט און דאָס איז: „דברו אל לב ירושלים וקראו אליה". דאס מיינט: איהר מוזט ריידען צום הארצען, צו דיא געפיהלען, ווייל דער נאציאָנאלער גייסט ליעגט נור אין הארצען, דאָס איז פון דיא „דברים המסורים אל הלב להרגש ולא אל הראש וההגיון", דאָס איז פון דיא געגענשטענדע וואָס בעלאנגען צו דאָס הארץ מיט דעם געפיהל און ניט צו קיין קאָפּ מיט דער טרוקענער לאָגיק און דאָס מוזט איהר הערען דעם:

„קול קורא „במדבר" פנו דרך ד' ישרו „בערבה" מסלה לאלהינו כל גיא ינשא, וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למשור והרכסים לבקעה, ונגלה כבוד ד' וראו כל בשר יחדו, כי פי ד' דבר".

„דיא שטימע רופט: אין דער ווילדערניש מוזט איהר גאָטס וועג מאכען, אין דער וויסטע — גאָטס שטעג; יעדער טהאָל וועט ערהויבען ווערען, און יעדער בארג און היגעל וועלען זיך ערניעדערען, דיא קרומע וועגען וועלען גלייך ווערען און גאָטס עהרע וועט זיך ענטדעקען, און אלע קערפּערליכע וועלען זיך איבערצייגען אז גאָט האָט אזוי געשפּראָכען".

עם איז וואהר, דיא קאלטע לאָגיק געפינט וויס־

טענעש און ווילדערנעש (מדבר וערבה) אין אונזער לאנד, הינדערניסע, בערג און טהאָלען אין דיא מענש־ליכע געזעלשאפט, אָבער דיא אלטע הינדערניסע מוזען פערשוואונדען ווערען און גאָטס וואָרט מוז שטאטפינ־דען „ודבר אלהינו יקום לעולם“.

און דאָס איז דיא וואהרע „נחמה“ פיר אונזער פאָלק, און אין אונזער דור האָט זיא אָנגעפאנגען פער־ווירקליכט צו ווערען; מיט צוואנציג יאָהר בעפאָר האָבען מיר זיך ניט געריכט צו זעהן אין אונזער לאנד וואס מיר זעהען היינט, און מיט פרייד קענען מיר פראָקלאמירען: „נחמו, נחמו עמי יאמר אלהיכם“!

עקב

א געשפרעך מיט אן עגונה: איהר שיקזאל; און דאס לעבען פון איהרע עלענדע קינדער אין דער פרעמד אהן א היים.

ותאמר ציון עזבני ד׳ וד׳ שכחני,

רנו שמים, גילי ארץ, פצחו הרים רנה, למה? כי נחם ד׳ עמו ועניו ירחם, כי נחם ד׳ ציון אין כתיב כאן, אלא כיון שראתה ציון שהגליות מתכנסות וכל ישראל והשמים והארץ שמחים להם והיא איננה נזכרת תחלה, התחילה אומרת: „עזבני ד׳ וד׳ שכחני!" אמר לה הקב"ה יש חפה שאין לה כלה? שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באי לך, חי אני נאום ד׳, כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים ככלה". —

(פסקתא רבתי)

אומגליקליך זיינען דיא גרושות. נאך אומגליקליכער זיינען דיא אלמנות, זייער לעבען איז שרעקליך און ביטער, אבער גרויזאמער און טרויעריגער איז דאס לעבען פון דער ארימער פערלאזענער „עגונה" וועלכע היינגט אין לופט צווישען שרעק און האפענונג, ער־

װארטונג און פערצװײפלונג דיעזע ניט ערפילטע האָפ־נונג ציהט ארויס איהר הארצענס בלוט װיא א פיאװר־קע: זיא װערט טעגליך פערװעלקט װיא א בלום, און זיא װערט געטראָטען אונטער דיא פיס פון אומװירדי־גע מענשען.

אלע אומגליקען פון דער װעלט; אלע שרעקליכע צופעלע, ארמוט, קראנקהייט, נויט, מאנגעל און הונגער אלע צוזאמען מאכען אונז נאָך ניט קיין אנפאנג פון דעם בעגריעף פון דיזען אומגליקליכען נפש װעלכע רופט זיך מיט דעם שרעקליכען נאמען „עגונה“.

און דיעזער גרויסער אומגליק גיבט ניט ביי קיין אומה ולשון נור ביי אונז אידען!

פאהרענדיג אין א דאמפפער איבער דעם אטלאנ־טיק פון אייראָפּא נאָך אמעריקא האָב איך בעמערקט צװישען דיא הונדערטער רייזענדער איין בעיאהרטע פרוי, װעלכע האט נאָך אין גאנצען ניט אָנגעװאָ־רען דיא שפּורען פון איהרע אמאָליגע יונגע שיינקייט; זיא איז געזעסען איינזאם אָפּגעזונדערט פון אלע פּא־סאזשירען און מיט זעהר א טרויעריגע בליק נעקוקט װייט װייט אויף דעם ים, אפט האט זיא איין טיעפען זיפץ ארויסגעלאזען. און טרערען האָבען געפלאָסען פון איהרע אויגען.

„ווער זייט איהר מאדאם ? וואס איז מיט אייך? ווארום זייט איהר אזוי טרויעריג ? " — יהאב איך איהר דיעזע פראגען געשטעלט.

„יא מיין הערר, איך דאנק. אייך פיר אייער אינ־טערעסירען זיך אין דער לאגע פון א פערלאסענע אונ־גליקליכע פרוי וויא איך בין. מיין נאמען איז יהודית איך בין א פינסטערע עגונה, א פערלאזענע פון מיין מאן שוין יאהרען לאנג; און אזוי וויא איהר זעהט מיך אזוי וואנגעל איך זיך שוין יאהרען לאנג איבער דיא ימ'ען פון איין לאנד אין דער צווייטער, פון איין טהייל וועלט אין דער אנדערער אהנע רוהע איך צאהל פיר מיין רייזע גלייך מיט אלע רייזענדער מיך קאסט דיא פערשיעדענע האטעלס אין אלע לענדער מעהר ווי זיי אלעמען, און זיי וויא איהר זעהט לעבען און געני־סען דאס לעבען מיט דעם פולען מאס, זיי עסען, טרינ־קען שפיעלען און זינגען און אמוזירען זיך און איך זיץ אבגעזונדערט אין א ווינקעל און בעדויער מיין פינס־טערע לאגע און מיין שרעקליכען שיקזאל, דער שיקזאל פון א וויסטע עגונה"...

א שטראם טרערען האט פערפלייצט איהר גע־זיכט און זיא האט מעהר ניט געקענט ריידען.

„בערוהיגט זיך, מאדאם, האב איך איהר געטרויסט. מוטהיגט זיך און ענטפערט מיר אויף מיינע פראגען.

האָט איהר קינדער? און אויב יאָ, וואו זיינען זיי?"

יאָ מיין הערר, אט מיט דיא פראגען אייערע האָט איהר בעריהרט מיינע שרעקליכע וואונדען; איך האָב קינדער, און איך האָב ניט, זיי זיינען אין ערגעץ ניטאָ, און זיי זיינען פול איבעראלל, איך האָב געהאט זעהר שעהנע טעכטער אבער זיי זיינען ענטריסען פון מיר געווארען און פערוואָרפען געווארען אין ארגענטיניען און וואס איז פון זיי געווארען? פרעגט מיך ניט, דער וואונד איז צו גרויס... איך האָב זעהר פיינע שטארקע זיהן געהאט, פייהיגע און בעליעבטע, און וואס איז פון זיי געווארען? הערט א סך־הכל פון זיי. עס איז שוידערהאפט, מאנכע פון זיי זיינען לאקייען אין פראנקרייך און יאגען נאך איבער מיט זייערע מאניערען און פאלשע שמייכלעריי דיא פראנצויזען אליין און עס איז אין זיי קיין שפור פון מיינע זיטען ניט פערבליעבען; דער גרעסטער טהייל פון זיי זיצען אין דעם פינסטערען רוסלאנד און טרינקען זיך אין טייכען בלוט אין וועלכע זיי האָבען דעם גרעסטען טייל; מיט א פאר יאהר בעפאָר האָבען זיי זיך אין דער אומגעלומפערטער זאָגענאנטער רעוואָלוציאָן אריין געווארפען מיט דעם גאנצען וואוט און נאך איבער גע־יאָגט — וויא זייער שטייגער איז אימער — דיא אמת׳ע רוסען, און היינט וויא איהר ווייסט אז דיא

אייזערנע רעאקציאָן האָט זיך געשטארקט און דער־שטיקט דיא אומגליקליכע ניט אויסגערעכענטע בעוועגונג, זיינען מיינע קינדער אויף פערשטומט געווארען און זיצען אדער ליעגען רוהיג אין דער גרויסער טורמע וועלכע רופט זיך רוסלאנד און קושען גאנץ רוהיג און געמיהטליך דיא ריטער וועלכע האָבען זיי שטארק געשמיסען. — נאך פיעל ערגער איז מיר צו איבער־טראגען דיא שאנדע פון מאנכע זיהן מיינע וועלכע האָ־בען זיך פערקויפט פיר א שטיקעל טרוקענעם ברויט מיט א ביסעל ליגזען זופּ צו דיא פאלשע מיסיאָנערען אין ענגלאנד : עס איז מיר שוין לייכטער צו פערטרא־גען דעם שמערץ און דעם דלות, דעם ארמוטה און דעם נויט דיא אונטערדריקונג און פערפאָלגונג פון מיינע קינדער אין פערסיען און מאראקא — וויל ארמוט איז קיין שאנדע וויא דיא נידעריגע לאקייסטווא אין פראנקרייך און דיא פערדארבענע מיסיאָן דיא ענג־לישע... — —

איהר זעהט — האָט זיא ווייטער דערצעהלט — דעם סך הכל פון מיין פאמיליע ? איהר פיהלט דעם שמערץ פון א פערלאזענע ? איהר פערשטעהט גלויב איך יעצט עטוואס פון דעם צער פון אן עגונה וועלכע דער מאן האָט איהר פערלאסען, און וואס עס ווערט פון איהרע ליעבע שעהנע, בעשיידענע און פעהיגע זיהן

און טעכטער, ווען זיא האט ניט קיין היים. זיא האט ניט קיין בעשטימטען ארט וואו זיא זאל זיי צוזאמען נעמען און מיט מוטער ליעבע צו בעשיצען״. —

„ותאמר ציון עזבני ד׳ וד׳ שכחני?״

איך וויל גלויבען מיינע הערען אדער מיינע געעהר־טע לעזער, אז איהר אלע, גאר אהן אן אויסנאהמע, דער־קענט דיא ארימע אומגליקליכער „עגונה״. איהר קענט איהר, איהר ווייסט איהר, ווייל זיא איז אייערע, און ניט קיינעמס...

זי, דיא פעריאמערטע עגונה, האט זיך אפגערוהט א ביסעל און האט ווידער אנגעפאנגען צו בעדויערען איהר שרעקליכען שיקזאל — „הערט נור ווייטער, מיינע צרות זיינען נאך ניט צום ענד: דיא לעצטע צייט האב איך געהערט אז מאנכע פון מיינע געראַ־טענע פעהיגע זיהן זיינען ערהויבען געוואָרען גאר הויך אין איטאליען. אין דיא פעראייניגטע שטאאטען אין אמעריקא זיינען זיי צו מיניסטארען און גענעראלען ערנאנט געווארען, גרויסע דיפלאמאטען און טיכטיגע העלדען זיינען זיי „דיא הימלען באזינגען זיי, און דיא ערד פרעהט זיך מיט זייער גרויסקייט, גאט האט זיי געטרויסט און דער אלמעכטיגער האט זיך אויף זיי ערבארעמט״ און דא קומט ערשט מיין אייביגע פראגע:

„און וואו בין איך?״

עקב

„כי נחם ד׳ עמו, כי נחם ד׳ ציון אין
כתיב כאן... עזבני ד׳ וד׳ שכחני!“

„מיינע קינדער ווערען וואו ניט וואו געטרויסט זיי ווערען ערהויבען, אָבער וואו בין איך? „עזבני, שכחני!“ איך בין פערלאסען און פערגעסען! מיינע קינדער, ארבייטען פיר פרעמדע פעלקער זיי שפּרעכען פרעמדע שפּראַכען, און וואו בין איך? און וואו איז מיין שפּראַך? וואו איז מיין ליטעראטור?...

און דיא גאָטהייט ענטפערט דורך זיין פּראָפעט:

„שאי סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו
לך חי אני נאום ד׳, כי כלם כעדי תלבשי ותקשרים
ככלה אמר לה הקב״ה יש חפה שאין לה כלה?“

זיי ניט פערצווייפעלט ארימע פרוי, הויב אויף דיינע אויגען און קוק טיעפער, בליק ווייטער, וועסטו זעהן וויא ביסלעכוויים קלייבען זיך דיינע אויסגעצייכענטע קינדער ארום דיר און דו וועסט זיך ווידער בעפוצען מיט זיי וויא א כלה מיט איהרע ציערונג, דיא חופה איז שוין גרייט, און קיין חופה אָהנע כלה גיבט ניט, מוטהיג זיך אָרימע, שטעה אויף פערלאסענע קוק ווייטער, בליק טיעפער, וועסטו זעהן דיין הילף איז נאָהענט!

ר א ה

„כי עם קדוש אתה לד' אלהיך ובך בחר
ד' להיות לו לעם סגולה מכל העמים, אשר
על פני האדמה. לא תאכל כל תועבה".
(דברים י"ד. ב. ג.)

„מי יתן טהור מטמא?" (איוב י"ד).

אונזער נאציאָנאלער לאנג לעבען אין כלל וועל־
כער איז פיעל מעהר פון אלע אלטע נאציאָנען, און דיא
אריכת ימים פון יעדער אידען בפרט אין אלע אונזערע
גלות לענדער; אונזער זעלטענער „כח הסבל", אויס־
האלטונגס־קראַפט אין פערשידענע שרעקליכע פעריאָ־
דען; אונזערע בעוואוסטע מעלות און יתרונות מיט
וועלכע מיר צייכענען זיך אויס אויף דעם פעלד פון
וויסענשאפט; אונזער געמיטהליכער רוהיגער פאַ־
מיליען לעבען מיט וועלכען מיר האָבען זיך אויסגע־
צייכענט אין אלע צייטען און אין אלע לענדער; אונ־
זער ניכטערקייט און וועניג אכזריות מיט בלוט־פער־
גיסונגען געגען אלע נאציאָנען, — אַט דאָס אלעס ליגט
נור אין דעם בעפעהל, פון „לא תאכל כל תועבה"
„דוא זאָלסט ניט עסען קיינע אבשייליכקייט", ווייל
דאָס עסען און דער עסער איז איינס און דאָס זעלבע;

און דער מענש איז דאָס וואס ער עסט. „ומי יתן טהור מטמא?" און ווער קען ארויסגעבען ריינע פון אומריינע?...

„להבדיל בין הטמא והטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה, אשר לא תאכל".

רבי צבי הירש קאלישער, דער ערשטער ציוניסט, האָט זעהר גוט בעמערקט אין זיין קאָמענטאר אויף חומש אז דיא תורה רופט אָן דיא צוויי סאָרטען חיות און בהמות כשרה'ע און טריפה'נע מיט דעם נאָמען „טמאים וטהורים", נאָך אין דער פרשה נח ביי דעם מבול, בעפאָר עס איז נאָך פערוועהרט געוואָרען צום עסען, ווייל דיא טמאים זיינען מטמא דעם וואָס עסט זיי, פערגיפטען זיין בלוט און פערשמוצען זיין כאראקטער און דיא כונה ליגט אין דיא ווערטער „אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ" „פערשמוצט ניט אייערע זעעלען מיט דיא שמוציגע בעשעפעניש וועלכע עס קריכט ארום אויף דער ערד".

דיא צוויי „סימני טהרה", צייכענס פון ריינליכ־קייט, „מפריסי פרסה ומעלי גרה" צושפּאָלטענע טריט פון דיא פיס און איבערקייען דאָס עסען, צייגען אויף דעם מילדען כאראקטער פון די סאָרט חיות און בהמות, וועלכע עסען נור גראָז און פערגיסען ניט קיין בלוט,

זייער פלייש פערדארבט ניט דעם כאראקטער פון דעם וועלכער עסט זיי; דאָס זעלבע איז אויך מיט דיא צוויי סמנים פון „סנפיר וקשקשת", ביי דיא פיש. דיא פיש וועלכע האָבען דיעזע שופּען אויף זייער קערפּער און דיא פעדערלאַך אויף זייערע זייטען זיינען ריין און מילד, אָבער ניט אזוי איז מיט יענע פיש וועלכע האָבען דאָס ניט, זיי קענען לעבען פיעל צייט אויך אויף דער יבשה, און זיינען בלוט-דורשטיג, זיי בעפאלען מאנכעס מאָל ניט נור דיא פיש אין וואסער נור אויך זייגעדיגע טהירע (בעלי חיים היונקים) אויף דער יבשה.

אין דער שטאָדט כארקאָוו אין רוסלאנד זיינען פיעלע צעהנדליגע קריסטליכע פאמיליען פערגיפטעט געוואָרען פון עסען שלעכטע פיש, דאָס האָט געמאכט א רעש אין יענער צייט, אין דיא אכטציגע יאָהרען פון דעם נייצעהנטען יאָהרהונדערט; און דער גרויסער געלעהרטער מעדיצינישער פּראָפעסאָר ווירכאָוו פון דייטשלאנד צוזאמען מיט דעם רוסישען בעוואוסטען פּראָפעסאָר פעריגאָף האָבען געמאכט א ריכטיגע אונטערזוכונג, אוןביידע גרויסע אויטאָריטעטען האָבען בעשטעטיגט, אז דיא סאָרט פערגיפטונג קען נור זיין אין דעם סאָרט פיש וועלכע האָבען ניט קיין „סנפיר וקשקשת". אין א גרויסען ארטיקעל וועלכער איז אי־

בערזעצט געוואָרען אין פערשידענע שפראכען און גע־דרוקט געוואָרען דאמאָלס אין זעהר פיעלע צייטונגען האָבען דיא צוויי געלעהרטע בעוואונדערט דיזע הויפט סמנים פון מאכלות אסורות אין תורת משה וועלכע איז ערשיענען מיט איבער דריי טויזענד יאָהר צוריק.

מען ברויכט ניט זיין א גרויסער עסטעטיקער צו זעהן דעם אונטערשיעד פון דיא חיות אָדער בהמות טהורות און טמאות, ריינע און אומריינע; דיא ערשטע זיינען שעהן, ריין און מילד. און דיא צווייטע — עקעלהאפט, אומריין און ווילד. עס איז גענוג אוועק־צושטעלען אין פאראלעל דעם הירש מיט דעם ווילדען שוויין, און דאָס זעלבע איז אויך מיט דיא עופות און דיא פיש.

נאָך דיא אלע בעטראכטונגען ערוועקט זיך ביי אונז אידען געפיהלען פון נאציאָנאלען שטאָלץ, ווען מיר היטען אָפּ דיא דינים פון דיא מאכלות אסורות; און עס פערדריסט אונז אויף דעם רעפאָרם גייסט, וועלכען עס איז געווען ווייניג דורך צו לופטערן דעם סידור התפלה און ארויסווארפען פון דיא אלע תפלות דיא נאציאָנאלע האָפנונגען און שטרעבונגען צום ווי־דערלעבען; עס איז איהם ווייניג געווען צו ענטזאגען זיך פון דער הייליגער שעהנער שפראך, האָבען נאָך זיינע אנהיינגער אויך אין קיך ארייַנגעשפארט זיך און

אויסגעראמט דיא טראדיציאָנעלע כשרה׳ע מאכלים, און האָבען פעראומריינינגט דעם טיש, וועלכער איז ביי דעם אמת׳ן אידען פערהייליגט וויא א מזבח, א היי־ליגער אלטאר, וועלכען ער וויל ניט בעריהרען מיט קיין אייזען, און ווען ער בענטשט נאך דעם עסען בע־האלט ער דיא מעסערס — כי חרבך הנפת עליה ותחללה.

יא, וויא שעהן און ערהאבען איז דער אלטער טראדיציאָנעלער יודענטהום, אזוי איז זעהר שענדליך און פערברעכעריש ווען מען צערשטערט איהם מיט ניט אויסגערעכענטע רעפאָרמען און מען פערניכטעט זיינע הויכע ערהאבענע פרינציפען. רעליגיאָן איז א קינד פון דער טראדיציאָן — מסורת אבות — און ווען מען גראָבט אונטער דיא פונדאמענטען פון דעם טראדיציאָן קען דיא רעליגיאָן שוין ניט מעהר עקזיסטירען, און דיא אלע געקינסטעלטע מיטלען וויא פּאָעטישע פראזען און אויסגעקלערטע מיסיאָנען קענען איהר ניט אונ־טערהאלטען, זיא ווערט אָן איהר פּראטפּאָרם און ווערט פערניכטעט.

רעפאָרמער, עס איז שוין צייט איהר זאָלט רעפאָרמירען דיא רעפאָרם!...

זעהר א שעהנעם גוטען ווארט האָט געזאָגט דער בעריהמטער אידישער דרשן, רבי צבי הירש דיינאוו,

אז יעדער איד מוז האבען דיא צוויי „סימני־טהרה" ; ער ברויכט צו זיין א „מפרים פרסה", דאס מיינט ער טאר ניט שטעהן אויף איין ארט, ער מוז אימער געהן פארווערטס און מאכען פארשריטע, ווייל דאס איז דער צוועק פון דאס וואהרע יודענטהום מיטצושטימען מיט דער קולטור און ציוויליזאציאן ; אבער דאס אליין איז ווייניג, ער מוז אויך זיין א „מעלה גרה" ; ער מוז זיין אויך אין דער זעלבער צייט קאנסערוואטיוו איבערקייען דיא אלטע, וויסען און שטודירען דיא אלטע ליטעראטור, היטען דיא פרינציפען און דיא געזעצע פון דער אלטער טראדיציאן צו עהרען און שעצען דיא מסורת אבות, דאן איז ער א פאלקאמער איד און מענש צוזאמען ; אבער ניט אזוי איז מיט דעם אידען וועלכער איז בלויז א „מעלה גרה" ער קייט נור איבער דיא אלטע, און פון פארשריט און פראגרעס וויל ער גאר ניט וויסען ; איהם קען מען אנ־רופען מיט דעם נאמען וויא דיא תורה האט איהם גע־נעבען ער איז א קאמעל—„את הגמל, כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפרים טמא הוא לכם", „דער קאמעל וועלכער קייעט איבער זיין עסען אבער זיין טריט איז ניט צוטהיילט אויף צווייען איז ער טמא ביי אייך". נאך ערגער איז אבער מיט יענעם וועלכער האט דעם צווייטען סימן טהרה ער איז א „מפרים־פרסה", ער האלט אין איין געהן פארווערטס, און

קיין „מעלה גרה" איז ער גאָר ניט, דאָס הייסט ער וויל פון דיא אלטע טראדיציאָן, רעליגיאָן און נאציאָנאלע געפיהלען גאָר ניט וויסען, אויף איהם האָט דיא תורה געזאָגט דיזע ווערטער: „ואת החזיר, כי מפריס פרסה הוא, ושוסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם". דאָס הייסט צופיעל ראדיקאל אָהן א שום קאָנסערוואטיווען גייסט, ער וויל פון דיא אלטע גייסטיגע אוצרות גאָר ניט וויסען; ער איז ניט בעסער און פיעלייכט נאָך ערגער פון דעם גמל, ער איז א „מפריס פרסה" און מעהר גאָר ניט.

יא, גליקליך איז דער וועלכער קען און פערשטעהט וויא צו געהן אין דעם „שביל הזהב" דעם גאָלדענעם מיטעל וועג, צו האָבען אין זיך ווירקליך דיאביידע „סימני טהרה", זיין א פאָרטגעשריטענער און אין דער זעלבער צייט א פערעהרער און א נאָכפאָלגער פון דיא „קנינים הרוחנים", דיא טראדיציאָנעלע אוצרות וועלכע מיר האָבען גע׳ירש׳נט פון דור־דורות, דאן איז ער זיכער אז זיין קערפער וועט זיין גאנץ פריש, ריין, און געזונד, און זיין נשמה אויפריכטיג, זויבער און ערהאבען. און דאָס איז געוועזן דער אידעאל פון דעם גרעסטען אידישען דיינקער און פילאָזאָף וועלכער האָט ווירקליך בעזעסען דיא צוויי „סימני טהרה",

רבנו משה בן מימון, וועלכען ער האָט אויסגעדריקט אין אלע זיינע געטליכע ווערקען, אז דער איד ברויכט צו געהן אין דעם „שביל הזהב" מיט דעם אלטען כלל פון קהלת: „אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם; אל תרשע הרבה ואל תהי סכל למה תמות בלי עתך; טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח את ידך, כי ירא אלהים יצא את כלם".

שופטים

אמאל און היינט. — דער ריכטיגער פרומער רע־פובליקאנער גייסט ביים איד שען פאלק אמאל; און דער ניעדעריגער שקלאפישער אונטער־טהעניגער גייסט היינט.

דיא ריכטיגע רפואה.

„שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, אשר ד' אלהיך נותן לך לשבטיך, ושפטו את העם משפט צדק". (דברים ט"ז יח.)

„התנערי מעפר כדא תרנגלתא דמתנערת מן קטמא".
(מדרש רבה)

איהר זעהט מיר זיינען אמאל אויך געווען מיט לייטען צוגלייך! נאך מיט וועלכע לייט! ניט מיט דיא וועלכע בייגען איין זייערע קעפ פיר זייערע הער־שער און לאזען זיי אויף זיך רייטען; נור מיט דיא לייטע וועלכע רעגירען זיך זעלבסט און קלייבען אוים פון זייערע אייגענע מענשען דיא ריכטער מיט די פאָ־ליציי; אונזער הייליגע קאנסטיטוציאן גאר אם אנ־פאנג, נאך בעפאר מיר זיינען אין אונזער לאנד אריין האט אונז שוין אנגעזאגט: „שופטים ושוטרים

תתן לך", „ריכטער און פּאָליציי זאָלסטו זיך אליין אויסקלייבען; ניט זיי זאָלען בעשטעטיגט ווערען פון דער הויף און דוא זאָלסט מוזען ניט ווילענדיג זיי געהאָרכזאם זיין. „רעגיר זיך זעלבסט!" דאָס איז דער עקסטראקט פון דעם אמת'ן רעפּובליקאנער גייסט, ניט דיא רעגיערונג זאָל געוועלטיגען איוף דעם פאָלק, נור דאָס פאָלק זאָל האָבען דיא מאכט איבער דער רעגיערונג, דאָס איז דיא ריכטיגע בעדייטונג פון דיא איינציגע ווערטער: „שופטים ושוטרים תתן לך!"

יא, דער אורשפּרונג פון אונזער נאציאָנאלען לעבען מיט איבער דריי טויזענד יאָהר בעפאָר איז געווען א געזונטער, ריינער ליבעראלער; דיא יסודות פון אונזער ממשלה; דיא פּרינציפּען פון אונזער תורה זיינען רעפּובליקאנישע, וויא עס פּאסט פאר א־לעבענדיגעם פאָלק, א געזונטע פאָלק, וועלכע זיצט איוף זיין לאנד, אטהעמט זיין לופט, און טרינקט זיין וואסער פון זיין אייגענער ברונען . . . דיסציפּלין און אָרדנונג אין אלע אינסטיטוציאָנען, פרייהייט און גערעכטיגקייט אין אלע וועגען און אויפפיהרונגען, ווייל דער ערשטער רעגירער, דער געטליכער געזעצגעבער האָט דיא אלע גייסטיגע אוצרות פון רעפּובליקאנישע פּרינציפּען ארייגעלייגט און פערזיגעלט אין דעם פרייען

הייליגען בעפעהל, אין דעם נאָמען פון גאָט: „שופטים ושוטרים תתן לך!“

אָבער דאָס איז אַלעס אמאָל, גאָר אמאָל געוועזן און היינט? היינט זיינען מיר גייסטיגע שקלאַפען געוואָרען, קיין געפיהל און קיין אונטערנעהמונג צו פּאָליטישען לעבען, מיר האָבען דעם כאראקטער פון דעם ריכטיגען וואנדערער, שלעפּער, וועלכע וואנדערן פון איין לאנד אין דער צווייטער, היינט דאָ און מאָר־גען דאָרט, און וואָס געהט אָן דעם וואנדערער, אויב עס איז אין דעם לאנד א רעפּובליקאנישע רעגיערונג אָדער אַן אויטאָקראטישע זעלבסטהערשענדע ממשלה? דער וואנדערער געניסט זאָ־וויא־זאָ ניט פון דער פרייי־הייט, וואָס איז איהם דער אונטערשיעד פון וועמען ער ווערט געהאסט און געשלאָגען, אונטערדריקט און פער־פאָלגט, פון קעניג אָדער פון פאָלק? שוין טויזענד אכט הונדערט און פערציג יאָהר, אז מיר זיינען אָפּ־געריסען געוואָרען פון אונזער לאנד, אָפּגעשטאָרבען פון פּאָליטישען לעבען, מיר זיינען געוואָרען וואנדע־רענדע גייסטער, נשמות אָהן גופים, ריחות אָהן קער־פּערס, וועלכע שוועבען אום איבעראל, אמאָל דאָ, און אמאָל דאָרט; מיר האָבען קיין צובונד צו דער מו־טער ערד וויא אלע גייסטער, וועלכע שוועבען אין דער לופט און ווארפען בלויז א שרעק אויף דיא איר־

דישע קינדער, וועלכע האָבען קערפּערס און זיינען צו־
געבונדען צו דער לאַנד וואו זיי זיצען ; מיר בריינ־
גען אויף זיך אליין האס, פיינדשאַפט און פערפאָלגונג
מיט אונזער וואַנדערן ; ווייל פאר גייסטער, רוחות,
נאַקעטע נשמות שרעקען זיך אַלע מענשען־קינדער פון
אייביג אָן, זייט דיא וועלט עקסיסטירט ; דער שרעק
איז זעהר אַן אַלטער, אַן איינגעוואָרצעלטער אין דער
גאַנצער מענשהייט, און בפרט ווען זיי זעהען דיא
גייסטער צווישען זיך, אַרום זיך, און אַמאָל זאָגאַר
איבער זיך . . . גייסטער אין מענשען געשטאַלט,
גאָר אַזוי וויא מענשען ; זיי עסען, טרינקען, פער־
מעהרען זיך, ווינטער צייט אין דיא שטעדט, פול אין
אַלע געשעפטען און בעשעפטיגען זיך אין זומער צייט
אין אַלע זומער פּלעצער, ביי דיא ברעגעס פון דיא
ימ'ען, אויף דיא הויכע בערג, און דיא אַריסטאָקראַ־
טישע האָטעלען . . . איבעראַל וואו נאָר דיא נאַטיר־
ליכע קערפּערליכע מענשען קינדער, דיא בעלי־ גופ'ען
געפינען זיך, זעהען זיי דיא גייסטער אין מענשען גע־
שטאַלט און שרעקען זיך פיר זיי און שרעק רופט אַרויס
האס, שנאה, קנאה און רדיפות.

עס גיעבט זאָגאַר מאַנכעס מאָל אַז דיא בעלי־
גופים בעקענען זיך מיט וועלכען עס איז גייסט אין
מענשען־געשטאַלט, אַנערקענען זיינע גייסטליכע פיי־

היגקייט בעקומען איהם ליעב פיר זיין פליסיגקייט, און נעהמען איהם אריין צו זיך אינעווייניג, זיי זעצען איהם אוועק גאָר אויבען אָן, צווישען זייערע פיהרער און ער ווערט גאָר א גאַנצער מיניסטער מיט זיי צוגלייך, דאָס איז אָבער אן אויסנאהמע; אין פּרט קענען זיי אמאָל אנערקענען אן אויסגעצייכענטען גייסט אויך, אָבער אין כלל, שרעקען זיך דיא בעלי־גופים פיר דיא גייסטער און פון שרעק קומט אלע צרות און אומגליקען . . .

אלע נאציאָנען אָהן אן אויסנאהמע האָבען פיינד איינער דיא אנדערע, עס איז נאָך זעהר ווייט דיא צייט ווען ליעבע וועט הערשען אויף דער וועלט, אָבער אלע אנדערע פעלקער עהרען איינער דעם צוויי־טען, זיי רעספּעקטירען איינער דעם צווייטענס געפיה־לען, ווייל זיי זיינען אלע בעלי גופים, אלע קערפּער־ליכע, צוגעבונדענע צו זייערע לענדער, זיי פליהען ניט אין דער לופטען, זיי בייטען ניט זייערע ערטער, זיי לעבען נאָרמאל, זיי ריידען יעדערער זיין שפּראך, זיי ערציהען זיך אויף זייער אייגענעם באָדען, אונטער דער אייגענער קולטור און לעבענס־פאָרם, זיי נעהמען צו איינער דעם אנדערן אלס אורחים, אלס געסט, היינט קומט דער ענגלענדער צום רוס, און מאָרגען וועט קומען דער רוס צום ענגלענדער; היינט בעזוכט

דער דייטש דעם איטאַליענער, און מאָרגען וועט דער צווייטער אָבגעבען צוריק א וויזיט דעם ערשטען; און אויב ניט עהרע, איז פשוט פאר מורא; זיי האָבען מורא איינער פיר דעם אנדערן. א בעל גוף, א כעבעדנער מענש מיט א קערפּער קען אמאל געבען א קערפּערליכען קלאַפּ, ווען מען ריהרט איהם אָן אָדער מען איז איהם פּוגע אין זיין כבוד; מיט איין וואָרט, זיי רעספּעקטירען און פירכטען איינער פארן אנדערן, און דאָס איז געגוג פיר זייער עקזיסטענץ, זיי זאָלען איינער דעם אנדערען ניט איינשלינגען.

ניט אזוי אָבער פיהרט מען זיך מיט א פּראָפעסיאָנעלען שנאָרער, וועלכער קומט נור צו מיר אין הויז, און איך קען צו איהם קיינמאָל ניט קומען, ווייל ער האָט קיין הויז, אזא בריאה ווערט ניט רעספּעקטירט און ניט געפירכטעט, ער ווערט געטריעבען פון איין הויז צום צווייטען ביז ער געהט צום גרונד.

דער אמעריקאנער בעריהמטער סאטיריקער מארק טווין, אין איינעם פון זיינע שריפטען, שטראָפט אונז, אידען, מיר זאָלען אָפּטרייסלען פון זיך דעם גלות שטוב און היער אין דער פרייער לאנד זאָלען מיר זיך נעהמען אביסעל שטארקער צו פּאָליטיק; ער שטעלט אזוי פאָר דיא צובראָכענקייט פון דעם אידי-

שען פּאָליטישען גייסט. אין גאַליציען האָבען פויע־
רים געמאַכט אַ פּאָגראָם אויף אַ אידען, מען האָט צו־
רויבט פּאָלקאָמען וואָס עס איז געווען אין זיין הויז,
און דיא הויז האָט מען אויך פערברענט. שטעהט דער
איד נעביך, און קלאָגט און יאָמערט אויף זיין שרעק־
ליכען אומגליק, און אין זיין טרויעריגען מאָנאָלאָג בע־
קלאָגט ער זיך: „הלוואי וואָלטען זיי צוגענומען מיין
רעכט אין דעם וואהל (עלעקשען) טאָג; איך זאָל ניט
האָבען קיין רעכט צו געבען מיין שטימע, וואָלט איך
בעפרייט ווערען פון מיינע יעהרליכע עלעקשען צרות.
האָלט איך מיט דיא פּאָליאקען, שלאָגען מיך דיא
דייטשען, גיב איך מיין שטימע פיר דיא דייטשען,
פערפאָלגען מיך דיא פּאָליאקען!“

„לערענט זיך אברהם׳ס קינדער, פּאָליטיק פון דיא
איירישע לייטע אין אמעריקא, זיי זיינען אויך פער־
פאָלגט אין זייער אייגענע לאנד, אָבער זיי פערשטעהען
ווי צו בענוצען זיך מיט זייער פּאָליטישע מאכט דאָרט,
וואו זיי זיינען; לערענט זיך וויא צו אָרגאניזירען
זיך זעלבסט, דאן וועט איהר פערבעסערען אייער לאגע
אין דער גאנצער וועלט“, — שרייט אויס צו אונז דער
אמעריקאנער ליטעראט.

און אונזער אייגענער אַלטער ליטעראַט אין
מדרש ערקלעהרט אונז נאָך בעסער און פיעל ריכטי־

גער, וואָס מיר האָבען צו טאָהן. ער שטעלט אונז פאָר זעהר קורץ אָבער שאַרף א בילד, וויא א הוהן זיצט זיך איינגעגראָבען איהר גאַנצען קערפּער אין א בארג פון אש, פּרופט נאָר ארויסנעהמען דיא הוהן און אָפּרייניגען איהר קערפּער פון דעם אש וועט איהר זיך איבערציייגען אז עס איז אוּנמעגליך. איהר וועט זיך זעלבסט פערשמירען און פערשמוצען אלע אייערע קליידער און דיא הוהן וועט בלייבען שמוציגער נאָך וויא זיא איז געווען זיצענדיג אויף איהר אָרט; האָט איהר אָבער ווען בייגעוואָהנט וויא די הוהן אליין, הויבט זיך אויף און גיט זיך זעלבסט א טרייסעל פון דיא אש, דאַן ווערט זיא זויבער און ריין פאָלקאָמען, ווייל אין איהר אייגענעם טרייסעל ליעגט דיא קראַפט פון הלל׳ס וואָרט: „אם אין אני לי מי לי“ אָדער דער אמעריקאנער „העלפּ יור סעלף“; דאָס לערנט אונז דער מדרש אין היינטיגע הפטרה

„התנערי מעפר כדא תרנגלתא
דמתנערת מן קטמא“

„טרייסעלט זיך אָפּ, גלות פאָלק, פון דיין גלות שטויב און אש, וויא דיא הוהן וועלבע טרייסעלט זיך זעלבסט אָפּ פון אש“. אומגליקליך ביסטו, ווען אנדערע בעלי גופים טרייסלען דיר. זיי פערשמירען זיך זעלבסט און דו בלייבסט אין דעם זעלבען שמוץ. העלף זיך

זעלבסט, טהו ארויף א קערפּער אויף דיין גייסט, דו זאלסט ניט זיין היימלאז, ווערען זיך דיא אלע פעלקער ניט שרעקען פיר דיר וויא פאר א גייסט, דו וועסט לע־בען א נארמאלען לעבען און דאן „שופטים ושוטרים תתן לך“...

כי תצא

לא תראה את שור אחיך או את שיו
נדחים והתעלמת מהם ? ! השב תשיבם לאחיך
(דברים כ"ב, א.)

לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים
בדרך והתעלמת מהם ? ! הקם תקים עמו
(דברים כ"ב, ד.)

לא תראה את שור אחיך; מצות לא תעשה,
ולהלן הוא אומר : „כי תפגע", מצות עשה,
נמצינו למדין שהוא עובר על מצות עשה ועל
מצות לא תעשה. — „שור אחיך" אין לי אלא
שור אחיך שור אויבך מנין ? ת"ל „שור
אויבך" (שמות כ"ג) מכל מקום.
(ילקוט שמעוני).

לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר ינצל אליך
מעם אדוניו ; עמך ישב בקרבך במקום אשר
יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו.
(דברים כ"ג טז. יז.)

עס איז ניט אנגענעהם צו זעהען איין מענש,
מיט א מענשליכען געשטאלט גלייך מיט אונז, זאל
זיך אומשלעפען, וואנדערען פון איין ארט צום צוויי־
טען, היימלאז, ניעדערגעשלאגען, ליידענדיג קעלט און
הונגער, פערשפאטעט און פעראכטעט איבעראל וואו
ער שטעלט זיך צו אפרוהען ; ניט ווילענדיג ערוועקט
זיך אין אונז א געפיהל פון מיטלייד און רחמנות, און

מיר ווילען עטוואס טוהן פיר אזא אונגליקליכע בריאה, וועלכע איז געשטעמפעלט מיט די עקעלהאפטע נעמען וויא בעטלער, וואנדערער, און שנארער; אבער נאך מעהר ווערען מיר געריהרט ווען מיר זעהען אן אונגליקליכען וואנדערער, וועלכען מיר קענען און ווייסען זיין ביאגראפיא; מיר ווייסען אז אמאל אין זיינע יונגע יאהרען איז ער געווען א גליקליכער מענש, א גאנץ שעהנער בכבוד'ער בעל הבית, ער האט אליין גוט געלעבט און האט געלאזען לעבען דעם צווייטען און היינט אויף דיא עלטערע יאהרען האט ער ניט וואו זיין קראנקען קאפ צו צושפארען; ער איז א פאלקאמענער נע'ונד'ניק, ער שלעפט זיך ארום פון איין שטאדט צו דער צווייטער. מיט אן איינגעבויגענעם קערפער, פון דעם גרויסען פאק צרות און ליידען וואס ער טראגט אויף זיך, וואו ער קומט ווערט ער געהאסט און פערפאלגט, דיא יונגע לייט קענען איהם ניט פון אמאל אין זיינע גוטע יאהרען, זיי ווייסען מעהר ניט אז פון דער צייט אן וואס זיי געדיינקען איהם, איז ער א שלעפער א היימלאזער טרעמפ, וועלכער האט אין ערגיץ ניט קיין מקום מנוחה, און ווען עס דערוועקט זיך שוין יא אמאל ביי זיי דער געפיהל פון רחמנות, גיבען זיי איהם עטוואס א נדבה, און שיקען איהם אוועק ווייטער; ער זאל זיי לאזען צו רוהע.

אזעלכע מחשבות און טרויעריגע געפיהלען פילען אן אונזערע הערצער ווען מיר לערנען היינטיגע פרשה, וועלכע איז פול ניט נור מיט מענשען ליעבע זאגאר מיט „צער בעלי חיים“, און מיר וואלטען זיך ווינשען אז די ציוויליזירטע נאציאנען פון דעם צוואנציגסטען יאהר־הונדערט זאלען זיך אזוי בעגעהן מיט זייערע מיט־מענשען וויא אונזער תורה האט אונז געלעהרנט זיך צו בעגעהן מיט בהמות.

מיט טויזענדער יאהרען צוריק האט דער געטליכער געזעצגעבער בעפאהלען דער אור־אלטער נאציאן:

„דוא זאלסט ניט זעהן דיין ברודערס אקס אדער זיין שאף פערלאזענע, פערבלאנדזעטע און זיך מאכען ניט זעהענדיג, ניין! דוא מוזט זיי אומקעהרען צוריק צו דיין ברודער, און אויב ער איז ווייט פון דיר, אדער דוא קענסט איהם ניט, דאן מוזטו זיי — דיא בהמות —אריינגעהמען צו זיך אין הויז און זיי זאלען זיין ביי דיר, ביז דיין ברודער וועט זיך דערוויסען פון זיי, ועסטו איהם איבערגעבען“.

נאך פיעל שטארקער ווערען מיר אנגעזאגט אין „משפטים“ מיט דיא ווערטער: „ווען דוא בעגעגענסט דעם אקס פון דיין שונא אדער זיין אייזעל בלאנדזעט ארום מוזטו גלייך זיי אומקעהרען צו דיין פיינד“.

אה, אלמעכטיגער, וויא שרעקליך דאס איז אז

דער אלטער וועלט לעהרער, דער פאקעל־טרעגער פון ליכט, טוגענד און הומאניטעט, דער, וועלכער האט גע־לעהרענט דער וועלט רחמנות צו האבען אויף חיות און בהמות, מיט דיא ווערטער „ואספתו אל תוך ביתך״ „נעהם איהם — דעם אייזעל — אריין אין דיין הויז״, געהט יעצט אליין ארום איבער דער גרויסער וועלט, פערשטויסען, פערלאזען, פערבלאנדזעט, און עס גע־פינט זיך ניט זאגאר ווער עס זאל איהם אין א הויז אריינגעהמען.

אה, יונגע פעלקער, נייע נאציאנען, בעגעהט זיך אם ווענינגסטען מיט אייער אלטען לעהרער, וויא ער האט אייך אמאל געלערענט צו בעגעהן זיך מיט אלע לעבעדיגע ברואים; לאזט ניט זיינע קינדער בלאנדזען איבער דער גרויסער וועלט אהן אן אבדאך, היימלאז, פערלאזען, הונגעריג אהן א שטיקעל ברויט. עסטרייך, דייטשלאנד און ענגלאנד דיא לענדער דורך וועלכע יעקב׳ס אייניקלאך דיא פלטים, דיא ארימע עמיגראנ־טען, מוזען זיך רעטען פון דעם בער׳ס לאפעס, פון דיא אנגעזייפטע שטריקלאך מיט די תליות, איהר, ציווי־ליזירטע לענדער, נעהמט צו ביי דיזע ארימע אנט־לאפענע דיא שארית הפליטה, דעם לעצטען פפעניג זייערען בלויז נור פיר׳ן דורכלאזען זיי דורך אייער לאנד, אבער אפשטעלען זיך ביי אייך און לאנד צום

אויסרוהען, לאָזט איהר זיי ניט, דיא אָרימע קינדער פון דעם אַלטען וועלט־לעהרער, וועלכער האָט אייך געלעהרענט זאָגאר אויף א פערבלאָנדזעטע שעפעלע „ואספתו אל תוך ביתך!"

מיר אומגליקליכע גלות־קינדער וועלען לעזען דעם קומענדען שבת אין אלע אונזערע שוהלען אין אונזער אַלטע תורה:

„לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר ינצל אליך מעם אדוניו; עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו".

„גיעב ניט איבער קיין קנעכט צו זיין הערר וועלכער וויל זיך רעטען ביי דיר פון זיין הערר'ס הענד; מיט דיר זאָל ער זיצען, אין דיין געזעלשאַפט, אין דעם אָרט וועלכען ער וועט פיר זיך אויסקלייבען אין איינע פון דיינע שטעדט וואו עס וועט איהם נור געפעלען, דוא זאָלסט איהם ניט אָפּנארען".

און היינט אין דעם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט געפינען זיך לענדער, וואָס מוזען עובר זיין אויף דעם הומאַנישען בעפעהל, וואָס אונזערע עלטערענס עלטערן האָבען פּראָקלאַמירט מיט איבער דריי טויזענד יאָהר צוריק אין אונזער געטליכע תורה: „לא תסגיר עבד אל אדוניו".

עס איזווירקליך ערשטוינט צו ווערען וויא גרויסע מענשען פון צוואנציגסטען יאהרהונדערט זאלען אזוי האנדלען און ניט פערשטעהן דעם אלף־בית פון פרייע האנדלונגען, אז מען טאר ניט איבערגעבען קיינע פרייהייטס קעמפפער אין דיא טיראנישע הענד וועלכע זיינען גרייט זיי צו פערניכטען. וויא בערעכענען זיי ניט אז דיא גרינדער פון אונזער פרייע רעפובליק דזשארדזש וואשינגטאן און טהאמאס דזשעפערסאן וואלטען אויך פערלאנגט געווארען פון דער ענגלישער רעגיערונג, מען זאל זיי ארויסגעבען אלס פערברעכער, ווען דיא אמעריקאנישע רעוואלוציאן וואלט דורכגעפאלען וויא דיא רוסישע.

אבער מיר טארען ניט ווערען צופיעל פעסימיסטיש, דיא וועלט מוז געהן און זיא געהט פארווערטס, אונזער לעבען איז צו קורץ, און מיר קענען דאס ניט בעמערקען, ווייל דער פראגרעס געהט ניט מיט קיין גלייכע ליניע, ער מאכט זיגזאגען; ער געהט הין און צוריק, אבער דער סף הכל איז פראגרעס, אויב דיא וועלט פערשטעהט נאך יעצט ניט דיא ווערטה פון אונזער תורה מיט דיא נביאים, זיא האט נאך דיא „חיה" פון דעם מענשען ניט ארויסגעטריבען און עס איז נאך רעכט ביי איהרע גרויסע מענשען צו אונטערדריקען דיא פרייהייט און אונטערשטיצען דיא טירא־

ניי, צו העלפען דעם שטארקען און איבערגעבען דעם שוואכען אין זיינע הענד, צייגט עס נור אז דער גייסט פון דיא פראפעטען און זייערע אידעאלען האבען נאך פיר זיך זעהר פיעל ארבייט, צו אויפהויבען, לייטערען און ענטוויקלען דיא מענשהייט ביז עס וועט ערפילט ווערען דער וואונש פון דעם פרינץ פון די פראפעטען:
„לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ד׳ כמים לים מכסים".

כי תבוא

ישראל דער בעל תוכחה ; דיא נאציאנאלע קללה ; וואו דיא אידישע קרעפטען געהן אוועק; דיא טראגעדיע איז צו שטארק ; מיר האָבען אלעם און מיר האָבען גאָר ניט.

„בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך !..“

ער געהט ניט ארוים פון מיין זינען, ער שטעהט א לעבעדיגער פאר מיינע אויגען, דער ארימער שכן אונזערער, אן איינגעבויגענער, א געלער וויא וואקס; קיין בלוטס־טראפען אין זיינע ליפען, נור א שעהנע פאָר שווארצע אויגען האָט ער פארמאָגט מיט א הויכען שטערען ; איך האָב איהם נאָך אלס קינד זעהר ליעב געהאט פיר זיין גוט־הארץ, וואס ער באַריהרט ניט אפילו א פליעג אויפ'ן וואנט. „ישראל דער בעל תוכחה“ איז זיין נאָמען געווען, זעהר א גרויסער ארימאן איז ער געווען, קיין ריכטיגען בעשטימטען וואָהנונג האָט ער ניעמאלס געהאט, נור

ער פלעגט זיך וואו עס איז געפינען א שטיקעל אפרוה
אין א ווינקעל פון א חדר ביי'ן שכן'ס א שכן, דארט
איז ער זיך געזעסען גאנץ שטיל — ווען מען האט
איהם געלאזען זיצען — און האט זיך געדאווענט, גע־
לערענט, חצות אפגעריכט, תהלים געזאגט, תעניתים
געפאסט. געננוג צו עסען האט ער קיין מאל ניט
געהאט ; שטענדיג פערצאגט, פעריאמערט, אימער
אויפ'ן חורבן געקלאגט וויא אן אמת'ער מתנגדישער
עהרליכער איד.

קיין בעשטימטע פרנסה פון וואס ער זאל ציהען
זיין חיונה האט ער ניט געהאט, מ'שטיינס געזאגט,
וויא פיעל דארף גאר אזא איד האבען צום לעבען ?
ער אליין האט דאך מעהר וויא האלב פון זיין לע־
בען אין תעניתים פערבראכט ; און זיינע קינדער ?

זיינע קינדער האבען דאך אימער אין דער פרעמדער
ביי פרעמדע מענשען געארבייט, און וואו זיי האבען
געארבייט, דארט האבען זיי געגעסען... מאנכעס מאל
פלעגען זיי עטוואס פיר דעם אלטען אויך ברייגגען...
און אזוי האט ער זיך דורכגעלעבט אין דלות, ענג־
שאפט, הונגער און מאנגעל, אבי איבערגעלעבט די
זינדיגע וועלט, וואס ברויכט אן עהרליכער איד
מעהר ?

דעם צונאמען זיינעם „בעל תוכחה" האט ער

ניט אומזיסט בעקומען ; דאס איז ווירקליך געווען זיין יעהרליכער אינקאם ; זיין שטענדיגע הכנסה צוויי מאל אין יאהר ; צו דיא ביידע תוכחות „בחקותי“ און „כי תבא“, דאן אין דיא צוויי שבתים איז ער געווען מורא׳דיג בעשעפטיגט. עפעס גאר ניט מיט זיינע שוואכע כחות פלעגט ער אומלויפען פון איין שוהל אין דער צווייטער, וואו מען פלעגט איהם אויפרופען צו דער תוכחה ; און בעגינען איז ער שוין געווען ביי דיא „ותיקין“ שטיבעל און וויא ער האט נור דערהערט דעם שמש אויסגעשריי „יעמוד רבי ישראל ברבי יצחק“ איז ער שוין אויף דער בימה געשטאנען און האט עולה לתורה געווען, און אויס־געהערט נעביך אלע, קללות פון „ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה“. ביז „והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה“. אפגע־מאכט דיא צווייטע ברכה און גלייך פון „ותיקין נאך דער גרויסער שוהל, און ווייטער צו דער תוכחה, און פון דארט נאך אין דעם רב׳ס קלויז ביז ער פלעגט דורכמאכען אזוי היבש עטליכע שוהלען און פלעגט בעקומען פינף און צוואנציג רוסישע קאפ. פיר יע־דער תוכחה ; פיר דיא געלד פלעגט דער ארימער זיך מאכען א פאאר נייע שיך מיט א נייע וואטאווע קאפאטע ; פער׳דאגה׳ט זיך ביז דער אנדער תוכחה...

יאהר איין יאהר אוים האָט רבי ישראל בעל תוכחה אזוי געטהאָן און האָט זיך אזוי געלעבט זיין פינסטערען לעבען. איך בין עלטער געווארען, מיך האָט זעהר אינטערעסירט דער שיקזאל פון דיעזען אומגליקליכען בעל תוכחה. איך האָב שוין גוט פערשטאנען וואס דיא תוכחה מיינט.

„רבונו של עולם — האָב איך אמאָל אויסגעשריען מיט אלע מיינע קרעפטען אין דעם געגענוווארט פון ישראל'ן מיט זיינע קינדער — וויא זיינען דאס מענשען אזוי נאריש, וויא לאָזט איהר, קינדער, דעם אלטען טאטען צונעהמען דיא תוכחות מיט דיא שרעקליכע קללות פון אזעלכע געזונטע אָפגעפרעסענע גבאים? פאַר זיי וואָלט ווירקליך געפאסט אָט דיא אלע פלאגען פון די ביידע תוכחות! זעהט איהר וואס איהר טהוט! איהר גיט אוועק אייערע בעסטע יונגע קרעפטען פיר פרעמדע, איהר מאכט זיי רייך און גליקליך, און זיי בעצאָהלען אייך מיט דעם וואס זיי זיינען מכבד אייער ארימען פאָטער אויף זיינע אלטע יאהרען מיט צרות, תוכחות, קללות, גירושים און פאגראמען גאָר אָהן אויפהער!... איז ניט גלייבער איהר זאָלט זיך אלע צוזאמען נעהמען, און אייערע כחות וואס איהר פערשווענדעט פאַר דיא פרעמדע ברוטאלע מערדער זאָלט איהר אויסניצען פיר זיך

זעלבסט, צו בעקומען פאר אייער אייגענע פאמיליע א ווינקעלע, א רוהיגען שטילען וואהנונג, און דיא תוכחות מיט אלע קללות לאזט איבער פיר זיי, פיר דיא גבאים, שלישי׳ס און שישי׳ס נעהמען זיי טו זא־לען זיי האלטען דיא תוכחות אויף פיר זיך !״...

איהר קענט, דעם אלטען „בעל תוכחה״ איהר ווייסט איהם גלייך מיט מיר, מיר זיינען אלע גאר נאהענטע מחתנים מיט איהם. דיא וועלט גבאים נעה־מען צו אימער פיר זיך דיא אלע פעטע עליות, נור ווען עס קומט צו א תוכחה ; א גלות ; א קרייץ־צוג; א שווארצע מגפה ; א פאסטוכער גזירה ; פערגיפ־טעטע ברינען ; א פאגראם ; א רעוואלוציאן ; א הוליגאנישע קאנסטיטוציאן אדער א קאנטרע רעווא־לוציאן, און עקספראפיראציאן, אט דאן הערען מיר א שטימע :

„יעמוד רבי ישראל ברבי יצחק !״

* * *

אבער דיא שרעקליכסטע קללה פון דער גאנצער תוכחה איז דיא מאטא : בניך ובנותיך נתונים לעם אחר״. דיא קללה איז ניט פיר דעם פרט נור פיר דער גאנצער נאציאן. דאס איז אונזער נאציאנאלער פלוך פון דער צייט וואס מיר זיינען ענטריסען גע־ווארען פון אונזער לאנד.

אין דער גאנצער גלות־צייט האָבען מיר אוועקגע־
געבען אונזערע בעסטע פעהיגע קינדער צו פרעמדע
פעלקער, מיט אונזערע בעסטע קרעפטען האָבען זיך
אונזערע שונאים בענוצט, און מיר זיינען זעהר גוט
בעצאָהלט געווארען — מיט דער תוכחה.

זאגאר אונזערע גרויסע פילאזאפען, דיכטער און
שרייבער וויא ידידיה האלכסנדרוני, אָדער וויא זיי
רופען איהם פילון היהודי, בן מימון, הלוי און
גבירול האָבען אויך זייערע הייליגע ארבייט געמאכט
אין א פרעמדע שפראך און ווען עס זאָלען זיך ניט
געפינען קיינע איבערזעצער וואָלטען מיר צומאָל פון
זיי גאָר ניט געוואוסט.

פיעלע גרויסע פאָליטישע עקאָנאָמען און פינאנ־
סירען וויא דער אברבנאל און לוצאטו האָבען מיר
אוועק געגעבען צו פרעמדע פעלקער, און פיר אונז
האָבען זיי אבסאָלוט גאָר ניט געקענט טהאָן.

פיעלע אידישע ביליאנערען האַלטען זיך נאָך
היינט אונטער פרעמדע רעגיערונגען, פרעמדע נאציא־
נען מיט פרעמדע לענדער מיט זייערע ביליאנען, און
מיר לעזען דיא תוכחה מיט כונה.

„בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות
וכלות אליהם כל היום ואין לאל ידך !..“

„דיינע זיהן און דיינע טעכטער ווערען אוועקגעגעבען

צו א פרעמדעס פאָלק ; דיינע אויגען זעהען זייער אויסגעצייכענטע ארבייט — עס ציהט דיך צו זיי אימער, און דוא קענסט גאָר ניט מאכען".

אָה ! וויא שרעקליך איז דיא טראגעדיע צו זעהן מיט אונזערע אויגען וויא מיר האָבען אלעס און מיר האָבען גאָר ניט ; מיר האָבען זאגאר א גרויסע ארמיי, זעהר א גרויסע מיליטערישע קראפט, פיעלייכט נאָך א גרעסערע ארמיי פון דיא פעראייניגטע שטאאטען, אָבער איבער הונדערט טויזענד מאן פון זיי געפינען זיך נור אין רוסלאנד אליין און ווען מען הייסט זיי מוזען זיי שלאָגען זייערע אייגענע עלטערען, ברידער און שוועסטער.

פיר ווערמען האָבען זיי געזונגען אונזערע מאירבערס, אָפענבאכס, הלוי'ס מענדעלסאָנס און רובינשטיינס ? ניט פיר אונז, נור פיר אן עם אחר.

און דער אָנפאנג פון דער תוכחה שטימט מיט דעם סוף : „ארור אתה בעיר וארור אתה בשדה" דוא וועסט זיין פערשאָלטען אין שטאָדט און אין פעלד ; דוא ווייסט ווארום ? ווייל „והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה".

„איהר וועט זיך זעלבסט איבערגעבען דארט אין גלות פיר קנעכט און פיר דיענסטען און קיינער וועט נאָך אייך ניט וועלען נעמען".

כי תבוא

יא, כל זמן מיר וועלען זיך זעלבסט פערשקלאפען צו פרעמדע, וועלען מיר קיינע פארשריטע ניט מא־כען ניט אין שטאָדט און ניט אין פעלד, ווייל דער גלות וועט אונז פערפאָלגען איבעראל; מיר מוזען זעלבסט בעוואוסט ווערען, אונזערע כחות וואס מיר גיעבען אָפּ פיר פרעמדע, מוזען מיר פיר זיך האל־טען, דאן וועלען מיר איבערלאָזען דיא תוכחה פיר דיא וועלט־גבאים, און מיר וועלען ווערען בעלי בתים ביי אונז אין דער היים מיט לייטען צו גלייך.

נצבים וילך

א הייליגע טראגעדיע; משה'ס זעגנען זיך מיט זיין פאלק; א טיעפער בליק אין דעם ווייטען צוקונפט, א סגולה צום עקסיסטענץ.

„אתם נצבים: אימתי? כשתהיו אגודה אחת היום כלכם; בנוהג שבעולם: אדם נוטל אגדה אחת של קנים בבת אחת, שמא יוכל לשברם? ואלו אחת אחת אפילו תינוק יכל לשברם, וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהיו אגדה אחת".

(ילקוט שמעוני).

אין דיא גרויסע מדבריות פון מואב הארט ביי'ן בארג נבו, אויף יענעם זייט ירדן, געגענאיבער דיא שטאדט יריחו שטעהט דער הייליגער גענעזעגענער, דער אלטער־יונגער העלד, וועמעס גרויסע שעהנע קאפ איז באדעקט מיט לאנגע זילבער־ווייסע לאקען און זיינע אויגען לייכטען וויא צוויי שיינענדע שטערען, ער שטעהט און ווארפט זיינע דורכדרינגענדע בליקען אויף זיין נייבעשאפענע פאלק — ישראל'ס קינדער—

אום צו זעגענען זיך מיט זיי. ער ווייס שוין אז זיין ענדע קומט באלד, ער וועט זיי איבערלאזען וויא יתומים אין דיא הענד פון יהושע'ן זיין דיענער; ער האט זיי ביז צוגעפיהרט צו דעם ירדן און זיינע אויערען האבען געהערט גאט'ס שטימע: „לא **תעבור את הירדן הזה**“ דוא וועסט דעם ירדן ניט איבערגעהן.

דער געטליכער פראפעט קוקט אריין טיעף־טיעף אין זיין פאלקס'ס צוקונפט; ער נעהמט ארונטער דעם דיקען פארהאנג פון זייער ווייטען דונקעלען עתיד און ווערט ערשראקען; ער לעבט דורך מיט זיי צור־זאמען טויזענדער יאהרען, פערשיעדענע צייטען אין פערשיעדענע לענדער איבער דעם גאנצען ערד־קוגעל ער מאכט דורך מיט זיי גלייך דיא שרעקליכע גלות יסורים און שקלאפעריי אונטער דיא גרויזאמע טיראַ־נען און אונטערדריקער, ער שווימט דורך מיט זיינע מיליאנען קינדער אין זייערע אייגענע טייכען בלוט און ים'ען טרעהרען, ער פיהלט מיט זיין נאבעלע נשמה דעם פיער טויזענד יאהריגען שמערץ: עס קלינגט איהם אין זיינע אויערן דיא שרעקליכע געט־ליכע ווערטער „**ומצאוהו רעות רבות וצרות**“ „און עס וועלען איהם טרעפען גרויסע שרעקליכע אומ־גליקען“.

ער זעהט זאגאר א ביסעלע נחת פון דיא ביסעלע גוטע יאָהרען וואס מיר האָבען געהאט אין דוד און שלמה'ס צייט, אָבער וואס פיר א ווערטה האָט דאס נעגען דעם מורא'דיגען צער וואס מיר האָבען דורכגעמאכט פון כושן רשעתים, דער קעניג פון ארם־נהרים אין עתניאל בן קנז צייט, ביז ניקאָליי דעם צווייטען דער צאר פון רוסלאנד אין דר. הערצל'ס צייטען? עס זיינען דורכגעפלויגען פיר זיינע אויגען וויא לעבעדיגע בעוועגליכע בילדער דיא גאנצע אידישע היסטאָריע אלס א לאנגע קייט פון „צרות רבות ורעות". בעזאָנדערס האָט איהם פערקלעמט דאס הארץ ווען ער האָט בייגעוואָהנט דיא שרעקליכע מאָמענטען פון דיא צוויי חרבנות; ער זעהט וויא נבוזאראדאן דער שלאכטמייסטער קוילעט דיא פרינצען פון יהודה אין דעם קעניג צדקיהו'ס געגענווארט, און נאכהער שטעכט ער איהם אויס דיא אויגען; ער זעהט וויא דיא שטאָדט ירושלים, דיא שטאָלץ פון יהודה ווערט פערשוואומען מיט בלוט פון איהרע כהנים און נביאים און זיינע אויערען הערען דיא טיעפע איכה־קרעכצען פון דעם פראפעט פון ענתות.

שנעל וויא א בליץ לויפען דורך פיר זיינע אויגען איבער זעקס הונדערט יאהר מיט פערשיעדענע בילדער אין וועלכע עס איז דאָ זעהר ווענינ נחת און א

סך צער ; יהודה צאפעלט זיך ווידער אין דעם מעכטיגען שנאָבעל פון דעם רוימישען אדלער און מיטוס רואינירט אין גאנצען דיא לאנד און פער־טרייבט דאס פאָלק אין פערשיעדענע פרעמדע לענדער.

„וילך משה" — ער זעלבסט שטעהט א פער־טרויערטער ביי'ן בארג נבו, אָבער זיין גייסט געהט מיט זיי אלעמען אין אלע גלות לענדער, ער וואנדערט מיט זיי נאָך בבל, נאָך רוים נאָך שפאניען, נאָך פור־טוגאל נאָך פראנקרייך, ענגלאנד, דייטשלאנד, פוילען און רוסלאנד; ער מאכט דורך דעם גאנצען מיטעל־עלטער. אלע גרושים, אינקוויזיציאנען גזירות און פאָגראָמען ; ער אימיגרירט מיט זיי נאָך די פער־אייניגטע שטאאטען אין אמעריקא, ער מאכט דורך מיט זיינע ליעבלינגע דעם גאנצען גלות מיט אלע זיי־נע פאָלגען, ער ווערט פערציטערט, דאס הארץ פער־קלעמט איהם, זיינע אויגען ווערען פייכט און מיט א דונער שטימע האָט ער אויסגעשריען : „איהר שטעהט היינט אלע גלייך פיר אייער גאָט, אייערע פאָרשטעהער פון דיא שטאמען, עלטעסטע און דיא פאָליציי מיט דאָס גאנצע פאָלק ; אייערע קליינע קינדער מיט אייערע פרויען און זאגאר דער פרעמדער עלעמענט, וואס געפינט זיך אין דיין לאגער ביז דיא האָלץ האקער און וואסער טרעגער, אָהנע אונטער־

שייד ; פון אייך אלעמען נעהם איך מיין אפשיעד און זעגען זיך, ניט נור מיט דיא יעניגע וועלכע זיינען דא מיט אונז, נור זאגאר מיט דיא וואס זיינען ניטא הייטע מיט אונז ; קינדער, איך געה אוועק פון אייך, איך לאז אייך איבער אין מיין יהושע׳ס הענט. איך האף אז איהר וועט עקסיסטירען אלס א פאלק טראטץ דעם גרויסען קאמפף וואס איהר האט פאר זיך אין אייער גרויסען צוקונפט. עס וועט קומען צייטען ווען איהר וועט ענטריסען ווערען פון אייער לאנד, איהר וועט זיין היימלאז צווישען פעלקער וועלכע וועלען אייך קיין מנוחה ניט געבען. עס וועט אויף אייך אויס-געגאסען ווערען מיין גאנצער שטראף און איהר וועט דורכמאכען דיא גאנצע תוכחה ; און אזוי וויא מיט אייך אזוי וועט זיין מיט אייער לאנד, זיא וועט פער-וויסטעט ווערען, איהר באדען וועט זיין פערברענט און עס וועט אויף איהר גאר ניט וואקסען וייל גאטעס פלוך וועט פערפאלגען דאס פאלק אזוי וויא דיא לאנד, ער וועט זיי צושיידען, דאס פאלק וועט זיין צושפרייט צווישען פרעמדע פעלקער, און דיא לאנד וועט געהערען צו אנדערע נאציאנען ; אבער דאך מיט אייער עקסיסטענץ וועט איהר זיין זיכער, און איך פערשפרעך אייך, אז עס וועט קומען א צייט וואס: „ושב ד׳ אלהיך את שבותך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ד׳ אלהיך שמה, אם

נצבים וילך

יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ד׳ אלהיך ומשם יקחך, והביאך ד׳ אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך״.
„גאָט וועט זיך ערבארמען און ער וועט ווידער דיך אויפזאמלען פון אלע פעלקער וואו ער האָט דיך צושפרייט, ווען אפילו דוא וועסט פערשטויסען ווערען אין דיא ענדע פון דעם הימעל אויך פון דארט וועט ער דיך ארויסנעהמען, און ער וועט דיך ווידער אריינברינגען אין דיין לאנד וואס האָט בעלאנגט צו דיינע עלטערען, יעצט וועט דאס לאנד ווידער בעלאנגען צו דיר, און גאָט וועט דיך נאָך פארבעסערען און פארגרעסערען פון דיינע עלטערען״.

* * *

און דאס איז דערווירקליכער געטליכער טשארטער, דער היסטאָרישער טראדיציאנעלער דאקומענט, וועלכען מיר האָבען צו צייגען פיר דער גאנצער וועלט אויף אונזער אלט־ניי־לאנד, דער דאָקומענט וועט ניעמאלס פערניכטעט ווערן און ער וועט אָהנע צווייפעל ערפילט ווערען.

מיט אָפענע אויגען און מיט א ריינעם קלאָרען פערשטאנד קענען מיר זעהען וויא דיא צייט פון דיעזע געטליכער הבטחה קומט נעהענטער צו אונז; די בעוועגונג פון ווידער אויפלעבונג א־בייט אין ביי־

דע צדדים: עס ארבייט אין דעם פערשטויסענעם פאָלק; עס קומט וואס ווייטער צום זעלבסט בע־וואוסט זיין, צום ווידער אויפלעבען פון דעם נא־ציאנאלען שטאָלץ; און עס ארבייט אויך אין דער פערלאָזענער לאנד. זיא לעבט אָפּ יעדען טאָג אין איהר עקאָנאָמישער לאגע, זיא האָט אָנגעפאנגען צו געבען ווידער איהרע פרוכט וויא אין איהרע אמאָליגע גליקליכע יאהרען, און זיא האָט פראגרעסירט אויך אין דער לעצטער צייט אין איהר פּאָליטישען צו־שטאנד; זיא בעלאנגט שוין ניט מעהר צו אן אויטאָ־קראט, וועלכער האָט אליין קיין מאכט ניט געהאט אייך עטוואס טהון, נור אויף ניט לאָזען טהון; יעצט בעלאנגט דאס לאנד צו איין פרייעם פאָלק מיט א פארלאמענט און מיט א ריכטיגע קאָנסטיטוציאָן. יעצט פעהלט מעהר ניט וויא צוזאמען ברייננגען דאס פאָלק און דאס לאנד.

אויף דער פראגע ווען? ווען וועט דאס גע־שעהן? געפינען מיר אן אנטוואָרט אין דעם ילקוט פון אונזער מאטטא: „אתם נצבים: אימתי? כשתהיו אגדה אחת היום כלכם. דאס הייסט: „איהר עקסיסטירט: ווען? דאן ווען איהר אלע וועט זיין צוזאמען געבונדען אין איינעם, און דאס ערקלעהרט אונז דער ילקוט מיט זעהר א שעהנעם ביישפּיעל פון

לעבען: ווען מיר זאָלען נעהמען קליינע יונגע צווייג־לאך און איינפלעכטען איינער אין דעם צווייטען וועט דער גרעסטער העלד ניט קענען זיי צורייסען: אָבער ווען מיר זאָלען זיי פאנאנדער נעהמען אויף איינציגע צווייגען, דאן וועט זיי זאגאר א קליין קינד פערניכ־טען. דאס זעלבע איז מיט דיא אידען — זאָגט דער ילקוט; זיי וועלען דאמאָלסט אויסגעלייזט ווערען, ווען זיי וועלען זיך צוזאמען אין איין בונד איינ־בינדען".

יא, ווען מיר ווילען דעם „אתם נצבים היום", מוזען מיר מקיים זיין דעם „כלכם לפני ד׳ אלהיכם".
און דאס איז דער ריכטיגער אידישער מיסיאן. וויעדער אויפצולעבען און צו בעלעבען דאָס לאנד און דאן וועט ער זיין א פארבילד מיט זיין לעבען נאָך דעם גייסט פון זיינע פראָפעטען פיר אלע נאַ־ציאָנען אין דער וועלט: כי מציון תצא תורה ודבר ד׳ מירושלים.

ראש השנה

דאָס גליק פון א פאָלק; די בעדייטונג פון דעם שופר; ווער איז דאָס דער שטן? די פערהעלטענעס צווישען דעם שופר מיט דעם שם. תרועה אָבער ניט קיין שברים.

„אשרי העם יודעי תרועה באור פניך
יהלכון".

תהלים פ"ט).

„מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת, או
שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת, ושמע קול
שופר, אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא,

אף על־פי שזה שמע וזה שמע, זה כון לבו
וזה לא כון לבו".

משנה כ"ה פ"ג).
תוקעין ומריעין כדי לערבב את השטן".
(ראש השנה ט"ז).

ווען מיר זאָלען שטעלען א פראגע: „וואס איז דאָס גליק פון א פאָלק?" דאן וועלען מיר בעקומען פיעל פערשיעדענע אנטוואָרטען פון פערשיעדענע מענשען, יעדערער נאָך זיינע אנשויאונגען

אויף דער וועלט און דאָס לעבען. איינער וועט זאָ־
גען, אז דאָס גליק פון א פאָלק איז צו פערמעגען א
גוטעס לאנד; דער צווייטער וועט זאָגען זיין מיינונג,
אז דער גרעסטער גליק איז צו האָבען א גוטע ליבע־
ראַלע רעגיערונג; מאַנכע מענשען וועלכע רעספעק־
טירען מאכט און קראפט וועלען זאָגען אז גליקליך איז
יענע נאציאָן וועלכע פערמאָגט א גרויסע מעכטיגע
ארמעע אין לאנד און א שטארקע פלאָטע אויף׳ן ים.
דיא העכערע קלאַס מענשען וואָלטען אויסגעקליבען,
א רייכע ליטעראטור, א ערהאבענע קלאַסישע מוזיק
א. ז. וו.

אָבער צום בעוואונדערען, איז דער אידעאַל וואס
אונזער הייליגער דיכטער האָט אויסגעקליעבען פיר
זיין פאָלק: „גליקליך איז דיא נאציאָן וועלכע
פערשטעהט וויא צו מאכען א תרועה, — אשרי
העם יודעי תרועה!“

אַלס קינד, ווען איך האָב נאָך אין חדר געלע־
רענט, האָב איך מיין רבי׳ן אן אומשולדיגע פראגע
געשטעלט:

„רבי! וואָס איז דאָס אזוינס א תרועה? און
וואָס איז דער גליק אז מען קען איהר מאכען?“

מיין רבי דער תמים האָט מיר אזוי אומשולדיג
געענטפערט, אז קיין מענש אין דער וועלט פון קיין

אומה ולשון קען קיין „תרועה" מאכען מיט דעם שופר, אויסער א איד, און דאס מיינט דער פסוק „אשרי העם יודעי תרועה!"

דעם רב׳נס תשובה האט מיך בערוהיגט אין מיינע קינדערשע יאהרען, און איך האב איינפאך גע־גלויבט גלייך מיט מיין רבי׳ן דעם גרויסען מאמין, אז קיינער איז אין שטאנד צו אויסבלאזען א תרועה מיט דעם שופר אויסער א איד.

ווען איך בין עלטער געווארען האב איך צופע־ליגערווייזע געלערענט ביי א מלמד וואס ער איז א בעל תקיעה געווען אין דער גרויסער שוהל; אין דעם גאנצען חודש אלול פלעגט מיין רבי פראקטיצירען מיט שופר בלאזען; ביי דעם רבי׳ן אין הויז איז גראדע איינגעשטאנען א זעלנער א מוזיקאנט, איהם איז זעהר געפעלען געווארען דיא גאנצע צערעמאניע און ווען דער רבי איז געגאנגען מנחה דאווענען האט ער גע־נומען דעם שופר און האט נאכגעמאכט דעם רבי׳ן דעם גאנצען „תקיעת שופר" און בעזאנדערס האט ער געמאכט אויסגעצייכענט דיא „תרועה", פיעל בעסער און לייכטער פון מיין רבי׳ן דעם שלאפען אידען מיט זיינע קראנקע לונגען.

דער רוסישער סאלדאט האט פערניכטעט מיין רבי׳נס תירוץ, און מיין פראגע: „וואס איז דער גליק

אז מען קען מאכען א תרועה?" איז נאך שטארקער געווארען ביז איך בין עלטער געווארען און איך האב שוין אליין אהן א רבי'ן א פרק משניות געלערענט מיט מיין אייגענעם פערשטאנד, דאן בין איך געקומען צו דער אויבענגעבראכטער מאטא:

„ווען איינער איז פארבייגעגאנגען ביי א שוהל, אדער זיין הויז איז נאהענט צום שול, און ער האט גע־הערט שופר בלאזענדיג, איז אויב ער האט געהערט מיט א בעזונדער כונה צו דעם איז ער יוצא, דאס הייסט ער האט ערפיהלט זיין פפליכט, און אויב ניט, האט ער ניט יוצא געווען. אבוואהל זיי האבען דאך ביידע גלייך געהערט, נאר דער האט געהערט מיט כונה און דער אהן כונה".

אט דא איז ווייטער די פראגע, וואס פיר א כונה זאל מען האבען צו „תקיעת שופר?" מען הערט וויא דער בעל תקיעה מאכט א תקיעה און א שברים־תרועה, און דאס אלעס. הייגט וואס הייסט דאס כונה, אז איינער איז יוצא און דער אנדערער ניט?

נאך מעהרער בין איך ערשטוינט געווארען ווען איך האב אין דער מסכת „ראש השנה" געלערענט די אויבענדערמאהנטע מאטטא:

„תוקעין ומריעין כדי לערבב את השטן"

דאָס הייסט מען בלאָזט שופר און מען מאַכט א תרועה אום צו פערטומלען דעם שטן״.

א שרעקליכע שטיקעל ארבייט האָט דער תלמוד איינגעטהיילט דעם שטן מיט דיא ווערטער:

„שטן יורד ומתעה, עולה ומקטרג, נוטל רשות ונוטל נשמה״. (בבא בתרא ט״ז).

דאָס מיינט: דער שטן געהט ארונטער, און פערפיהרט דעם מענשען צו זינד; נאכהער שטייגט ער ארויף אין הימעל און גיבט איבער דעם מענשענס פערברעכען, ער נעהמט אן ערלויבניס, געהט וויעדער ארונטער און נעהמט צו ביי דעם מענשען דיא נשמה. דאָס איז אין דעם זעלבען זינן וויא דער תלמוד דריקט זיך אויס אין אן אנדער אָרט „הוא השטן הוא היצר־הרע הוא המלאך המות״ דער זעלבער טייפעל וועלכער פערפיהרט דעם מענשען צו זינד ברייננט אויף איהם אויך דעם טויט.

יעצט ווערט דיא פראגע נאָך שטארקער: וויא קען מען אזא מורא׳דיגען טייפעל איבערשרעקען מיט א בלאָז פון א שופר?

דיעזע אלע פראגען וועלען גאנץ לייכט פערענט־פערט ווערען ווען מיר וועלען פילאָלאָגיש פערשטעהן דיא מיינונג פון דעם העברעאישען וואָרט „תרועה״, און דיא סימבאָליסטישע בעדייטונג זיינעם, דאן ווע־

לען מיר וויסען וואס פיר א גליק דיא „תרועה" איז פיר אונזער פאלק; מיר וועלען גוט פערשטעהען דיא כונה פון דעם שופר וואס מען מוז האבען אויב מיר ווילען יוצא זיין, וויא דיא משנה לערענט אונז, ווען מיר וועלען זיך אביסעל בעסער בעקענען מיט דעם אידישען שטן און זיינע בייזע טהאטען, דאן וועלען מיר גאנץ לייכט פערשטעהען, דיא פערהעלטניסע פון דעם שופר מיט דעם שטן, און וויא אזוי מיר קענען איהם פערניכטען מיט א ריכטיגע „תרועה".

* * *

דער שורש פון דעם ווארט „תרועה איז „רוע" וועלכער האט צוויי הויפט מיינונגען. דער ערשטער איז אויף פריינדליכקייט, פערבינדונג, צוזאמען נעה־מען זיך, און דער צווייטער בעדייטעט אויף אויפהויבען א שטימע מיט א קריעגס געשריי אדער מיט א יובעל געשריי; דיעזע צוויי מיינונגען זיינען אין דער ווירקליכקייט נור איינס וויל עס קען ניט געבען קיין איינע פון דיא צוויי געשרייען, יובעל אדער קריעג, בעפאר א גרופע מענשען זאלען זיך ניט פער־אייניגען צו א בעוואוסטען און א בעשטימטען צוועק...

איינער פון דיא גרויסע מוזיקער האט גוט בע־מערקט אז אין דער „תרועה" הערט זיך א נאטירליכע שטימע וויא א הוהן שרייט אין זאמעלט אויף איהרע

קליינע היהנדעלאך אין דער צייט ווען זיא זעהט א געפאהר פיר זיי, און גלייך וויא זיא מאכט נאר דיא נאטירליכע תרועה קלייבען זיך אויף דיא קליינע עופה׳לאך אונטער איהרע פליגעל צום שוץ. און דיא העברעאישע שפראך וואס זיא איז נאטירליך וויא דיא נאטור זעלבסט, האט אנגערופען דעם סארט קלאנג מיט דעם נאמען „תרועה" וואס דאס מיינט פריינדשאפט, אחדות אז דיא פרטים זאלען זיך צוזאמען נעהמען אין איין כלל צו בעשיצען איינער דעם צווייטען.

דער אידישער שטן דער בייזער גייסט וועלכער אונטען פערפיהרט ער, און אויבען איז ער א מקטרג, און האט אימער צוגענומען דיא אידישע נאציאנאלע נשמה („יורד ומתעה עולה ומקטרג נוטל רשות ונוטל נשמה") איז ניט קיין אנדערער וויא דער אונגליק פון „פירוד הלבבות" „מחלקת" „שנאת חנם" וועלכע האבען צושטערט דיא טעמפלען, רואינירט דאס לאנד און פערטריבען דאס פאלק,—צו דעם שרעקליכען שטן המשחית איז ניטא קיין אנדער געגען־מיטעל וויא דיא „תרועה" מיט איהרעביידע מיינונגען דאס הייסט וויא דיא משנה לערנט אונז: „אם כון לבו יצא ואם לאו לא יצא" ווען מיר מאכען מיט דעם שופר דיא תרועה זאלען מיר אין זינען האבען דיא

אנדערע בעדייטונג פון „תרועה" — פעראייניגען און פערברידערען זיך, אט דאמאלס קען מען מיט אזא „תרועה" צומומלען „מערבב" זיין דעם שטן, ער זאל אונז שוין מעהר ניט שטערען אין אונזער נאציאָנאלען לעבען און ער זאל ניט זיין קיין מתעה, מקטרג און נוטל נשמתן של ישראל.

יעצט קענען מיר זעהר לייכט פערשטעהן דעם אויסגעשריי פון אונזער הייליגען דיכטער:

„אשרי העם יודעי תרועה!"

גליקליך איז דער נאציאָן וואס פערשטעהט דעם ריכטיגען מיינונג פון „תרועה" אבער ווען קען דאָס געשעהן נור אז

ד' באור פניך יהלכון".

אַ, גאָט ווען זיי זאָלען געהן נאָך דיין ליכט נאָך. וויא דוא ביסט איינס, אזוי זאָלען זיי אויך זיין איינס. לייד־ער אָבער פערשטעהען מיר דיא „תרועה" נאָך גאנץ ווייניג, מיר הערען בלויז „שברים" בראָך און אונגליק פון אלע זייטען; „שברים" פון אויסענווייניג אין שברים פון אינעווייניג, צובראָכען און צוריסען אויף שטיקער.—לאָמיר האָפען אז עס וועט קומען דיא צייט מיר זאָלען קענען מאכען ריינע „תרועה" אָהנע „שברים"; ווען מיר זאָלען ווירקליך בלאָזען שופר מיט דער ריכטיגער כונה און מאכען צווישען זיך דיא

„אמת׳ע תרועה" ניט נור אין דעם טאג „ראש השנה" וועלכען מיר רופען איהם מיט דעם נאמען „יום תרועה" נור א גאנץ יאהר, מיר זאלען לעבען אלע אין שלום און אין אחדות, דאן וועלען מיר קענען אויסשרייען מיט א גלענצענדען יובל-געשריי:

„אשרי העם יודע תרועה!"

האזינו — שבת שובה

אונזער רייכער „עבר"; אונזער אונגליקליכער „הוה" און אונזער גלענצענדער „עתיד"; אונזער רעגרעס איז דער וועלט'ס פראגרעס.

„זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור ! שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך".

„שובה ישראל עד ד' אלהיך כי כשלת בעונך !" (הושע י"ד).

„קעהר זיך אום צוריק אָ ישראל !" האָט דער פראפעט „הושע בן בארי" אויסגעשריען צו זיין פאָלק אין דעם זעלבען זינן וויא דער אדון הנביאים „בן עמרם" האָט געזונגען אין זיין אונפערגלייכליכע „שירת האזינו", זעגענענדיג זיך מיט זיין פאָלק : געדענק נור דיא פערצייטיגע טעג, פערשטעה די יאהרען פון אמאָליגע דורות, פרעג דיין פאטער וועט ער דיר זאָגען, דייגע גרויס עלטערען וועלען זיי דיר דערצעהלען".

אזעלכע סאַרטען אויפרופען, וואס אפעלירען צום פאָלק און ראטהען זיי צו געהן צוריק און זיך לערנען ביי זייערע אור־אור עלטערען, קען מען ניט מאכען צו קיין אומה ולשון אויף דער גאַנצער וועלט. צום ביי־שפיעל: אויב איינער פון דיא גרויסע פראנצויזען זאל אויסשרייען צו זיין גרויסען נאציאן און זאגען: „קעהר זיך אום צוריק אַ פראנקרייך!" אדער א דייטשער פילאזאף זאל זאָגען צו דייטשלאנד: „קער זיך אום צוריק אַ דייטשלאנד!" היינט ווער רעדט שוין ווען א ענגלישער געלעהרטער אדער א שפאני־שער זאָלען הייסען זייערע נאציאנען געהן צוריק און לערנען זיך ביי זייערע אור־עלטערען, וואָלטען זיי אָהנע צווייפעל אויסגעלאכט ווערן און פיעלייכט נאָך מיט שאנדע ארויסגעטריעבען ווערן פון זייערע לענדער פיר אזעלכע פינסטערע פראיעקטען, וואס הייסען געהן צוריק. וואוהין צוריק? צו דיא אלטע פינסטערע צייטען? צו וועמען צוריק? צו דיא פינסטערע יעזו־איטען אין דיא מיטעל עלטער? צו דיא אינקוויזי־טאָרען מיט דער שרעקליכער אינקוויזיציאן? צו וואס צוריק? צו דיא אָטאָ־דע־פע מיט דעם ריח הניחוח פון געפרעגעלטע מענשליכע פלייש? וואס הייסט דאס געהן צוריק? דיא מענשהייט מוז געהן פאָרווערטס ניט ריקווערטס; מיר מוזען מאכען פראגרעס ניט רעגרעס; פיר א פשוט'ן משוגענעם

וואָלטען אַלע נאַציאָנען האַלטען דעם מענשען וועלכער וואָלט מאַכען אָן אַפּיעל צו געהן צוריק, רעגרעסירען צו דיא שרעקליכע פינסטערע צייטען פון שקלאַפּעריי און אָבערגלויבען...

און מיר, אור־אַלטע נאַציאָן געקרוינט מיט דעם נאָמען „עם חכם ונבון", לעזען אין אַלע אונזערע שוה־לען דיעזען שבת:

„זכור ימות עולם
בינו שנות דור ודור!"

„געדיינק דיא פערצייטיגע טעג
פערשטעה די יאָהרען פון אמאָליגע דורות"

און מיר אַפּעלירען מיט דעם נביא הושע'ס ווערטער:

„שובה ישראל"

קעהר זיך אום צוריק אָ ישראל!

און מיט פאָלקאָמענעם רעכט מאַכען מיר דיעזען אויפ־רוף, ווייל אונזער געהן ריקווערטס, מיינט פיר דער גאַנצער וועלט פאָרווערטס, אונזער רעגרעס מיינט דער וועלט'ס פּראָגרעס.

„שובה ישראל!" געה צוריק, אונגליקליכער אין דיין געגענוואַרט צו דיין רייכע פערגאַנגענהייט; געה צוריק אַרימער וואַנדערער פון דיין פינסטערען „הוה" צו דיין ליכטיגען „עבר"; געה צוריק צו דעם

שעהנעם ערהאבענעם לעבען פון דיינע פאטריארכען, הויב זיך אויף צו דיא גרויסע אידעאלען פון דיינע נביאים ; געה צוריק צו דיא שעהנע רייכע און הייליגע שפראך, צו דיין רייכע גרויסע ליטעראטור, צו דיין אמאליגע עטהיק, מדות טובות, צו דיינע רחמנות בישנות, צניעות און אלע גוטע זיטען, וואס דוא האסט אמאל געלערענט ביי דיינע נביאים און חכמים. קעהר זיך אום צו אלעם וואס עס איז שעהן, ריין און ערהאבען ; געה צוריק וויל דיין רעגרעס מיינט פראגרעס, דיין געהן ריקווערטס מיינט פארווערטס און דאן ווען דוא וועסט זיך אומקעהרען צו דיין שעהנעם „עבר״ וועסט דו בעקומען א גלענצענדען „עתיד״, דוא וועסט זיך אומקעהרען צו דיין לאנד.

„שובה ישראל!״ „שובה ישראל״

און וויא ערהאבען און הייליג זיינען אונזערע אור־אלטע תפלות אין דיא ימים הנוראים וועלכע זיינען פערפאסט געווארען נאך פריהער וויא דיא נייע ציוויליזירטע פעלקער זיינען געבוירען געווארען ; עס איז מערקווירדיג, ווען מיר בעטראכטען גוט דעם אינהאלט פון דיא געבעט וואס דער ארימער אונטערדריקטער פאלק ישראל, דער פערפאלגטער און פערהאסטער אייביגער וואנדערער בעט ביי זיין גאט אין זיינע הייליגסטע טעג אין יאהר, זעהען מיר, אז ער

בעט ניט קיין מפלה אויף זיינע פיינד ; ער פער־
לאנגט ניט קיין ראכע פון זיינע פערפאלגער און אונ־
טערדריקער ; ער בעקלאגט זיך צומאל ניט אויף זיי־
נע שונאים דיא מורא׳דיגע פערברעכער נאר אויף דיא
פערברעכונג ; ער שרייט נעבאך אוים פון זיין ט־ע־
פען פערווייטאגטען הארץ צו זיין ליעבען גאט דיעזע
ווערטער :

„ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כלה כעשן
תכלה, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ !“

„דאס אומרעכט זאל פערשטומט ווערען, און
דאס גאנצע שלעכטעס זאל וויא רויך פערניכטעט ווע־
רען און די דעספאטישע רעגיערונג זאל פון דעם ערד־
באל פערשוואונדען ווערען“.

אדער ווען ער בעט :

„והופע בהדר גאון עזך
על כל יושבי תבל ארצך !“

„א גאט, ערשיין מיט דיין גלענצענדען מעכטיגען
שטאלץ איבער אלע איינוואהנער פון דיין וועלט“.

שטעלט אייך נור פאר א ארימער אידישער עמיג־
ראנט ועמעס פערמעגען איז פערניכטעט געווארען
אין דיא פאגראמען פון דיא רוסישע בעסטיעס אין

מענשען געשטאלט, זיין פרוי מיט דיא קינדער האט ער איבערגעלאזען אין דער בלוטיגער לאנד פע־שמאכ־טע פון הונגער, נאקעטע און בארפוסע; ער זעלבסט איז עלענד, שטום און בלינד אין דער נייער וועלט, הילפלאז וויא א ניי־געבארענע קינד שטעהט ער פיר זיין גאט און בעט פיר דער גאנצער וועלט, פיר דעם גליק פון דער גאנצער מענשהייט, פיר פרייהייט, גליק און זעגען פיר אלע נאציאנען אהן אויסנאהמע, זאגאר פיר זיינע אונטערדריקער וועלכע האבען איהם פער־אונגליקט און פעריאגט פון זיין היימאטה, אז זיי, דיא מערדער, זאלען אויך בעפרייט ווערען פון דער „ממשלת זדון" דיא דעספאטישע רעגיערונג, און מיט זיין גאנצע „השתפכות הנפש" בעט ער ביי זיין גאט:

„והופע בהדר גאון עזך
על כל יושבי תבל ארצך!

דיא זעלבע תפלות האט ישראל געבעטען דיא גאנצע צוויי טויזענד יאהר פון זיין מארטירערטהום אין דיא פערשיעדענע גלות לענדער, באדענדיג זיך אין זיינע אייגענע טייכען בלוט מיט טרעהרען, שטעהענדיג אין דיא מיטעל־עלטער אונטער דיא פלאמען פייער פון דער אינקוויזיציאן, וואנדערענדיג פון איין לאנד צו דער צווייטער מיט שרעק, מאנגעל הונגער און דורשט, און נאך אלעמען האט ער ניט פערגעסען זיין

עהרען געפיהל, זיין אמאליגען נאציאנאלען שטאלץ אין זיין שעהנע הייליגע לאנד און בעט מיט אזא מתיקות מיט א הערצרייסענדע בייגקעניש.

ובכן תן כבוד לעמך...
שמחה לארצך וששון לעירך !"

דער פערוואגעלטער בעט עהרע פיר זיין נאציאן; דער היימלאזער בעט פרייד פיר זיין לאנד, איז דאס ניט וואונדערבאר ? איז דאס ניט א געטליכע קראפט ? און מיט פאלקאמענע רעכט פראקלאמירט ער צו זיך זעלבסט :

„שובה ישראל !"

ווייל זיין רעגרעס איז דער וועלט'ס פראגרעס און זיין געהן ריקווערטס איז דיא ריכטיגע וואהרע פארווערטס.

אונזערע תפלות זיינער אונזער שטאלץ ווייל קיין אומה ולשון פערמעגט זיי ניט, אין זיי ליגט דער עקסטראקט פון יודענטהום, דער תמצית פון ריינעם אידישען נאציאנאליזמוס אהנע שאוועניזמוס, דער אידעאל פון ישעיה'ן, אז דיא פעלקער וועלען זיך בלייבען פעלקער יעדערער פאר זיך מיט זיינע גייס־טיגע אוצרות, אבער זיי וועלען ניט דריקען, און ניט פערפאלגען איינער דעם צווייטען, ווייל :

„וידע כל פעול, כי אתה פעלתו
ויבין כל יצור, כי אתה יצרתו".

דיא „אנשי כנסת הגדולה" האבען גוט פערשטאנען די אידעאלען פון אונזערע פראפעטען, און זיי האבען זיי איינגעפאסט וויא בריליאנטען אין דער קרוין פון אונזערע הייליגע תפלות אין דיא הייליגסטע טעג פון דעם יאהר.

דער נביא בן־בארי לעהרענט אונז וויא, און ביז וואנען מיר זאלען זיך אומקעהרען, ער האט געוואוסט אז אין אונזער שרעקליכען לאנגען גלות צווישען פערשיעדענע פעלקער וועלען מיר זיך אננעהמען מיט שמוץ, אבערגלויבען אין שדים, רוחות גלגולים, דבוקים און אזוי וויא ווערים וועלען זיי אריינקריכען טיעף טיעף אין דאס הארץ פון דער רעליגיאן, זא ווייט אז מיר וועלען ניט קענען אונטערשיידען פון אונזערע ביז פרעמדע, און מיר וועלען טהון אזעלכע מעשים וועלכע אונזערע עלטערען, נביאים און חכמים האבען גאר ניט געוואוסט פון זיי, דארום האט ער צו אונז אפעלירט מיט זיין גאנצען פראפעטישען גייסט:

שובה ישראל עד ד' אלהיך
כי כשלת בעונך!

קעהר זיך אום צוריק צו דיין ריינע, זויבערע רע־

ליגיאן; צוריק צו דיינע גרויסע חכמים צוריק צו דיינע נביאים; צוריק ביז דיין דיינעם וואהרען גאָט, יואנדערענדיג. ווארף ארונטער פון דיר דיין גלות ווייל דו ביסט געשטרויכעט געוואָרען אין דיזם גלות קייטען, טרייסעל אָפּ פון זיך דעם גלות שטויב און קעהר זיך אום צוריק צו דיין לאנד, וועלכע וועט דיר געבען א גלענצענדען „עתיד“ אזוי וויא זיא האָט דיר געגעבען א רייכען „עבר„—„שובה ישראל!“

סכות

די סוכה אלס עראינערו.ג פון דעם נאמאדישען לעבען: די צוויי טויזענד יאהר׳גע פערשיעדענע סבות, „כשרה׳ע" און „פסול׳ע". — חג האסיף אמאל און היינט.

„בסכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכות, למען ידעו דורותיכם, כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" (ויקרא כ"ג).

„ואנכי ד׳ אלהיך מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד".

(הושע י"ב י.).

ניט נור ׳ גזערע אור־אור־עלטערען זיינען אמאל געוועזן סכות־זיצער, ביידלאך־איינוואהנער, נור דיא גאנצע מענשהייט אין דיא אוראלטע צייטען האבען געלעבט א נאמאדישען לעבען — נוסעי־בעדר; זיי האבען געוואנדערט פון איין ארט צו דעם צווייטען מיט זייערע סטאדעס שאף און קעמלען וואו זיי האבען נור געפונען פיטערונג פיר זייערע הערדען אי־

בער דיא גרויסע מדבריות פון דיא אָריענטאלישע לענדער. זיי האָבען נאָך דאן ניט געוואוסט פון אקער־בויעריי ערד בעארבייטונג, פון בעזעצען זיך אויף איין ארט אין דער פארם פון שטעדט און דערפער וויא מיר זעהען היינט, פון בויען הייזער האָבען זיי גאָר ניט פערשטאנען און פון עסען ברויט האָבען זיי ניט גע־וואוסט, פלייש און מילך איז געווען זייער נאהרונג, מיט דיא פעהל און וואָהל פון זייערע שאָף האָבען זיי זיך בעקליידעט און געמאכט זייערע ביידלאך — „סכות", אדער „אהלים" וועלכע זיי פלעגען טראגען פון איין ארט צו דעם צווייטען.

מיר ברויכען זיך גאָר ניט שעהמען ווען מיר זע־העו אין אונזער געשיכטע אז מיר שטאמען אויך פון דיא זעלבע נאָמאדען וויא אלע פעלקער און אז אונ־זערע אבות הקדושים, דיא פאטריארכען זיינען געווען בעדואינער און האָבען ניט געהאט קיין ריכטיגען מקום מנוחה ; אברהם אבינו דער ערשטער פאטרי־ארך, דער אב־המון גוים, האָט געלערענט דיא סדרה „לך לך" מיט כונה, און האָט געוואנדערט נאָכטראגענ־דיג מיט זיך זיין „אהל" געצעהלט, אדער „סכה" פון איין ארט צו דעם צווייטען וויא א ריכטיגער בעדואי־נער, מיר זעהען איהם זיצענדיג „בפתח האהל" ביין אריינגאנג פון זיין ביידעל ניט ביי דעם טהיר פון זיין

הויז; מיר גערענקען נאך וויא מיר האבען געלערענט אין חומש דעם „ויתקע אהלו“, וויא ער האט ארייגגע־שטעלט זיין געצעלט, און קיין ריכטיגע הויז האט ער נאך ניט פארמאגט, קיין ערד האט ער ניט בע־ארבייט, און קיין פעלד האט ער נאך ניט געזעהט ביז דעם צווייטען פאטריארך — יצחק, וועלכער האט אנגעפאנגען צו זעהען פעלדער אין פלשתים, אבער דער הויפט בעשעפטיגונג זיינער, און אויך יעקב׳ס מיט זיינע קינדער איז געווען שאף פיטערונג, אדער גאר פשוט, אז מיר זאלען דאס זאגען מיט אונזער אלטען היימישען לשון, זיינען זיי געווען איינפאך פאסטוכער.

דיא אמת׳ע קולטור און דיא ריכטיגע ציוויליזאציאן האבען זיך ערשט ארויסגעצייגט אין דיא מענ־שען־קינדער, ווען זיי האבען זיך ענטוויקעלט, און זיי זיינען אויפגעהויבען געווארען פון דעם נאמאדישען לעבען צו אקערבויעריי, דאן ווען דער מענש האט אנ־געפאנגען צו ליעב האבען זיין שטענדיגען ארט און צו זיין צוגעבונדען צו זיין בעשטימטען שטיקעל לאנד און צו בעארבייטען זיין חלק ערד, דאן האט ער אנ־געפאנגען מעהרער צו בעאבאכטען דיא נאטור מיט איהרע קרעפטען; ער האט אנגעהויבען צו קוקען זיך אפטער צום הימעל און ערווארטען דעם רעגען

אין וועלכען זיין ישטיקעל אויסגעארבייטע ערד האָט זיך געגנויטיגט אום ער זאָל בעקומען זיין נאהרונג פון איהר פראָדוקט.

דער ערד ארבייטער, דער אקערבויער האָט זיך געהאלטען פיעל העכער פון דעם נאָמאדי דעם וואנ־דערענדען בעדואינער און ער האָט געקוקט אויף איהם פון אויבען ארונטער, און ווען דער נביא בן־בארי האָט גע׳מוסר׳ט זיין פאָלק האָט ער זיי געשראקען אין גאָט׳ס נאָמען מיט דעם שטראָף:

„עוד אושיבך באהלים כימי מועד!" „אויב איהר וועט זיך ניט גוט אויפפיהרען וועל איך אייך ווידער אריינזעצען אין געצעלטען און איהר וועט ווערען בעדואינער אזוי וויא פארצייטען".

אונזער געטליכער געזעצגעבער, ווען ער האָט איבערגעפיהרט דאס פאָלק פון נאָמאדישען צושטאנד צו אקערבויעריי האָט ער זיי אָנגעזאגט:

„כל האזרח בישראל ישבו בסכות למען ידעו דורותיכם, כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים".

דאס מיינט: אין אייער „חג האסיף" דעם אמת׳ן פרייליכען יום־טוב, ווען אייערע שייערען זיי־נען פול מיט תבואה און אייערע קעלערס מיט וויין און מיט גרוים שמחה קוקט איהר אויף אייערע פראַ־

דוקטען וואס אייער לאנד האט פיר אייך ארויסגעגע־ בען נאך אייער יעהרליכע ארבייט, דאן זאלט איהר אלע ארויס געהן פון אייערע הייזער און באזעצען זיך אין „סכות“ביידלאך אום איהר זאלט זיך ערא‏ינע־ רען אז אייערע אור־עלטערען זיינען געווען נאמאדען, און ארויסגעהענדיג פון מצרים האבען זיי געוואגעלט אין דער מדבר פיער צעהנדליג יאהר אזוי וויא דיא בעדואינער.

און דיא נבואה פון דעם נביא הושע בן בארי איז פאלקאמען מקוים געווארען; שוין צוויי טויזענד יאהר אז מיר זיינען פון אונזער לאנד ענטריסען געווארען און מיר וואגלען ארום פון איין לאנד צו דער צווייטער אזוי וויא דיא נאמאדען, און זאגאר ווען מיר זיצען אין גרויסע הייזער, אין שעהנע פאלאצען זיינען מיר אין זיי מעהר ניט זיכער וויא מיר וואלטען געזעסען אין ביידלאך, נאמאדישע געצעהלטען, וויל מיר זיינען היימלאזע וואנדערער, און מיר האבען אבסאלוט קיין ריכטיגען פערבאנד מיט דיא גלות־לענדער אין וועלכע מיר געפינען זיך.

מיר זיינען אימער און איבעראל בלויז סכות־ זיצער, ביידלאך איינוואהנער וויא דיא נאמאדען און דיא בעדואינער, נור מיט דעם אונטערשיעד וואס זיי זיינען טרייע נאטור קינדער אונטער דעם פרייען

בלויען הימעל אויף דעם באָדען פון דער גרינער ערד, און מיר זיינען סכות זיצער אין דיא גרויסע פרעמדע שטעדט אין דעם פערשטיקטען לופט אונטער דעם פערוויכערטען הימעל, ווייט פון דער נאטור און פון איהרע אוצרות אזוי וויא שטיעף קינדער פון זייער שטיעף-מוטער.

און דיא סכות זיינען פערשיעדענע: מאנכע פון זיי זיינען כשרה נאָך דעם דין נאָך אז עס ברויכט צו זיין צלתה מרובה מחמתה" דער שאָטען מעהרער פון דעם זונען-שיין... אָבער דאס רוב פון דיא גלות-סכות אונזערע זיינען על פי דין פסולע, ווייל עס איז „חמתה מרבה מצלתה" דאס הייסט אז מיר האָבען אין זיי קיין שאָטען ניט צו בעשיצען זיך, מיר זיינען אין זיי היים-לאָז דאך-לאָז אָהנע בעשיצונג; אין דיא פסול'ע סכות וויא רוסלאנד, רומעניען, פערסיען און מאראָקאָ, וואס אין זיי איז „חמתן מרבה מצלתן" האָבען מיר קיין שוץ און מיר זיינען הפקר צום זונען-שטיך און שטראָמען-רעגען, צו דיא ווילדע חיות אין מענשען-געשטאלט, צו פאָגראָמען, פערפאָלגונגען אונטערדריקונגען גאָר אָהן אן אָפהאלט....

עס איז וואהר מיר האָבען כשרה'ע סוכות אויך אין וועלכע מיר האָבען שוץ, אָבער מיר מוזען געדיינקען אימער נאָך א דין נעמליך: אז א סכה מוז גע-

מאכט ווערען נור פון „תלוש“ און ניט פון „מחובר“; דאס הייסט פון אזעלכע געגענשטאנדען, וועלכע זיי־נען ענטריסען, אפגעזונדערט פון דער ערד, אבער בשום אופן ניט פון אזעלכע מאטריאלען וועלכע זיי־נען בעהעפט און איינגעוואקסען אין דער ערד, און דיא היסטאריע אונזערע האט שוין אונז איבערצייגט פיעל מאל, אז ווען מיר מאכען א טעות און מיר מיינען אז מיר זיינען אליין „מחוברים“ צו דער לאנד, דאן ווערן אונזערע סכות פלוצלונג פסול און מיר מוזען אי־בער א נייעס מאכען נייע סכות, אבער פון „תלוש“ און ניט פון קיין „מחובר“. דאס האבען אונז אי־בערצייגט מיט פיער הונדערט יאהר בעפאר, דיא אי־דען אין שפאניען, און דיא פראנצויזישע אידען אין אונזער דור מיט דער דרייפוס געשיכטע, אז ווען מיר פארגעסען דעם דין דערינערט מען אונז גלייך אז אונ־זערע סכות מוזען זיין פון „תלוש“ און ניט פון „מחובר“.

איז דען ניט דיא סוכה א סימבאלישעם בילד פון אונזער גלות לעבען ? זעהען מיר ניט אין איהר געשטאלט אונזער קלעגליכען עקסיסטענץ ? זיא שטעהט אהן א פונדאמענט, מיט איהרע דינע ווענטלאך, איז זיא אימער בערייט איינצופאלען, זאגאר פון גאר א געוועהנליכען ווינד ; באדעקט מיט עטליכע אפגע־

בראכענע צווייגען... זיצען קען מען אין איהר נור אין
א רוהיגען טאָג, ווען עס איז אלעס אין אָרדנונג ; ווען
דער וועטער איז שטיל ; אָבער ווען איז צו איהר
אין א שטורם טאָג, ווען עס ווערט אומרוהיג דאן
פאלט זיא איין און עס בלייבט פון איהר קיין זכר...
וויא פיעל אזעלכע סכות זיינען שוין צו־
שטערט און פערניכטעט געווארען פון דער „סכת דוד
הנופלת" ביז היינט? און ווי פיעל וועלען נאָך שטיר־
צען און איינפאלען אזעלכע סכות ביז עס וועט אויפ־
געשטעלט ווערען דיא „סכת דוד"? איין גאָט וויים!

און דער „חג האסיף" וויא שעהן, וויא הערליך
און היילינ ער איז געווען אמאָל ביי דעם אידישען
אקערבויער פאָלק, אויף זיין אייגענעם לאנד, דיא
אתרוגים אין ציטראנען לאנד, ווען זיינע שייערען
זיינען פול געווען מיט דיא ווייץ פון יהודה און זיינע
קעלערס מיט דעם וויין פון לבנון און כרמל ; ער
פלעגט נעמען זיין שעהנעם לולב פון זיין אייגענעם
מעכטיגען פאלמען בוים צוזאמען מיט זיין אייגענעם
פראכטפאָלען אתרוג מיט דיא מירטען (הדסים) און
ערבות וועלכע וואקסען ביים ברעג פון זיין ירדן און
פרעהען זיך אין זיין סכה וועלכע איז אויסגעפלאָכטען
געווארען פון לולבים און צוגעדעקט מיט הדסים, בע־
האנגען מיט שמעקעדיגע אתרוגים, ציטראנען און

אפעלסינען. אָה וויא שעהן און ערהאבען דאס איז אמאָל געווען!

און היינט?

היינט ליידער איז בלויז דער נאָמען „חג האסיף“ געבליעבען איינפאך א ליידיגער אהן א שום אינהאלט, מיר פערזאמלען ניט קיין ווייץ, קיינע וויין, מיר האָבען ניט קיינע קעלערען קיינע שייערען; מיר זאמלען אלטע בגדים, צוריסענע שיך, איבערגעברענטע קוילען, ארויסגעווארפענע שטיקלאך ברויט, און מיר רופען דאס „חג האסיף“ אח, וויא טרויעריג דאס איז היינט!

מיר נעהמען היינט אויך כלומר'שט אתרוגים מיט לולבים, און הדסים מיט ערבות און מיר מאכען זיך פרייליך, אָבער וואס פיר א פינסטערע איראָניע דאס איז, מיר נעהמען ניט אונזערע אתרוגים וויא מען האָט אונז אָנגעזאגט: „ולקחתם לכם משלכם“ נור מיר קויפען פון פרעמדע קארפירער ממזרים, אתרוגים מרכבים צוזאמענגעפלאנצטע מיט ציטראנען, מיר מאכען רייך דיא אמת'ע שונאים אונזערע דיא גריכען וועלכע האָבען פון אייביג אָן און דאָ גאָר ניט לאנג אויך פעט געמאכט זייערע אתרוגים פלאנטאציעס מיט אידישעס בלוט, און אונזערע פרומע אידען קלייבען נאָך אויס פון דיא „מהודרים“ שעהנע ממזרים

און מאכען א ברכה אויף זיי בשם ומלכות !... וויא פינסטער דער גלות איז זיינען נאך פינסטערער דיא בעגריפען וואס ער האט בעשאפען אין אונזערע מוחות ! !

פון אלע סכות, וועלכע מיר האבען געהאט אין אלע לענדער אין דעם גאנצען גלות צייט איז אהנע צווייפעל דיא שעהנסטע בעסטע און דיא כשרה'סטע דיא סכה אונזערע היער אין דיא פעראייניגטע שטא־אטען אויף וועלכע עס פלאטערט דיא פלאג פון דיא שטערען און פאסען. לאמיר אלע פערשטעהען צו שע־צען דיא סכה און מיר זאלען איהר חלילה ניט פסל'־נען מיט „מחובר" וויא דיא שפאנישע אידען אמאל, און דיא פראנצויזישע היינט, אום מען זאל אונז ניט ברויכען צו עראינערען דעם דין פון „תלוש". היער אין דיעזער געבענשטער פרייער לאנד קענען מיר זיך ווידער אפלעבען און דערלעבען דיא צייט אין וועלכע יקים לנו ד' את סכת דוד הנופלת.

שמיני עצרת — קהלת*)

א קוואל פון פעסימיזם; דער עקסטראקט פוי פער־צווייפלונג; אבער דער איך קען ניט זיין אב־סאלוט פעסימיסטיש, ווייל דאס יודענטהום איז אפטימיסטיש.

מיט א שרעקליכען יאוש און מורא'דיגע ספקות איז אנגעפילט דער ספר קהלת פון אנפאנג ביז'ן ענדע; ער איז ווירקליך א קוואל פון פעסימיזם, אויס־געמישט מיט כפירה אין אלעס; ער לייקענט אין דער וועלט וויא אין יענער וועלט, ער קוקט מיט פינס־טערע בליקען אויף דיא גליקען פון „עולם הזה“ אזוי וויא אויף „עולם הבא“. ער צושנייט דעם גאנצען לע־בען מיט אלע זיינע פערגעניגענס אויף שטיקער. און שליידערט זיי ארונטער אין דעם שרעקליכען אפגרונד פון צערשטערונג און פערניכטונג.

זיין קעניגליכע מייעסטעט מיט זיין אונגעהייערע מאכט דרינגט אריין איבעראל און מאכט פון אלץ א

---

*) נאך דאקטאר אהרן יעללינעק, וויען.

תל עולם, ער געהט אריין אין דיא טעמפּלען פון וויסענשאפט; אין אלע פערגעניגענס פּלעצער, אין דיא פּאלאצען פון דיא רייכסטע אויף דער וועלט, אין דיא געריכטס הייזער, ביי דיא געזעצגעבער, אין דיא גאָטעס־הייזער, אין דיא סודות פון פאמיליע לעבען, אין דיא פּרויען הערצער, פון דיא קינדער וויגעלאך, ביז דיא קברים פון דיא מתים, און אלעם אלעם פאלט, זינקט און ווערט צושטירצט אונטער זיין שניידענדע קריטיק, און צו יעדעס בילד שרייט ער אויס מיט זיין ביטערע פערצווייפלונג:

„הכל הבל ורעות רוח!"

ער צייגט אונז אן אלטען פּאטריארכאלישען פאמיליען פאטער, זיינע זיהן, אייניקלאך און אור אייניקלאך שטעהן ארום איהם, הונדערט אין צאָהל, אלע געזונט, מונטער, רייך און פריילּיך, דוכט זיך אז דאס איז דער אידעאל פון אונזער לעבען, בעסערס קען שוין ניט געבען, און נאך אלעמען פערוואָלקענט ער דאס בילד מיט זיין שרעקליכען פעסימיסטישען וואָלקען און רופט אויס, מיט פערצווייפלונג:

„טוב ממנו הנפל!
כי בהבל בא ובחשך ילך
ובחשך שמו יכסה"

„עס איז פיעל בעסער פון איהם דער נפל־קינד

ווייל אין דומהייט איז ער געבאָרען געוואָרען, אין פינסטערנים האָט ער געלעבט און אין פינסטערנים וועט זיין נאמען פערשלייערט ווערען.

ער שטעהט ביי א קבר פון א יונג בליהענדע פרוי, א מוטער פון יונגע קינדער; דער מאן וויינט, דיא קינדער שרייען ביטער אויף זייער אונגליק, אלע בעגלייטער גיסען טרערען אויף דעם יונגען צווייג, וואס איז אפגעבראכען געווארען פון דעם לעבענס בוים און ער — קהלת — זאגט זיך אפ קאלט, זעהר קאלט זיין מיינונג:

„הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר"

„אלעס ווערט פערשוואונדען אין דעם זעלבען ארט; אלעס איז פראדוצירט געווארען פון דער ערד און אלעס קעהרט זיך אום צו דער ערד".

וויא א שטרייגער קריטיקער ווארפט ער זיין אויג אויף דיא ריכטער מיט דיא גערעכטיגקייט און פעראורטהיילט זיי מיט דיא ווערטער:

„ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט
שם הרשע ומקום הצדק שם הרשע"

„אט וואס איך האָב געזעהן אונטער דער ליכטיגער זונן, אז אין דעם אָרט פון געריכט זיצט דיא פער־

דאָרבענהייט, און אויף דעם אָרט פון גערכטיגקייט גע־וועלטיגט די ניעדערטרעכטיגקייט".

קיין רעוואָלוציאָנער אין דער וועלט האָט נאָך ניט אַזוי שטאַרק אויסגעדריקט זיין פּראָטעסט געגען די וועלט איינשלינגער, געגען די ברוטאַליטעט פון דעם שטאַרקען צו דעם שוואַכען, די טיראַניי און אכזריות פון די מעכטיגע צו די מאַכטלאָזע ווי דער מייעס־טעטישער פּעסימיסט אין די ווערטער :

„ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש, והנה דמעת העשקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה וטוב משניהם את אשר עדן לא היה, אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש".

„איך האָב מיך גוט איבערגערעכנט האָב איך דערזעהן די אַלע אומגליקליכע, אונטערדריקטע און געראַובטע אויף דער וועלט, און די טייכען טרערען וואָס פליסען פון זיי און זיי האָבען צומאָל ניט קיין טרייסטער און ווער עס זאָל זיי רעטען פון זייערע רייבערס מאַכט ; בעטראַכטענדיג די הימעל־שרייענדע רויבעריי, דיינק איך אַז עס איז שוין פיעל בעסער די טויטע וואָס זיינען שוין לאַנג טויט פון די לעבע־דיגע וועלכע לעבען נאָך, און נאָך בעסער פון זיי ביי־

דען איז דעם יעניגען וועלכער איז גאר ניט געבארען געווארען און האט ניט געזעהן דיא שרעקליכע סקאנדאלען וואס עס טהוט זיך אפ אונטער דער ליכטיגער זונן". —

זעהר ביטער דריעקט ער זיך אוים נאך ווייטער מיט שטארקע בייסענדע ווערטער:

„נתן הסכל במרומים רבים,
ועשירים בשפל ישבו
ראיתי עבדים על סוסים
ושרים הולכים כעבדים על הארץ"

„פיעל נארישע מענשען זיצען אין דער הויך און גייסטרייכע ליעגען אין דער ניעדער, איך האב געזעהן ניעדעריגע שקלאפען אויף פערד רייטענדיג; און גרויסע מענשען ווערען בעהאנדעלט וויא שקלאפען"

פון גרוים ערגערניש און ביטערניש אויף'ן לעבען מיט זיין אונארדנונג, אויף דיא גליקליכע נארען און אויף דיא אונגליקליכע חכמים, שרייט ער אוים מיט גרוים שמערץ:

„כי ברב חכמה
רב כעס
יוסיף דעת
יוסיף מכאוב"

און פיעל וויסען פערשאפט נור שמערצען"

„אז פיעל חכמה ברייננט נור צרות און קומער

ווי א ביטערער סקעפטיגער און אונצופריעדענער ווארפט ער זיך אריין אין דעם שטראָם פון מאטעריא־ליזם, אין דיא מעכטיגע וועלען פון דיא אירדישע לייי־דענשאפט, ער איז רייך ער לאזט זיך וואויל געהען, ער בויט פאלאצען, פלאנצט וויינגערטנער קויפט קנעכט אהן א צאהל, נעמט טויזענד פרויען, לאזט זיך אריין גאר אין ויין טרינקען טוהט זיך אָן אלע פערגעניגענס און נאך אלעסדינג גיט ער א גרויסען זיפץ און שרייט אוים מיט א גוואלד:

„גם זה הבל!

ער כאפט זיך אויף פון זיין בעטרונקענעם שלאף, ער גיט זיך א ווארף צוריק, ער ווערט א פרומער מאן און בעזוכט דיא בתי־תפלה ער איז מתפלל גלייך מיט אלע פרומע, אבער עס האלט לאנג ניט אָן, און דער סקעפטישער גייסט נעמט איהם ווידער אָן, און ער נעמט זיך ווידער צו דער קריטיק מיט דיא ווערטער:

„אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים"

„זיי ניט איבעראיילט מיט דיין מויל, און דיין הארץ זאל אויך ניט איילען צו ריידען פיר גאט; דוא מוזט אימער וויסען אז גאט איז אין הימעל, און דוא

ביסט אויף דער ערד און דארום ברויכען דיינע ווער־
טער צו איהם זיין געצעהלטע".

אט אזוי איז געבליעבען קהלת שטעהן א פער־
צווייפעלטער אזוי וויא אין א צויבער־קרייז עלענד
איינזאם און אפגעריסען פון דער גאנצער וועלט, אהן
נחת און פערגעניגען, אהן גייסטליכע צופריעדענהייט,
פערמאטערט פון זיינע פערשיעדענע עקספיריענס —
נסיונות — פון לעבען, דער גאנצער בעשאף שטעהט
פיר זיינע אויגען אזוי וויא א שטיק אייז, אהן געפיהל,
קיין אידעאל קיינע שטרעבונגען קיינע האפנונגען. קיין
גלויבען, קיינע ארדענונג, קיין געריכט און גערעכטיג־
קייט, קיין דין און קיין יושר, איינפאך א כאאס א מין
תהו ובהו, א מורא'דיגער תהום איינגעהילט אין א
פינסטערן שווארצען שלייער און א שטימע קלינגט
איהם אין זיינע אויערען:

„גם זה הבל ורעות רוח!"

אבער דא קומט דאס יודענטהום מיט איהר אפ־
טעמיסטישען גייסט און היילט אויס דעם קראנקען פע־
סימיסט; דאס יודענטהום זאגט איהם; „הער נאר
צו דוא קליין מענשעל, ווארף אוועק דיינע נארישע
טענות און תביעות וואס דוא האסט מיט דיין קליינעם
שכל געגען דיא מעכטיגע בריאה מיט דעם גרויסען
בורא, דוא ביסט צו קליין און צו שוואך צו פערענטפע־

רען דיעזע גרויסע פראגען, דיין לעבען איז צו קורץ צו בעגרייפען אזעלכע פּראָבלעמען, דוא מוזט אימער געדענקען אז:

„אשר עשה האלהים את האדם
ישר, והמה בקשו חשבנות רבים"

„גאָט האָט בעשאפען דעם מענשען אין גוטען ארדנונג, נור זיי, דיא מענשען, זוכען זיך אויף זעהר פיעל רעכענונגען, פראגען און פּראָבלעמען, וועלכע זיי־נען העכער פון זייער פערשטאנד" — דער אונגליק ליעגט נור אין דעם וואס איהר מענשען זייט צופיעל עקסטרים — איינזייטיג — אדער איהר ווערט נזירים, — מאָנאכען — און איהר ווילט פון דער וועלט גאר ניט וויסען, אדער איהר ווארפט זיך אריין אין דעם ים פון לעבען מיט זיינע שטורמישע וועללען פון ליי־דענשאפט, ביז איהר דערטרינקט זיך אין דעם זומפּי־גען פערגעניגען, איהר נעמט פיעל ווייבער און זאגט נאכהער אז פון טויזענד פרויען איז קיין איינע א גוטע ניטא, דאס איז ריכטיג, ווען איהר נעמט טויזענד פרוי־ען, וועט פון זיי געוויס קיין איינע ניט זיין א גוטע, אבער:

„ראה חיים עם אשה אשר אהבת
כל ימי חיי הבלך... כי הוא חלקך
בחיים"

„ווען דוה ווילסט לעבען א רוהיגען לעבען זאלסטו נור לעבען מיט דיין איינציגע פרוי וועלכער דוא האסט ליעבע פערשפראכען אויף דיין גאנצעס לעבען"

דאס יודענטהום איז זעהר ווייט פון עקססטרע־מען: זא וויא פון „נזירות" אזוי אויך פון „הוללות, וויא פון גאר ניט לעבען אזוי פון צופיעל לעבען, זיא זאגט:

„לך אכול בשמחה לחמך
ושתה בלב טוב יינך!"

דאס הייסט: „געה און עס מיט צופריעדענהייט דיין ברויט, און טרינק מיט א פרייליכען הארץ דיין וויין; זיא הייסט דיר עסען און טרינקען אבער ניט ארייננווארפען זיך אין ווילדען לעבענס שטראם וואס ענדיגט זיך מיט א שרעקליכען טויט.

און דאס איז דער סוד פון דעם לאנגען נאציאנא־לען אידישען לעבען, ווייל מען האט אין איהם איינ־געפלאנצט אפטימיסטישע מיינונגען, אימער פרייליך זיין אין אלע זיינע טהאטען:

„עבדו את ד' בשמחה"
ובאו לפניו ברננה"

„ושמחת בחגך אתה ובנך עבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך".

„דוא און אלעם וואס ארום דיר דיינע קינדער,

קנעכט און דיענסטען, זאגאר די פרעמדע וועלכע וואה־נען אין דיינע שטעדט זאלען זיך פרעהן אין דיינע פייערטעג".

פיעל, זעהר פיעל קאָנטראסטען געפינען זיך אין דיזען קליינעם ספר קהלת, און עס איז ווירקליך צו בעוואונדערען דעם טאלעראנץ וואס אונזערע עלטערען וועלכע האָבען איהם ארייננענומען אין דיא פיער און צוואנציג היילינע ביכער, האָבען ארויסגעצייגט, צו א בוך אין וועלכען עס געפינען זיך אזעלכע ווערטער פיר וועלכע אין דער מיטעל־עלטער וואלט מען פאָזי־טיוו פארברענען דעם, וואס וואלט זיי אויסרעדען פון זיין מויל.

„בקשו לגנוז ספר קהלת ומפני מה
לא גנזוהו, מפני שתחלתו דברי־תורה
וסופו דברי תורה"

און ניט אומזיסט האָט רב זיך אויסגעדריקט :

יא, דאס ליכטיגע יודענטהום האָט גובר געווען דעם פינסטערען פעסימיזם, און „קהלת" האָט אם ענדע איינגעשטימט מיט אונז, און מיר מעגען זיך ווירקליך פיעל פרעהען וואס אזא ליטעראַרישער פערל איז ניט פערלאָרען געגאנגען פון אונזער היילינען גייסטיגען אוצר — דער תנ"ך.

חֹמֶר לְהַטָּפָה

תמצית נאומים אחדים מהמטיף הלאמי

צבי הירש מאסליאנסקי.

חלק שלישי

היברו פאבלישינג קאמפאני,

HEBEW PUBLISHING COMPANY
50-52 Eldridge St., New York

דברים אחדים

לאחי ברוח המטיפים על במות ישראל.

את*) ציוני אלה הנני מקדיש לכם, אחים יקרים, קחום אספום אל בתיכם, שימו עינכם במו ותמצאו לכם די חומר למשאותיכם; דברי המעטים אך בכמותם יעירו ויעוררו את את רגשותיכם ומחשבותיכם להגות, לחשוב ולהכין מטעמים חדשים לקהל שומעי נאומיכם; אולם אחת אשאל מכם, כי לא בחפזון תקראום, קראו בשום לב, שנו, שלשו ותמצאו את אשר תבקשו, יען במלים קצרים רשמתי רק את תוכן משאותי ותמצית נאומי, ואתם כיד ההטפה והאמנות הטובה עליכם תרחיבום, תשכללום ותפארום בציצים ופרחים, בתמונות וציורים חיים למען ינעמו לאזני שומעיהם; לא מפיכם תוציאום, כי אם מלבבכם ואז יכנסו ללבות מקשיביהם ויעשו פרי.

לא אפונה, כי לא אשגה אם אמר כי מסלה חדשה סלתי בההטפה העברית, מסלה אשר לא הלך בא כל דרשן ומוכיח; משאותי וחזיונותי לקוחים מהחיים והמציאות, לכן מצאו חן בעיני מביני החיים וצרכיהם.

זה יותר מחצי יובל שנים חלפו ועברו מעת עליתי על במת ישראל; רבות נדדתי במו בארצות שונות, אשר בני עמנו נחתים במו; בקרתי את הערים היותר גדולות ברוסיא, גרמניא, צרפת, הולאנד, בעלגיען ובריטאניא וגם פה בארצות הברית באמעריקא שחרתי ערים רבות, אשר אחינו הגולים מצאו

---

*) הציונים האלה המה אך בתור דוגמא מעלים למבחן מהספר הגדול אשר עודנו בכתובים.

במו מקלט ומפלט להם מחמת צורריהם בארצות גלותם; אולם פה בארץ החופש נשתנו החיים לגמרי, ואתם גם צרכיהם ויען כי משאותי ודרשותי בני החיים המה לכן נשתנו גם הם, ולא כל אשר הטפתי שם מעבר לים אוכל להטיף פה, כי כלל גדול הוא בהטפה, אשר לא רק דבר **בעתו**, כי אם גם דבר **במקומו** מה טוב, אחרי, אשר הזמן והמקום תאומים הם אחוזים ודבוקים יחד ולא יפרדו לעולם.

ואני תפלתי לך בורא ניב שפתים כי אחי בני אמונתי ואומנתי ישימו לב לדברי אלה ויתאמצו להרים את קרן הדרשנות בישראל, ונזכה כלנו להטיף דברים חיים ונשגבים לקוחים מהחיים באזני אנשים חיים, בני עם חי ורענן היושב על ארצו ונחלתו ארץ אבות נחלת ישראל.

אחיכם בדעה ואמנות:

צבי הירש מאסליאנסקי.

מעשה בראשית.

אין דורשין במעשה בראשית מנקידת הפילוסופיא אחרי אשר רבים וכן שלמים כשלו נפלו בדרוש הזה ובאמת חצפה יתירה היא לאנוש אנוש להרהר במעשה אין סוף ותכלית; ויפה אמר בעל „נשמת חיים": „דע מה למעלה — ממך" אחרי אשר אין אנו יודעים את עצמנו...

אמנם מנקודת השירה ראוי והגון לנו להתבונן במעשה בראשית, ונעים זמירות ישראל עלה על כל המשוררים במקצוע זה בשירת „ברכי נפשי" השיר אשר אלכסנדר פאן הומבאלד הגיד עליו, כי בו צפונה כל תורת הקאסמאלאגיא.

* *
*

עוד הפעם שב ישראל סבא להחל את תורתו העתיקה, יחדש שנית את נעוריו להגות בספורי התורה ובחקיה, אשר במו צפונה נשמת המחוקק החיה אתנו עד היום.

* *
*

בפרשה הראשונה נמצא את האהבה הטבעית כי האיש והאשה גויה אחת הנמו, ואיך יוכל ה ר א ש לשנא את ה ל ב?!...

מאסליאנסקי׳ס דרשות

*   *
*

ראשית השחתת מין האדם על ידי הנחש — סמל התאוה המשחתה המובילה אותו לירכתי שאול, מחלשת כחו, מקצרת ימי חייו ומגרשת אותו מגן עדנו.

*   *
*

מלחמת אחים האכזריה — מלחמת קין והבל תשים עוד היום שמות בנו. עדים המה האיראפים והסינים הבריטאנים והבורים. —

*   *
*

בני האדם מתחלקים למדרגות; בנות האדם תקסומנה ביפין ותצדנה ברשתן את בני האלהים. התאוה תערבם ומהם יצאו הנפילים בני שחץ האוכלים ואינם עושים, החיים על חשבון אחרים.
(המשורר שיללער במלאכות משה)

*   *
*

מה טוב ומה נעים מנהג החרדים לקרוא שיר „ברכי נפשי" בשבתות החורף; בעת אשר הטבע מתעלף; השמים מכוסים בעין העופרת; הארץ מתעטפת בתכריכים לבנים; העצים יחשפו ויתיצבו כמתים ערומים; כל הצפרים בנות השיר ישחו ידמו; כל התולדה תציג לנגדנו את סמל עם ישראל. בעת החשכה הזאת יתאמץ העברי לאחוז בתקותו, וישיר

את השיר הקאסמילאגי, ונפשו משתפכת בחיק האביב הנעים, ויחזק תקותו, כי לא לעולם חורף; יבא האביב וישלח מעינים בנחלים, ויחיה שנית את כל היקום; השמים יטהרו; הארץ תתעטף במעטה ירקרק, העצים ישובו לתחיה והצפרים ישמיעו קולם; אולם השיר ברכי נפשי לא נברא לאמרו, כי אם להגות בו.

* * *

חתן התורה הוא גם חתן בראשית וישראל סבא מודיע בקול רם בהחלו לקרוא את תורתו לאמר: „זה ספר תולדות אדם!" רבי עקיבא מצא כלל גדול בתורה „ואהבת לרעך כמוך" ובן עזאי מצא כלל יותר גדול מזה „זה ספר תולדות אדם".

רבי עקיבא אמר באבות: חביב אדם שנברא בצלם, והתנא האלהי הזה לא הבדיל מעולם בין אדם לאדם, ובן עזאי הוא רק המבאר את דברי רבי עקיבא לבלי ישגו במלת „רעך" ובאמת בשם „רע" אין כל הבדל בישראל לנכרי, כי אם בשם „אח" כמו „ולאחיך לא תשיך". —

שני ספרים קדושים כתובים באצבע אלהים, הראשון הוא ספר תולדות אדם והוא קודם בזמן ובמעלה על משנהו — ספר בראשית.

וזהו סוד מאמר חז"ל „דרך ארץ קדמה לתורה".

מי־נח.

„כי מי נח זאת לי, אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך".

(ישעיה נ"ד.)

אמנם כן! לנח נדמינו, כי כמהו נחצה בגלי מבול הדם והדמעות, אשר ישטפינו כמעט בכל ארצות אירופא; הוא הציל נפשו בתבתו תבת עצי־גפר; ואנחנו — בתבת אמונתנו ולאומיתנו משטף המים הזדונים. —

שמי חיינו כסו בערפלי אופל, בעונני האנטיסע־מיטיזום; עבים על עבים יעלו; עננים על עננים יעננו; נשיאים על נשיאים יתנשאו; גלים על גלים יתגלגלו; משברים על משברים ישתברו וישברו את עץ חיינו וגאון לאומנו; גלי קצף, בוז ומשטמה יעברו על ראשינו, וברקים ורעמים יפצפצונו בכל ארצות פזורינו וישראל סבא כנח התמים מתחבא ומתגונן בתבתו — אמונתו ומורשת אבותיו. — ישוט ישחה ויצוף מגל אל גל — מגוי אל גוי. — הרים ימושו גבעות תמוטינה; הררי עד יתפוררון והוא עודנו חי! —

ישראל סבא כנח התמים ינסה לשלוח את העורבים והיונות לראות הקלו המים מעל פני האדמה?!

העורבים רבו במספר מבר כוכבא עד שבתי־צבי ופראנק יוצאים יצא ושוב בכל ימי גלותנו. —

עתה החל לשלוח את היונות, אולם עד כה לא מצאה עוד היונה מנוח לכף רגלה, יען כי דורשי שלום ציון מהלוי עד הגרש"מ עפו דאו אך ברוח ולא הרהיבו עז בנפשם להציג כף רגלם ארצה עד היונה השלוחה בימינו הוא הדר. הרצי"ל אשר בו תקותנו חזקה, כי לעת ערב כזאת ישוב אלינו, ועלה זית — הרשיון מהסולטאן בפיו לבשרנו, כי בא הקץ לנדודינו ואז נדע כנח בימיו כי קלו המים מעל הארץ.

* * *

הקשת בענן היא אות הברית, סמל האחדות, „כמחזה הקשת", אשר יהיה בענן ביום הגשם, כן מראה חנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ד' — התאחדות הצבעים. —

* * *

אם נתאחד להיות עם אחד, בני תורה אחת, המאמינים באל האחד, אז נזכה לשבת

בארצנו האחת ונוכל להתנחם בדברי בן־אמוץ: „רני עקרה לא ילדה — כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ד'" ובאמת נפלא הדבר, כי רבו בני כנסת ישראל השוממה במספר מבני רומיניא אויבתה הבעולה. — הדבר הזה יוכיחנו לדעת, כי עין ד' צופיה עלינו, ועוד יחרבו המים, ומציון תשועה.

אברהם.

שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ד' הביטו אל
צור חצבתם ואל מקבת בור נוקרתם;
הביטו אל אברהם אביכם...
(ישעיה נ"א, א.)

חולה הוא עם ישראל; אולם מחלתו לא מורשת אבותיו היא. —

* * *

הרופא האומן ידרוש ויחקור תמיד מפי החולה על דבר הוריו אם בריאים ושלמים היו. —

* * *

שתי מחלות תשמנה שמות בנו; אהבת הבצע ופירוד הלבבות. — על אדות הראשונה הנני שומעים בפרשת השביע את שבועת אבינו למלך סדום לאמר: „הרימותי ידי לאל עליון קנה שמים וארץ, אם אקח מחוט ועד שרוך נעל". — על אודות השניה הנני רואים את הליכותיו עם לוט בן אחיו. — אברהם ולוט! נזיר ושכור, ממציא אחדות הבורא ומחלל כבוד בנותיו. — „הפרד נא מעלי אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה" התחנן אבינו לפני בן אחיו, כי „הכנעני והפריזי אז יושב בארץ" חלול השם;

למה יאמרו הגוים; (על אלה השנים נשענת היהדות עד היום).—אחרית הדבר, כי לוט בחר לו את ככר הירדן המלא משקה ואברהם ישב בארץ כנען. —

* * *

„ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי—והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם" — אבינו היה בטוח כי עדיו לא תגיע הרעה, כמונו החוסים כעת פה תחת דגל הככבים והפסים, ובכל זאת „וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו!" פה יכונה בשם „אח" ולא בן אח, יען כי בעת צרה כל בני עם אחד אחים הנמו מבלי שים לב להתחלקות הדעות והמדות. —

* * *

הנביאים הם גאון לאמנו, ואבינו הראשון הוא גם החוזה הראשון, ואת הנבואה הראשינה הננו קיראים היום בפרשת השבוע אשר היה דבר ד' אל אברם במחזה. —

* * *

ובמחזה הראשון נחזה את גורל האומה זה ארבעת אלפים שנה. —

אבי האומה החל לנדוד בארצות החיים ובראשית נדודיו הראו שונאיו ומנדיו אותות אהבה לאשתו, סמל לגורל בנות אברהם עד היום; את הבנים ישליכו

היאורה — או החוצה — ואת הבנות יחיון. — גורל אחד לשרה אמנו בבית פרעה ואבימלך ולבנותיה עד בנות דורנו באוסטריא השבויות בבתי מקלט הקא־טולים.

* * *

הננו מרגישים את קדושת חיי המשפחה במלים האלה: „ד' אלהים מה תתן לי, ואנכי הולך ערירי?!"

* * *

ויצא אותו החוצה — מכל העמים — ויאמר הבט נא השמימה וספור הככבים אם תוכל לספור אותם — בהיותם פזורים בלי סדר ומשטר — ויאמר לו כה יהיה זרעך בקצות הארץ בהודו וחינא וכל כדור הארץ, וזאת היא סוד קיומם, אשר לא התגוררו בארץ אחת לבלי יטמעו ויתבוללו בתוך האזרחים והאמין ב"ד ויחשביה – אברהם — לו — ל"ד — „צדקה שעשה הקב"ה לישראל שפזרם בין האומות" ויביטו רק השמימה, כי אין להם כל חלק בארץ. —

אחרי כן הבטיחוהו לתת לזרעו את הארץ ויראהו במחזה את העגלה המשלשת; העז המשלשת האיל המשלש — הממשלות הנוצריות — ויבתר אותם בתוך — על ידי ספרי הקדש בתר לוטהער את הדת הקאטולית; אך את הצפור לא בתר. —

* * *

אברהם ראה במחזה את כל התועבות בימי הבינים — בבא השמש — והנה אימה וחשיכה גדולה נופלת עליו מתעתועי האנקוויזיציאן האיומה — אחרי כן הבטיחו: לזרעך אתן את הארץ הזאת!״

* * *

אברהם התחנן: „לו ישמעאל יחיה לפניך!״ וד׳ הבטיחו לתת לו את יצחק. —

* * *

גם כעת בימינו בדורנו קוראים אנחנו „לו הסול־טאן יחיה וירשנו לבוא לארצנו״; וקול ממרום יעננו; „כי ביצחק יקרא לך זרע!״

* * *

דברי אברהם למלך סדום ודברי המלך אליו מצלצלים באזנינו בכל תקופות דברי ימינו מעת היותנו לגוי עד היום הזה.

* * *

כדברי מלך סדום לאבינו הראשון כן דברי סנחריב האשורי, אנטיוכוס הסורי, פערדינאנד הספרדי לאבותינו ואלכסנדר הרוססי לנו לאמר: — „תן לי הנפש והרכוש קח לך!״.

* * *

כאבינו נשיב תמיד את תשובתו: „הרימותי ידי

אברהם

לאל עליון קונה שמים וארץ אם אקח מחוט ועד שרוך נעל ולא תאמר אני העשרתי את אברם", בכל התקופות, בכל הארצות הנחנו את רכושנו והצלנו את נפשותינו.

* * *

כפגישת אברהם ומלך סדום כן פגישת סנחריב וחזקיהו; נבוכדנאצר וצדקיהו; אנטיוכוס ומתתיהו; אספסינוס ובן זכאי; בכל הפגישות האלה נשמע תמיד קול קורא „תן לי הנפש!" וקול ישראל עונה: „הרימותי ידי לאל עליון!"

דוד אבשלום ואדוניהו.

למנצח לעבד ד׳ לדוד; ר׳ יודן בשם ר׳ יהודה אומר: כל מה שאמר דוד בספרו, כנגדו וכנגד כל ישראל וכנגד כל העתים אמרו:
(תנחומא.)

„דוד מלך ישראל חי וקים!" יקראו בני ישראל מדי חדש בחדשו. אמנם כן, תולדות בן ישי ודברי ימי ישראל מתאימים בד בבד — ישראל במצרים — דוד בבית שאול; בשנותו את טעמו; ויגרשהו—וילך; בן ישי עם כל איש גושה לו בנודו במדבר אחרי הגרשו מהסתפח בנחלת ד׳. — דוד ונבל הכרמלי. — יהודי רוסיא והצר אלכסנדר השלישי הצורר. — בקשת דוד ותשובת נבל: „רבו העבדים המתפרצים מפני אדוניהם!" תשובת אלכסנדר לועד היהודים בשנת 1881 למספרם. נבל מת בשכרותו. —

* * *

דוד ואבשלום. היהודים והנוצרי; ועמד על יד השער; „משה אמר לכם עין תחת עין ואנכי אומר לכם... וכו׳". — והחזיק בו ונשק לו; ויגנב את לב ישראל. — אבשלום חצב לו קבר בירושלים

ויקבר ביער; גם הקבר הידוע בירושלים ריק ושומם הנהו כיד אבשלום אשר אין כל מת בקרבו. — אבשלום נתלה והומת על ידי בן צרויה ודוד לא אבה לתלותו, הנוצרי נצלב על ידי הרומים ולא על ידי בני עמי. — דוד וברזילי — היהודים הגולים הנעים והנדים, והיהודים האזרחים השוקטים והשאננים.

* * *

דוד על הר הזיתים קורא שלום להעיר, להארון ולהאזרחים והוא הולך יחף...

* * *

„ואדוניהו בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך..." לא עצבו אביו מימיו לאמר: מדוע ככה עשית? וגם הוא טוב־תאר מאד ואותו ילדה אחרי אבשלום — לא ילדה, כי אם גדלה בארו חז"ל — אחרי אשר הראשון בן מעכה והשני בן חגית.

* * *

האסון הוא אשר דוד זקן ובא בימים ולא יחם לו עוד מהבגדים אשר חממהו מלפנים, ואדוניהו המתבולל יגדל אחרי אבשלום התלוי ולא יעצבהו מימיו להורותו את האמת ולהראותו את נכלי אבשלום ושקריו.

* * *

אולם אדוניהו יעבור יחלוף, ושלמה בנו ימלוך

על עמו ויבנה את בית ד׳ אשר יפיץ אורה על כל יושבי תבל, ושלום וצדק עולמים ישתררו על פני כל התבל, כי מציון תשועה ובירושלים ינחמו.

יעקב ועשו.

האב והדוד תאומים היו, ומה רחוקים המה בתכנית רוחם ובמעלליהם, עדי אשר השאירו את מנהגיהם ומדותיהם והלך־רוחם מורשת עולם לצאצאיהם אחריהם לאלפי שנים.

* * *

תכנית רוח יעקב אבינו במושכל ראשון. ערמתו בהבכורה, לא ידע רחם על אחיו הרעב ולא הושיט לו אוכל עדי מכרו לו את בכורתו.

* * *

והבכורה בעצמה מה היא? אחרי אשר לא ירש מאומה מאביו וימלט על נפשו מחמת אחיו בעירום וחוסר כל.

* * *

ורב יעבוד צעיר — בלי יחס הפעול — עד היום לא נוכל לחרוץ משפט מי יעבוד את מי?

וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה, ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער ויקראו — רבים — שמו עשו — מפעל עשה — לאמר: עשוי ומשכלל, כי יצא שעיר כחיתו יער ומוכן לצוד

ציד — ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו — נורא הוא מצבו התלוי אך באחזו בעקב אחיו הבכור, וברשות עצמו לא יוכל להתקיים ויקרא שמו יעקב — בלשון יחיד — כי רק יצחק הבין את הרמז באחזו בעקב.

* * *

היו ימים, אשר יעקב נסה להסיר את ידו מאחוז בעקב אחיו, ויואל לחיות ברשות עצמו ומה נורא היה מפלתו, אחרי הכיתו מכות נוראות ויאלץ שנית לאחוז בעקב אחיו.

* * *

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד, איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים. — חיי איש ציד מזוין ומוכן תמיד להמית, לשפוך דם, להתרגז ולהתקצף; חיי רועה יושב אהלים; חיים מישרים חיי הטבע; חיי מנוחה ושלוה על ההרים האפיקים והגאיות, הנחלים, הצפרים, העדרים, הארוחה במועדה, לב טוב ומלא רחמים, לא כן הראשון, אשר כל ימי חייו רק רוגז ומדנים אי־סדרים ורעבון קצף ומשטמה ומה גם בעת אשר לא ימצא צידו. — בדורנו בימינו הרג ציד רומיני רוכל יהודי אחד על חוף הדונאי, וסנגורו הצדיקו בבית המשפט הרומיני בזאת אשר בשלשה ימים הלך לצוד ציד ולא מצא ולא הבליג על רוחו הסוער וישפוך את חמתו על היהודי

הראשון אשר פגשהו, והמרצח יצא נקי בהשפטו.

* * *

ויאהב יצחק את עשו, כי ציד בפיו — של עשו — ארי מצידיה היה אכיל — ורבקה אוהבת את יעקב, בינה יתירה נתן הקב״ה לנשים יותר מאנשים.

* * *

ויזד יעקב נזיד, ויבא עשו מן השדה והוא עיף ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני — הפעל לעט יחיד הוא בסה״ק. וחז״ל ישמשוהו להלעטת אוזים וברבורים — נא מן האדם האדם הזה; דודנו האדמוני בהיותו רעב השתובב וישכח את הפעל אכל את שמו ואת שם המאכל, ויפתח את פיו כאחד הפראים וירמוז באצבעו: הלעט מן האדם — הערשים — האדם הזה — עשו. על כן קרא — הוא בעצמו — שמו אדום.

* * *

ויאמר יעקב: מכרה — פעל מכר לא בכסף, כמו „חנם נמכרתם" — אחרי ראותו את משובתו הבין, כי הוא לא יוכל בתור בכור להנחיל לבניו את מורשת אבותיו, ויאמר יעקב מכרה כיום — את בכורתך לי, — ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה — שתי המלות „אנכי ולי" הנה מתארות את אהבת עצמו. — ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו... וימכור את

בכורתו, בלי הון ומחיר — כמו: „מחר ימכור ד׳ את סיסרא״.

* * *

ויבז עשו את הבכורה וכל מורשת אבותיו וכל הקנינים הרוחנים הצפונים בתוכה.

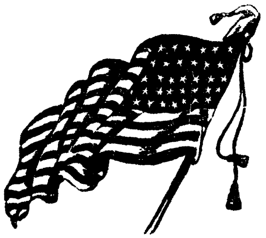

הסולם.

כיעקב הפרטי כן גם יעקב הכללי יוצאים והולכים: ויצא יעקב מבאר שבע, וילך חרנה; ויצא מארץ ישראל, וילך בבלה; ויצא מבבל, וילך פרסה; ויצא מפרס, וילך יונה; ויצא מיון, וילך רומאה.

* * *

בודד, נעזב ומשולח, בורח מחמת אחיו התקיף ממנו; סובל עוני ומחסור, רגליו בצקו, ידיו רפו, גבו כפוף מסבל המשא העמוס עליו לעיפה, מטהו בידו ומתנהל בכבדות, והנה פתאום השמש בא, חשך ועלטה סביבו, ותוגה ועצבון בלבבו, „ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא".

* * *

ויחלום — בעת חשכה ורעה הנהו חולם חלומות תמיד. — והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו והנה ד' נצב עליו!

מה נורא ונשגב החלום הנעלה הזה לעיני יעקב הפרטי, בראותו את סמל יעקב הכללי בסולם, אשר אין לו בסים נאמן ומעמד נכון, כי אם מצב ארצה

ונשוא מבית לבית. — בתים רבים וארמונים גדולים, אשר על ידי הסולם הזה עלו וירדו במו, כבר נחרבו, נצתו, נהרסו עד היסוד והסולם עידנו קים ומטלטל מהבתים החרבים להבתים הנבנים יען כי ראשו מגיע השמימה וד' נצב עליו — אוריתא וישראל וקב"ה חד הוא — חיים וקימים לעולם.

* * *

הוי, מה רבו העולים והיורדים בו! אשור, בבל, פרס, יון, רומא — לעיני אבותינו — ספרד ופולאניא לנגד עינינו יורדים. — והסלם?... הנה פה בארצות הברית!

* * *

שאלת היהודים ושאלת הפועלים היו לשאלה אחת בחיי יעקב אבינו באמרו לדודו: „אתה ידעת את אשר עבדתיך" — לבן ענה: — „נקבה שכרך עלי ואתנה!" — יעקב התלונן בתלונת הפועלים אל בעליהם לאמר: „אתה ידעת — ואת אשר היה מקנך אתי, כי מעט, אשר היה לך לפני — ויפרוץ לרב. — רוסיא בטרם תכבוש את פולאניא ויהודיה — ויברך ד' אותך לרגלי, ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי?" — לבן התמם וישאל שנית: „מה אתן לך?! — יעקב עונה בחרי אף: „לא תתן לי מאומה!" אינני דורש מתנות.

* * *

המלכים והנשיאים האשכנזים בימי הבינים החליפו את זכיות היהודים עשרת מונים: פעם עבודת אדמה; ופעם הלואת כסף, ופעם להיות אנשי בינים סוחר — מוכר — כלבן בשעתו עם העקדים, הנקדים והברדים ויאלץ לעשות מקלות.

* * *

וישמע את דברי בני לבן... וירא יעקב את פני לבן... אז נולדה חבת ציון הראשונה — ויאמר ד' אל יעקב „שוב אל ארץ אבותיך!"

* * *

וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה ויבאר להן את ערמת אביהן — ותען רחל ולאה ותאמרנה לו: „העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו? הלא נכריות נחשבנו לו". — אין כל תקוה ליעקב. רחל ולאה לרשת בבית לבן חלק ונחלה.

* * *

הסלם פה בארצות הברית עומד בתקפו ומצבו איתן... — אחרי כל אלה אך סלם הנהו... הבה נבנה לנו בית.

ארבעה פרצופים

„ורוח תשימו בין עדר ובין עדר". אמר יעקב: „רבש"ע אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותן זו אחרי זו אלא הרוח להם מצרותיהם".
(מדרש רבה.)

שרו של עשו נדמה ליעקב אבינו בארבעה פרצופים: בדמות רועה; בדמות גוי; בדמות ארכליסתים; ובדמות תלמיד חכם.
(חז"ל בכמה מקומות.)

האמונה — רועה מסע הצלב והאנקוויזיציאן בדמותו של רועה דתי; הלאמית גוי ביסמארק ומבטאו „ארץ אשכנז לאשכנזים" יצרו את האנטיסע־מיטיזמוס הלאמי; הכלכלה — ארכליסתים, הפרעות ברוסיא והגרושים ברומיניא הם תולדות הכלכלה; והדעת — תלמיד חכם: טרייטשקע, ושטעקער, סאווארין ופאבעדענאסצאוו חכמים להרע.—

„שלחני כי עלה השחר!" מתחנן שרו של עשו „לא אשלחך כי אם ברכתני!" עונה יעקב באמץ רוח. —

בעלות שחר הציוויליזאציאן, ויגרש את חשכת

ימי הבינים יקראו רודפי ישראל אליו, כי ישלחם ולא יזכור למו עוד את חטאתם ונבלותם.

„לא אשלחכם!" יענה ישראל סבא כי אם ברכתוני, ונתתם לי ברכה — „את ארצי אשר לקחתם ממני". —

(מיראבא הצרפתי הגדול.)

* * *

„לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל!" אם קארל האשכנזי חטא אז רק קארל החוטא ולא כל העם האשכנזי; אם איוואן הרוסי יעשה מדחה אז רק איוואן הפרטי הוא הפושע ולא העם הרוסי; לא כן אם יעקב היהודי יפשע אז על כל ישראל יצא הקצף כי „לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל". —

(רבי יצחק מוואלאזין.)

„ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו" תמיד ובכל מקום בזרוח לישראל השמש ידמה, כי זרחה לו, וגם אם אך יקוה כי תזרח לו אז יחל יעקב לצלוע על ירכו...

משא לחג השבועות.

„אמר ר׳ יוחנן מלמד שהחזירוה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה״. (ע״ז ב.)

1.

כ ת י ם.

על חפי נהר N התנוססה עיר בנויה לתלפיות בבנינים שונים ומוזרים במראיהם ובתבניתם; ארמונותיהם וטירותיהם הגדולים והרבים לאין מספר המזהירים בשלל צבעים שונים האירו איר נפלא מנגה יפעת השמש אשר שלחה את קויה עליהם בהוד יקרת הדרתה; ברחובות ושוקי העיר נשמע קול שאון והמולה מעם רב מאד. האם לא נפלאת היא בעיני הרואה, כי בתוך הסינים (החינעזים) השאננים והעצלים המבלים כל ימי שנותיהם אך בעצלות ובחבוק ידים יתעורר פתאום במו רוח רגש ותנועה למהר ולרוץ ארחם איש איש לבדו אל המקום אשר פניהם מועדות, וכל איש מהם יתאמץ לקדם את פני רעהו ולבוא בראשונה אל המקום אשר אליו

תכסוף נפשו לבוא, יחפזו, ימהרו, ירוצו כצבאים קלים לבלי יעבירו את המועד, הפלא ופלא!

ברחוב רחב בראש הומיות התנשאה גבעה נחמדה ועליה גב בנוי כמו רמים; עמודים מפארים בפרחים ונצנים בשלל צבעיהם מרהיבי עין יתמכו את הגג הנפלא והנהדר בדגלו המכסה כחפת כבוד על פני כל הככר ההוא. ביראת הכבוד התיצבו כל בני ההמון ויכוננו מבטיהם אל המקום אשר שם עמד כסא רם ונשא מצפה זהב פרוים ומשבץ באבנים יקרות ועל המצע המרקם בטוב טעם יושב האיש המרומם הכהן הראשי לכהני אלילי ארץ סינים, מימינו ומשמאלו עומדים ארבעה יועציו, הם ראשי יועצי הארץ ועל פני כלם דומיה קדושה וטהורה שוררת באין מפריע.

שם ממעל על ראשיהם יעופו שני מלאכי יה אשר שש כנפים שש כנפים למו ומתחת כנפיהם תראינה ידיהם האוחזות מגלה עפה ובקול נעים ונפלא יקראו באזני ההמון את כל הכתוב בה.

השרפים האלה הופיעו משמים ארצה להורות לבני אדם את תורת אל חי, לפקוח את עיני העורים ההולכים בחשך וטובעים רגליהם במצולת האולת ואור המרע לא יהל עלימו.

המלאכים חדלו לקרוא ויתבוננו על פני ההמון.

אחר האות הנתן מאת ראש הכהנים יצא אחד מיועציו רואי פניו ויען ויאמר כדברים האלה: „כטל השמים יזלו אמרותיכם היקרות מפז, עמוק עמוק על תלמי לבבנו וכאור נגה השמש יאירו על מחשכי נפשותינו המשחתות, אך הואילו נא לתת רשיון להתולעת הנבזה על פני הארץ לשאול את פיכם, שרפי מעלה ואראלי קדש! שאלה אחת: כמה רבבות חקים ומנהגים שונים תתנו להאנשים אשר יאותו לקחת מידכם את ספר התורה הזה?"

„כמה רבבות חקים? — שנה אחד מהמלאכים את דבריו בתמהון — השאלה הזאת תורנו לדעת כי לא הבינותם את הגיונותינו, אחרי אשר לא במנהגים ובחוקים נוסדה אמונתנו, רק ברגשי אהבה וחסד: לאהוב את ד׳ ולאהוב את כל בני האדם". ויפתחו עוד הפעם את ספר תורה ויחלו לקרוא את הדברים האלה: „ועתה ישראל מה ה׳ שואל ממך כי אם ליראה את ה׳ אלהיך וללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך".

„אם כן אפוא? — ענה החינעזי הנבון לא נוכל לקחת מכם את התורה הזאת יען כי בני עמי לא הסכינו מעודם לחמלה ולאהבה כי אם בזאת כל מעיניהם להיות אסורים בחבלי מנהגים והבלים מכף רגלם ועד קדקדם; המה יאהבו לשאוף רוח קטב

ולא רוח צח, ללכת שובב אחרי שרירות לבם ולרדוף אחרי תענוגות בשרים, כי עיד „השמן לב הסיני מדעת ועיניו השע מראית ואזניו הכבד משמוע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו?!"

2.

הודו.

על חפי נהר גזן השתרעו יערים רבים מעצי זית וענפי עץ עבות ועל ידם התנשאה העיר העשירה והחשכה „בערדינאנד". ההיכלים הרבים אשר במו התנוססו מצבית גדולות ומצוקות, פסילים גבוהים ורמי הקומה, החצובים מאבני שיש ומשוחים בששר, כן גם תמונות מבהילות ונוראות מאד, כלם נעשו במלאכה נשגבה ביתרון הכשר ודעת ואין ערוך עליהם ליופי, ההיכלים הרמים והנשאים האלה היו מלאים מפה לפה אנשים, נשים וטף הכורעים ברך ומשתחוים ביראה ורעדה מול האלילים האיומים אשר אין כל רוח חיים במו. אור השמש לא הגיה מעולם בהיכליהם החשכים כי כל חלון וצוהר לא היה למו בלתי עששית אחת גרשה שמה את צללי החשך וערפלי האופל, ובכל זאת גם מנגה האור הכהה הזה התנוצצו והאירו אבני השהם ישפה וברקת המשבצים בהם באור יקרות ומאד נעלה.

בשוק הגדול אצל היכל אחד מפאר מאד נראה מסע המון עם רב מאד. מה יפים ונחמדים המה למראה העם הזה! חסנם כאלון, קומתם לתמר נדמתה, מבנה גויתם איתן וכלו אומר כבוד. הם המה בני ארץ הודו הענוים והמצניעים לכת אשר הלכו חשכים בעצת כהניהם ונביאיהם הכוזבים. בני העם הזה התאספו כעת מכל קצות הארץ עם ילדיהם וטפם לכבוד חג האליל האכזר והעריץ „שיווי". כל התלאות והמצוקות אשר עברו עליהם בדרכם לא הניאום ולא הפריעום מלכת הלאה בצעדי און ועצמה, וישישו וישמחו מאד בבואם אל מחוז חפצם לחג את החג הקדוש בעיניהם. החג הנורא והאיום אשר נקבוהו בשם: „חג המרכבה".

הנה המרכבה הנוראה עמדה הכן. רעדה ופלצות אחזה את כל ההמון בהביטם ע"יה.

על המרכבה הגדולה והרחבה התנוססה דמות נוראה ואיומה, תבנית שקוץ משומם, הוא צלם האליל הגדול העב והשמן לבוש מחלצות ואבנים יקרות וספירים מזהירים משבצים בו מכף רגלו עד קדקדו.

הוי, אנשים בוערים מדעת! הוי, מאמינים בכל הבל ורעות רוח באמונה אמן! לו פקחתם עיניכם להתבונן היטיב בהאליל הנורא הזה, כי אז נוכחתם לדעת כי בעלוקה ימוץ את לשדכם, כספכם וזהבכם

גם יחד, ואך בדמכם וזיעת אפכם שמתם לו את כל הכבוד הזה.

המרכבה החלה לאט לאט לנוע ממקומה ואנשים רבים אשר יראת האליל על פניהם אבו לכרוע על ברכיהם ולהתנפל תחת גלגליה ולהיות למרמס למו כדרכם תמיד, אך פתאום נשמע קול מדבר אליהם כדברים האלה „הוי כסילים ובוערים הרפו ושמעו!"

ומול עיני הנביאים והכהנים הנתעים בשוא וכל ההמון המלאים תמהון עפו ודאו המלאכים הקדושים ועיניהם הפיקו אהבה וחמלה, ויפתחו חיש מהר את ספר התורה ויחרו לקרוא באזני העם את דברי אלהים חיים המלאים אך אהבה חמלה ורחמים, „א ל ה ה ח ו ק י ם א ש ר י ע ש ה ה א ד ם ו ח י ב ה ם ו ל א ש י מ ו ת ב ה ם". קראו המלאכים בהתימם לקרא את חקי התורה.

אך לריק עמלו המלאכים כי העם הקל בדעתו נתעה ללכת שולל אחרי הנביאים המתעים אשר יהגו אך תוך ומרמה, וקול המלאכים נדמה להם כקול קורא במדבר, ולא שמו לבם לדבריהם הטובים אשר הורום, והמלאכים בראותם כי תקותם נשארה מעל עפו וידאו הלאה מפניהם בשברון לב כי לא יכלו להביט על תבליתם ומזמתם אשר פעלו ועשו באשמת כהניהם

ונביאיהם הנתעים והמתעים אשר הוליכום בתהו לא דרך בהורותם למו, כי אך בדמי האדם יכפר האדם את עונו לפני אל אלים. „הה! בני הודו תועים אמללים, אבדתם! אבדתם! נשמע קול שרפי מעלה בעופם בשמי מרום".

3.

צור.

על חוף ים התיכון מעבר המזרח התנשאה עיר גדולה ורחבת ידים ומחריצות ידי יושביה בהליכות המסחר עלתה מעלה מעלה עדי אשר היתה עיר רבתי בגוים. מפאת מזרח העיר היפה ההיא התנוססו רוכסי הרים גבוהים ורמים ובמרום עזם לעבי שחקים הגיעו וראשיהם נחפים בשלג עולמים, ומפאת ים נראה אניה גדולה ורחבת ידים מאד תשוט על פני גלי ים התיכון ועליה התנוסס דגל בצבעים שונים וממולה על פני החוף היו שתולים עצים רעננים מרהיבי עין.

האניה הזאת היא אנית צור המעטירה הנודעת בגדלה ויפיה, בתרניה החזקים ומפרשיה הגדולים והרחבים, עוד מעט ותשים לדרך פעמיה ותוביל את מרכלתה, עזבונה ומערבה כלי זכוכית וכל אבני יקר,

מחלצות ושלל צבע רקמתים אל גבולות ארץ ואיים רחוקים ולתתם שמה במחיר כסף וזהב.

נשא נא עינינו להביט על חוף הנהר ונראה המון אנשים רצים רצוא ושוב, זה נושא שק עמוס סחורה מהחוף אל תוך האניה, וזה ירוץ ואוחז גליון בידו, אשר בו ירשום את כל תוצאות מרכלתו ומערבו היוצאות מתחת ידו, כל ההמון איש איש לבצעו מקצהו ידרוש ולא ישעו הצדה להביט ולהתבונן על כל אשר יעשה סביבו.

על פני החוף הנפלא הזה השואן בקול שאון נורא כהמית ים הופיעו שני המלאכים הנודעים לנו ומגלת ספר התורה פרושה על ידיהם; אך אין אחד מכל ההמון הזה אשר ישים לבו עליהם וישאלם: מה חפצם ושאלתם?

„מה טוב ומה נעים היה להעם הזה אשר לחכמתו ולתבונתו אין קצה אם הואיל להטות אזנו לשמוע בקולנו להפיץ את נגה האמונה הטהורה בין העמים החשכים אשר אין כל בינת אדם למו“, קרא מלאך אחד אל רעהו, בראותו את גודל כשרונותיהם ועלילותיהם העצומות והנעלות בכל חרשת מלאכת ומשלח יד.

לא, ענה רעהו, האנשים האלה אשר גדלו וחנכו מעודם על ברכי המסחר, לא יאבו תת אזן קשבת

לדברינו אשר אך ברוח יסודם ולא יתנו כל פרי ותענוגות החיים ולא יוסיפו כסף וזהב בתוך כיסיהם הרחבים והצמאים להון ועושר; „הסוחרים יביטו רק אל השכר ובלא מחיר לא יעשו דבר".

„הבה נראה! ענהו רעהו, ננסה נא לדבר אליהם".

„שמע נא רעי! אמר המלאך אל איש אחד מסוחרי צור, התתן אזן קשבת לדברים אחרים טובים ומועילים אשר נקרא מהספר הזה?"

„זאת לא אוכל, כי עתותי לא בידי הנה", ענה הסוחר בשאט נפש וכרגע חלף עבר ואיננו.

„אולי אתה איש נכבד, תקשיב לדברינו?" קראו המלאכים אל הכנען השני אשר אחז בידו מאזני מרמה.

ולאשרם פגעו באיש אחד אשר זה כבר שלח ידו בהון זרים ויקרא שמטה לכל משה ידו ואחרי אשר נמוטו פעמיו בדרכי המסחר, ומאין כל עבודה לו נאות להקשיב בקולם. המלאכים החלו לקרוא ומרגע לרגע התאכפו להאספה הקטנה הזאת המון רב מאוד, ויפערו פיהם לשמור את דברי ציר השמים אשר רמתהו התקוה וידמה בלבבו כי דבריו יעשו תושיה.

„אך הגידו נא צירים נאמנים, שסע פתאום איש

נשוא פנים בקול רם את דברי המלאך ולא נתני לכלות דבריו — כל ההמון נאלמו דום ויביטו איש אל אחיו בתמהון וברוב כביד והדר פנו דרך ויפלסו נתיבה להשר הגדול העומד בראשם — הגידו נא החקים והמשפטים בספר תורתכם על דבר מקנה וממכר?"

אף כי תורתנו נוסדה רק על אדני חיי הטבע: עבודת אדמה ומרעה צאן — ענו המלאכים — בכל זאת ימצאו בה משפטים צדיקים גם בעד הסוחרים, ויפתחו את ספר התורה ויחלו לקרוא כדברים האלה: „כי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. מאזני צדק, אבני צדק, איפת צדק והין צדק יהיו לכם".

והשר הישיש חגר בעז מתניו ובשארית כחו התאושש והתעודד ויען כדברים האלה: „בשם כל העם אשיב לכם כי לשוא כל עמלכם פה, יען כי אמונתכם ותורתכם לא לנו היא, לא לנו לשמור את חקיה ומשפטיה אשר כצורי מכשול ואבני נגף המה על דרכי חיינו ומהם יצא אסון נורא ואיום על כל בני עמנו אשר אך במסחר ישימו כל מעינם ואך בו כל חיי רוחם ונפשם. באחת! התורה אשר רק על אדני הצדקה והיושר נוסדה לא נאוה לבני ציר הכנענים אשר בידם מאזני מרמה; הבו לנו אמונה גבהה אשר

לא תתערב בהליכות המרכלת ולא תחוה דעה בדרכי הקנין והממכר בין איש לרעהו בלתי באלהים תשים מעוזה להרבות צקון לחש לפניו יום יום, להעלות עלות על מזבחו, להשביעהו מדם פרים וכבשים. אמונה כזאת תישר ותיטב בעינינו ובכל לבנו ונפשנו נכביד את אלהינו אם אך לא יפריע בחקיו את דרכי מסחרנו וגם על בנינו היקרים והנאהבים לנו, גם עליהם לא נחום אם ידרוש את דמם מאתנו; אך בחקי המסחר לא יגע לרעה כי אך הוא כל חפצנו וישענו בארצות החיים ואך בצלו נוכל לחיות חיי ענג ודרור".

בין כה וכה נשמע קול פקודה מראש החובלים להמלחים כי האניה תשים לדרך פעמיה, וכרגע והנה כל איש רץ בחפזה אל אמתחתו וצרור חפציו. האניה שטה בתוך הים ועל פני החוף שבה דומיה שאננה והמלאכים כאשר באו כן שבו בלב מלא רגז וכעס.

4

ב ב ל.

על חפי נהר פרת התנוססה העיר רבתי עם, אשר בהתנשאו ארמנות וטירות נשגבות, קירותיהם מחטבים פסילי אבן מעשי ידי אמן ושיאם הגיעו השמימה, יושביה הגאיונים אשר כל מעיניהם אך בשוד וחמס להרום גוים ולהאביד ממלכות הגדילו השאון

ברחובותיה בקול המולה. ומי לא יכיר על חזות פניהם כי המה בני בבל הקדמונים אשר כתר הגאון התנוסס על ראשיהם?! מי לא יבין בראותו את שיא חסן תפארתם ויקרת הדרתם כי המה הכשדים הגוי העז והנמהר? כל הגברים עולי הימים והבתולות היפות והענוגות התאספו כעת אל המשתה הגדול בחצר מלכם האדיר והנורא על כל סביביו. הביטו נא על ההוד והיופי אשר יזהירו על פני העלמות הרכות והענוגות הלבושות שני עם עדנים, שמלותיהן הארוכות והסרוחות לרגליהן ארצה מרקמות בשלל צבעים ממשי וארגמן. ווי זהב עם אבני השוהם והפנינים המשבצים בהם יבריקו בצמת ראשיהם ועל יפעת גבעת חזיהן לתפארה; אך כל ההון והעושר הזה לא מעמל כפיהם הנהו כי בת בבל עניה היתה מראשיתה ועם כשדים עם לא היה ולא היה לאל ידם להלביש את בנותיהם שני עם עדנים, אך את כל אלה לקחו להם בשוד ורצח בשפכם דמי נקיים למכביר, ובהחריבם ארצות וממלכות וישללו שלל ויבצעו בצע מעשקות.

המון אנשים ונשים יושבים סביב שלחנות גדולים ורחבים, הגברים שותים יין ושכר לשכרה ויהיו הלומי יין. הנשים אוכלות מעדנים וממתקים ומתענגות על רוב הטוב אשר מלכן העריץ והשודד שם לפניהן ותהיינה שמחות ועליזות מאד מאד.

אל הלומי יין ושכורי ענג האלה באו מלאכינו וספר התורה על ידיהם להגיד לפניהם דת ודין, ויהי בהחלם לקרוא את הדברים האלה: „כי המלך לא ירבה לו נשים ולא ירום לבו על צאן מרעיתי, וגם כסף וזהב לא ירבה לו לבלי יתגאה וישכח מחקק“, אז צחוק פרוע התפרץ מפי הכשדים הפראים וימלאו שחוק פיהם וישימו תהלה בשלוחי השמים וישליכו שקוצים עליהם ועל תורתם גם יחד. כי השמן לבם מהבין יושר וצדק ואך תוך ומרמה שוד ורצח כל חיתם, ובעברתם כי קשתה גרשו את השרפים הקדושים מעליהם לבלי יפריעום ממשתה נגינתם. זמן כביר חלף עבר והנה גם בת בבל שתתה את כוס התרעלה, כי יד נעלמה כתבה על הקיר לעיני המלך בלשאצר את המלים האחדים האלה: „מ נ א מ נ א ת ק ל ו פ ר ס י ן“ וכרגע והנה חיל פרס ומדי כתרוהו ויגירוהו על ידי חרב.

5.

י שׂ ר א ל.

בערבות המדבר לא רחוק מחפי ים סוף אשר שם התרומם בגאון עזו ההר סיני. סביב ההר המרומם והנשגב הזה השתרעה מסלה אשר בה נדד העם הנודד והשוכן לבדד מימות עולם, אלה המה בני

יעקב אשר זמן רב עבדו עבודת פרך תחת ידי סבלות מצרים ויכינו שמה את פארי העמודים אשר יתמכו בגאותם שחקים עד היום הזה לזכרון עולם. העם הזה שם פניו לארצו ולמולדתו לגור שמה ולחיות חיי ישרים.

דומיה קדושה שוררת סביב המקום הקדוש ההוא. בני יעקב סובבים את ההר סיני ביראת הכבוד ויעמדו מרחוק, ובכליון עינים יצפו ויחכו לשמוע את דברי אלהים חיים.

עמוד קורא! אל תקרב הלום טרם תטהר לבך להבין ולהשכל במראה הזה ואז תראה ותוכח כי דבר נפלא וגדול נעשה על ההר הקדוש ההוא, דבר קדוש ונשגב אשר חדש ושנה את רוח בני האדם מהקצה אל הקצה, דבר אשר לא היה כמוהו ולא יהיה — בכל דברי הימים לבני האדם עלי תבל.—

שערי השמים נפתחו וחשמל אש כמראה הבזק הופיע בהוד נורא ואיום. ההר גבה וירם מאד מהארץ, דומיה קדושה ואיומה שררה על כל בני העם ויעמדו מרחוק וינועו מרוב אימה ובעותי יה אשר נפלו עליהם בחרדת קדש. — — — — — — — — — —

קול ברקים ורעמים נשמע בגלגל, ענני חשרת מים כסו את פני ההר במעטה ערפל. קול שופר ותרועת קרן היובל הגדול החרידו את כל ההמון

העומד בתחתית ההר, עוד מעט והנה כל ההר בוער באש פלדות ויעל עשנו כעשן הכבשן ומנגה נגדו עביו עברו וקרני אור פלסו נתיב למו בין ענני החשך וערפלי האפל, והנה רכב אלהים יורד משמים ארצה ולפניו רבותים אלפי שנאן, אראלים שרפים וחשמלים התיצבו כלם על פני ההר, ואדון הנביאים בן עמרם המחוקק הנפלא החל לדבר והאלהים ענהו בקול. — וכרגע והנה כל העם כאיש אחד ענו בקול עז קול חוצב להבות אש „נעשה ונשמע" וישתחוו כלם בגילה ורעדה ויפלו על פניהם ביראת הכבוד וד׳ נסך עליהם רוח חכמה ובינה, רוח עצה ודעת, רוח יראת ד׳ ואהבת אדם, והמורה הגדול והקדוש משה איש האלהים לקח את ספר התורה בידו וירד מההר ויחל להורות וללמד את העם תורת אל חי.

בין כל שרפי קודש אשר עמדו שמה בעת תת ד׳ את תורת החיים והשלום לעם ישראל עמדו שמה גם מלאכינו ויתפלאו וישתוממו ויאמרו: „אמנם כן! רק להעם הצעיר הזה אשר תכנית רוחו עוד לא נשחתה בו יאות לקבל את התורה הטהורה והקדושה הזאת כי כבודו עודנו חדש עמדו וזה לא כבר יצא מסבלות מצרים ועוד לא למד לעשות את כל התועבות השערוריות ככל הגוים אשר יפירוהו משמור את חקי התורה ומשפטי היושר והאמת. העבדים אשר יצאו לחפשי מכור העוני לא ישימו לבם לכל דבר הבל ותפל

אשר אין כל שחר לו וכל איש מהם לא יפנה לבצעו מקצהו ולא יטור שנאה בלבו לאחיו ולרעהו, כי אוהבים המה איש את עמיתו כאחים נאמנים והקנאה והמשטמה רחקו מגבולם. רועי צאן מאתמול ועובדי אדמה למחר לא ידעו את תרמית המסחר ככנעני וסוחרי צור אשר בידם מאזני מרמה ולא יתאוו לתאות בשרים וחמדת החיים כבני בבל. אמנם כן! רק לבני יעקב יאתה התורה!!

אך האם זמן רב שמר עם ישראל את דברי אל חי הקדושים והטהורים? האם עוד לא חלל את ברית קדשו? העודנו לא נשבת מטהרו?

הבה נראה!!

אלפי שנים חלפו ועברו מהעת ההיא.

הבוקר אור, קול הלל וזמרה, קול תודה ורנה נשמע באחת מערי ארץ רוסיא המערבית, עקבות איש לא נודעי עיר בחוץ, כי כל העם עודם הוזים שוכבים על ערשותיהם ויתענגו על מנוחת הלילה, רק זעיר שם, זעיר שם נראה אור כהה וקפאון מבעד חלונית בתים קטנים ודלים אשר במו יושבים היהודים החרדים לדבר ה' בליל התקדש חג השבועות וקוראים באות נפשם את ספר „תקון השבועות".

שם מרחוק נשקף בית התפלה, בו התאספו

המון עם רב להביע אמרי הלל ותודה לאל חי אשר נתן למו תורת אמת, על פני הכר הנרחב אשר על יד הבית ההוא עומדים גברים ונשים, בחורים ובתולות, עיניהם נשואות השמימה וקול דממה דקה ישמע מפיהם אשר יפריע את דממת הליל אשר השליך הם על פני כל העיר. אך מי זה העירם משנתם ויביאם הלום? מה הדבר אשר הפריע את מנוחת הבנים והבנות לעזב את ערש יצועם הרבודה במרבדים רכים וטובים בחצות הלילה וללכת אל בית התפלה? מדוע ישאו עיניהם השמימה כמו יחכו על ציר גואל ומושיע אשר ישלח למו ממרומים? האם יחשבו וידמו בלבבם כי עוד הפעם יופיע אליהם משה בן עמרם איש האלהים וספר התורה בידו?

אך לא! לא אל התורה ישימו לבם כי אם אל האמונה הכוזבה אשר מצאה לה מסלות בין ההמון הפרוע: העם יאמין כי בלילה הזה טרם יאיר השחר אורו, יבקעו השמים רגע אחד וכל איש הזוכה לראות את המחזה הזה יוכל לחלות אה פני ד׳ בתפלה קצרה, ובקשתו תמלא כרגע בלי כל שטן ומפריע.

*　　*

*

הנה עת הפלאות הגיעה!

בין מפלשי העבים החשכים נראה אור בהיר

במראה הבזק, ויאר על פני כל הארץ וכל היקום באור יקרות ומאד נעלה — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

עוד רגע והנה קול רעם בגלגל נשמע והנה השמים התבקעו ותפלה קצרה התפרצה חיש קל מפיות כל המצפים והמחכים על העת המאשרה הזאת וקול שתי המלים „כ ל ט ו ב!" צלל בהמולה נוראה מאד — — — — עוד רגע והנה תמונה יפה ונהדרה בקדש נראתה לעיני כל ההמון, היא תמונת משה איש האלהים אביר החוזים ואדון המחוקקים.

בן עמרם המחוקק הופיע נגד כל העם ויפתח את פיו ויען ויאמר: נוראות נפלאתי! מי היא העדה הנאספה הזאת? מי המה אלה המשכימים קום טרם עלות השחר לקדם את פני בקול תרועה יהמון חוגג? אהה אלי! האלה המה בני עמי אשר הוצאתי מארץ מצרים? האלה המה אשר בחרתם לך לעם סגולה מכל העמים ותתן למו את תורתך הקדושה והנאורה? אהה ד'! מה זאת? ואחרי כן והנה קול נורא כקול רעם בגלגל נשמע לאמר:

לא אכירך ישראל! לא אדעך ישורון! האותך הוצאתי מבית העבדים? הלך נתתי חקים טובים ומשפטים צדיקים? הלך הופעתי באש דת הצדק והאמת? הבך בחרתי מכל עמי המזרח אשר נואלו ללכת בשרירות לבם ורק אותך מצאתי לעם חכם

ונבון; מוכה ומעונה מתגרת ידי זדים עריצים אשר לחצוך וימררו את חייך על לא חמס בכפיך, ובכל זאת לא נשבת מטהרך אז, ולא חללת את נזר אבותיך, נזר האמונה באלהי אמן? ואיה אפוא פיך אשר ענית ואמרת בעמדך על הר סיני: „נעשה ונשמע!" איה החסד והרחמים, הצדק והענוה, היושר והצנע לכת, האמת והשלום, החמלה והחנינה, האמונה הטהורה והדת הנקיה, אימו כל אלה? הה אימו? הה, מאשריך מתעים! מוריך יורוך ללא הועיל ויסבו בך רוח עועים, רוח אמונה כוזבה והבלי שוא ומדוחים, רוח קטב ונגף המלא תועבות הבלי הגוים הקדמונים, המלא רק עשק ומרמה, הרוח המתעה אשר הוליך שולל את הכשדים הקוסמים ובני אשור הוברי שמים ומאמינים בכל דבר כסל רשע; הרוח הזה חלה גם עליך וישחיתך כליל ויגרש ממך את כל המדות הטובות אשר מצאו מסלות למו בלבבך מלפנים וישרשו את נטעי הנעמנים אשר נטעתי על תלמי לבבך בעת נחיתיך מארץ תם לארץ הצבי. הה, שחתך ישראל? כי שתית מים זרים דלוחים ונרפשים ממעין משחת ומקור אכזב אשר לא יקרו אה מימיהם; החלות ללכת בעקבות הגוים אשר לא ידעו את ד' ובדרכיו מאנו לכת, את אנך המסחר החזקת בידיך ככנעני צור ולעשוק תאהב כמוהם, ובנותיך העדינות אשר מלפנים התימרו בהצנע לכתן עם ד' ואנשים התחקו על

עקבות בנות בבל הרודפות קדים, וכל מעיניהן רק בתענוגות בשרים לשיר, לרקוד ולצאת במחולות המחנים עם בחורי חמד, להתיפות בלבושי פאר לפי חקי המאדע האחרונה ותורת העסטעטיק אשר מארץ צרפת מוצאה כי רק הצרפתים הגאיונים כוננוה **להדאיב לב ולהכאיב נפש כל איש אשר שאר רוח בו.**

עמי! לו הואלתי לתאר לפניך שמץ מתועבותיך גם אז יקצרו הימים והשנים תחלפנה וראשית דברי טרם אבוא. הה! לא אכירך ישראל לא אדעך ישורון!

צללי הלילה פשטו ויעופו פני הקדים הגיהו אורם, וקוי החרסה החלו לצאת ממחבואם, עוד מעט והנה השמש ביפיה והדרה הופיעה על הארץ וכל הדרים עליה, והמחזה פשט ויעף. כל ההמון שבו איש איש לביתו לשמוח ביום מתן תורתם וישכחו את דברי מחוקקם וגואלם, כי יד ההרגל חזקה עליהם ותישנם לבלי יקיצו עוד עד עת קץ... ובין כה וכה והנה העולם כמנהגו נוהג!

משא־אבל.

ליום התשיעי בירח החמישי.

„אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב!"
(ירמיהו ו׳ ד.)

1.

יום התשיעי באב, יום הקרץ בא בא, וליל אפל וצלמות צרר בכנפיו השחורות את העיר ציון השדודה והנהרסה, וילט בעלטה את מחנה האויב שובי־מלחמה, שבעי נקם ועליזי גאוה; על מסלה, אשר מעבר מזה התרוממה על הרים נשאים, ומעבר מזה ירדה בגיאיות עמוקים נראה המון אנשים, נשים וטף, אשר התנהלו לאט לאט ברגליהם וראשיהם השחו לארץ; קול אנחות ואנקות, אשר התפרצו מלבות ההמון הרב קול הנחושתים וכבלי הברזל אשר הושמו על רגליהם; קול בכי הילדים וצוחת הנשים אשר התעטפה נפשן עליהן; קול נחרת הסוסים וקול אנשי החיל המזוינים הרוכבים עליהם וקוראים אל הנרדפים באכזריות חמה: „הלאה!" „הלאה!" כל הקולות האלה התאחדו יחד בשאון והמולה גדולה ויחרידו את כל הככר ההוא.

פתאום והנה צללי החשך נעלמו **ואור** אש בוער נראה על כל המחנה הזה, ויאר את פני כל ההמון ההוא; למראה הנגה הזה התפרצה צעקה נוראה ואיומה מפי ההמון קול מרגיז לב ומדכא נפש וצוחת האנשים האמללים עלתה השמימה:

„הה, ציון עירנו בוערת באש!“ „הה, בית מקדשנו וצבי תפארתנו היה לחרבה!“ עוד רגע והנה כל ההמון נאלם דומיה, ולא דברו מאומה, ורק אנחות ואנקות נשמע לרגעים כי ידי רודפיהם חזקו עליהם, כי לא ירימו קולם בבכי. —

מחזה איום ונפלא נראה אז על גבעות ציון ממרום ההר אשר שם עמדו אז האסורים והנרדפים על צואריהם מידי מעניהם ומציקיהם נראה מרחוק לנגה ברק אש הלוהט הנורא הר הלבנון ברוב גאונו והדרו, וסביבו שושנים, פרחים ועצים רעננים הנותנים פרי למכביר; ומעבר מזה התנוסס הר הכרמל בגאונו אשר מכל עבריו נטועים גני עדן, ומעינות טהורים הזורקים מימיהם הזכים והצחים כעין הבדלח שטפו סביבם; זיתים ותמרים אשר הגדילו לשמים שיאם שתולים שמה באין מספר; על פני כל הנוף ההוא יראו ערים וכפרים הרבה מאד, אשר רבות מהן נהרסו עד היסוד, ולא נשאר במו גם אבן על אבן, ואחדות עודן שלמות ולא חלו בהן עוד ידי האכזרים;

שם אצל הכרמל במורד יופיע לנגד עינינו הדר עמק השרון בחין ערכו ויפעת הודו, ובתוכו תועים עדרי צאן אשר נשארו באין רועה. — חצי הלילה כבר עבר ועוד לא נשמע בדממת הליל קול שריקות רועיהם הנאמנים אשר יאספום תמיד הביתה כנטות היום לערוב, כי הרועים האלה כבר נפלו על שדי קטל וישפכו את נטף דמם האחרון בעד אהבת ארץ מולדתם...

לא רחוק מההר הזה המכוסה בירקרק דשא נראה עיר נהרסה ושוממה אשר מסביבה עוד יראו גני עדנים, מעיני מים טהורים, מימינה ומשמאלה שוטפים לאט כגשמי נדבות על קירות היכליה וארמנותיה הנשרפים והנהרסים, וכמו יעידו ויגידו אל המביט עליהם כי שנים רבות עמלו ויגעו ידי אנשים רבים ושלמים עדי אשר סללו ועשו את כל אלה במקום הנהדר הזה שנים רבות, ועתה על נקלה הפכו האכזרים את יפה נוף הזה בעת קצרה למעי מפלה, רבים מאד מהאנשים אשר אוו למושב למו את יפה הנוף הזה ויתענגו בו על רב טובו ויפיו נמנו בעת בין הגולים האסורים בכבלים ובנחושתים המובלים בידי רודפיהם ושוביהם במעלה ההר, ויענו כעת בענויים קשים ומרים תחת ידי מציקיהם ומעניהם; אך האמללים האלה לא ישימו לבם אל נחלתם השוממה ועירם הנהרסה, רק אל ירושלים עיניהם

נשואות, אל ירושלים מקום קדשם וצבי תפארתם אשר אך בה כל מעיני רוחם ונפשם, אל ירושלים גאון עזם והדרת יקרתם אשר בה התפארו ויתהללו לעיני כל העמים והארצות, אל ירושלים הקדושה אשר בה התנוסס בית מקדשם ביפיו ובהדרו, ועתה היא שרופה כסוחה באש מתגרת ידי פראים ועריצים אשר התנפלו עליה באכזריותם ויחריבוה וישימו שמות בה ובמקדשה גם יחד, אריאל קרית חנה דוד תהרס לנגד עיניהם, ואיך יחשו וישקטו?! אתם יחד יושבות גם רעיותיהם ובנותיהם, עיניהן השחורות תזרמנה דמעות כפלגי מים, ראשיהן השחו לארץ מרוב עקת לבן ומצוקת נפשן, הבנות האמללות האלה חשך משחור תארן, כי השמש שזפתן, העני והמועקה דכאו לעפר נפשן וקול גערת רודפיהן תכריען עד עפר מבלי תת חנינה למו, שערותיהן פרועות בלי משטר וסדרים ובכל מאמצי כחן עוד תרמנה לרגעים את ראשיהן להביט ולהתבונן על פני ערוגות הבשם אשר בעמק השרון כי זה לא כבר יצאו שמה במחול משחקים וישירו שירי ציון...

פה יושבת בת ציון הרכה, העדינה והמענגה ועליה שמלה קרועה ובלה, חורת פניה ולבן לחייה מעידים על עז עצבונה ויגונה אשר יציקו את לבה מאד, רגליה היחפות אשר מעודה לא נסתה להציגן ארצה בלי מצע רקמת צמר פצועות כעת מאבנים

חיות וצורי מכשול המשלכים על פני ההרים הרמים והנשאים, נהרי נחלי דם יזובו מפצעיה האנושים, רק לא תשים לבה לזאת, כי כל רעיונותיה ומחשבותיה שמה אך בבנה, בבנה יחידה אשר בידים רועדות תלחצהו אל לבה תחלוץ שד לו, תנשקהו, תחבקהו וכמו תאבה להשקיטהו ולהרגיעהו כי לא יחוש את זלעפות הרעב אשר יציקוהו ולא תדע האמללה ולא תתבונן כי תאר בנה כבר נהפך לירקון ועוד מעט ואיננו...

פה הלוים יושבים כפופים ועפר על ראשיהם, בידיהם אוחזים את כנורותיהם ונבליהם כמו יפחדו ויגורו לבלי ישלול האויב מהם גם את כלי זמרתם אשר אך המה כל רכושם ונחמתם האחרונה הנשארה להם מכל חמידיהם בארצם השוממה, למה כה תחרישו אמללים? מדוע נאלמתם דומיה משוררים נפלאים? הכו כנורותיכם וירעשו הלבבות! תנו חפשה לנבליכם ושפכו על עוגביכם את מרי שיחכם ומצוקת נפשכם עליהם. אולי ירוח לכם מעט.

על ראש ההר בצל אלונים עבותים וארזי אל שכבו הרודפים לנוח מעט מעמל דרכם לעת ערב ויתנו מנוחה גם להנרדפים כי יחליפו כח, רק איש אחד המורם מעם לא נתן שנת לעיניו ותנומה לעפעפיו; האיש הכביר והנאור הזה הוא החוזה בן

חלקיהו הענתותי אשר ברוחו הכביר ידע עוד מראש ויחש את הרעה החופפת עליו ועל עמו גם יחד. ובכל זאת עמד מוצק בדעתו ולא שם לבו אל מצוקותיו ותלאותיו, לא דאג על נפשו הנענה תחת ידי בני עמו הפריצים אשר השליכוהו בבור ויטביעוהו בטיט היון כי אם אל העם הקדיש את כל כחו ואוני, וכל מעיניו רק בגורלם המר יהנמהר. החוזה הקדוש והנעלה הזה העביר מול עיניו קורות שנות מאות רבות ויעמוק בעשתונותיו להביט ולהתבונן באותיות מרחוק, ופתאום עלה על רעיונו הטהור המחזה הקדוש והנפלא בעת אשר העם האמלל הזה עמד תחת הר אלהים הר סיני אשר שם בחרהו ד' לעם סגולה להפיץ אורו על פני כל יושבי תבל ולהורותם דעת כי רק אל אחד בשמים ובארץ ובלעדו אפס אלהים. זכר את המחזה הנשגב והנעלה הזה ויערכנו אל המחזה הנורא והאיום אשר עיניו תחזינה בעת, זכר, שוה, ויתאר את תכונות שני המחזות אחד מול רעהו ויבהל וישומם מאד!

אך לא העם אשם בזאת כי אם מנהליו וראשיו, נביאי השוא וקוסמי כזב אשר אך לבצעם ולטובתם שמו לבם ולא הביטו על העם ההולך בחושך ולא אור, לא שמו לבם להבין את האסון הנורא הנכון לו. שרי יהודה ו־כהנים פנקו את נפשם בתענוגות בשרים ומנעימי החיים, והסכינו לחיות חיי עצלות,

ולכל דברי שוא ומדוחים אשר שמעו מפי נביאיהם האמינו באמונה אמן, המה רק המה היו בעוכרי עמם ואמונתם גם יחד. ויעוללו בעפר קרנם, ואך מעט מזער היו האנשים השרידים אשר לחמו בעד ארץ מולדתם ויערו למות נפשם. לשוא לחם ירמיהו בכל ימי חייו נגד הנביאים והשרים הפוחזים והבוגדים בעמם, בדי ריק נתן גוו למכום ולחייו למורטים, לריק המטיר עליהם השכם והערב את דבריו ותוכחותיו החוצבים להבות אש, בהציעו לפניהם כי יכנעו תחת ידי מלך בבל, ואחרי ראותו כי רפתה יד יהודה מעמוד לפני צר, לשוא נחר גרונו לקרא לבני מרי בשם ד׳ כי אחריתם להכרית אם ימאנו לסבול עליהם את על מלך בבל, כי הפריצים והשובבים לא האזינו לו ולא הקשיבו בקול דבריו בהשענם על פרעה הקנה הרצוץ, על מצרים אשר רהב הם, רק בשבתם בארצם שלוים ושאננים בלי כל מגור מסביב, ויקשו את ערפם ולא אבו להכנע תחת ידי הכשדים, עדי אשר בא קצם ובת יהודה האמללה נהרסה עד היסוד בה.

2.

יום התשיעי לירח החמישי בשנת השבעים אחרי ספירת הנוצרים.

העיר ביתר הרמה והנשגבה, הנפלאה ביקרתה

וחין ערכה, מסביבה עצים רעננים ועמוקים עטופי בר; העיר אשר היתה לחמדת עינים ולמשיבת נפש להביט עליה, העיר הזאת כבר נהפכו הדרה והודה למעי מפלה. ארמונותיה וטירותיה הבצורות והמלאות כסף וזהב נהרסו עד היסוד במו ולא נשאר כל זכר למו, אלפי רבבות יושביה הנכבדים והנעלים נהרגו, או נמכרו לעבודת עולם לעבוד את בני הרומאים האכזרים, אחרי אשר גבורי ישראל אשר בכחם הכביר התיצבו נגד הרומאים נפלו שדודים תחת ידי שונאיהם ומנדיהם פטישי כל הארץ.

אך לא בכח הרומאים נהרסה בת יהודה כי גבורי בני עמנו העצומים אשר לא חתו מפני כל התיצבו גם נגד הרומאים אבירי הלב ואמיצי הכח, ואם יהודה הקטנה לא השחה את ראשה לארץ ורוחה לא עזבתה ומנהליה לא בגדו בה, אז מאד יוכל היות כי לקחה לה דרך אחרת ותשאר על עמדתה, אך יהודה אשמה פעם אחת והמירה את רוח אמונתה בכוננה אשוריה ללכת בדרכי שכניה העמונים והמואבים וימליכו עליהם מלך ממשפחת החשמונאים אשר לא היתה ישרה בעיני העם, והמלך בקש לו עזר מידי שונאי ישראל ומנדי יהודה למען תכון מלכותו וימצא לו משען ברומא, והרומאים בראותם כי נכנעה יהודה תחתם, פרשו רשתם לרגליה ויגורוה במכמרתם ויפילוה לבלי תוסיף עוד קום.

אכן לא רומא הרסה את בת יהודה העזה והחזקה רק מנהליה וראשיה אשר לא שמו לבם ולא הביטו על צרת נפש העם, הפילוה לטבח ויגירוה לחרב ויוסף מתתיהו בראשם איש החיל, גבור הכח גדל האמץ והעז תחת אשר ברוב כחו היה לו להתאמץ לבלי תת מהלכים לאויבו בארצו זרע עוד שטנה ומשטמה בלב איש לרעהו, ולאחרונה נפל גם הוא לאנשי חיל הרומאים תחת ידי טיטוס העריץ ויסגר לשבי עזו ותפארת כל ישראל עמו, הנה כי כן בגדו כל שרי ואלופי יהודה ויתמכרו להרומאים בכל לבם ונפשם באמרם בלבם, כי בזאת ימצאו חן בעיני טיטוס ומלכו אשר יעשה חסד אתם להחיותם ולרוממם מעלה מעלה. אך העם נשאר תמים עם ארצו ויעמוד מוצק בדעתו ובעז ואמץ רוח עמד נגד אויבו בעד ארץ מולדתו ובעד תורתו ואמונתו.

ארבעה ירחים רצופים לחמו שמנה מאות אלפים אנשי חיל רומא על ירושלים, הרעב האיום והדבר הנורא שני המשחיתים האלה הפילו לאחרונה את יושבי ירושלים, אך את רוחו לא הכניעו. רעבים וצמאים אשר נפשם התעטפה בהם לחמו באמץ וגבורה ויכריעו לטבח אלפי רבבות בני הרומאים.

היום הנורא הנה בא! יום המר והנמהר, יום התשיעי לירח החמישי, וטיטוס אשר נתץ את כל

מבצרי ירושלים צוה להצית אש בבית המקדש, ואיש רומי אחד לקח לפיד אש בידו וישליכוהו הביתה מבעד אחד חלוני חוהב, והנה מהרה קל אחזה האש בקירות התאים והאולמים ותתלקח סביב ותעל עד תועפות ספון הבית ויתאבכו גאות עשן ושם בשלהבת האש הנוראה השלימו בני ציון את המלחמה האחרונה בעד מקדשם ולאומם.

קול תרועה וקול חצוצרות נשמע מהרומאים, וקול מרגיז לב ומדכא נפש, קול בוכים איום ונורא התפרץ בשאון מלבות היהודים בהביטם על מקדשם הנשרף, ויוכחו כי אין עוד כל תקוה ותוחלת למו, והעם בראותם את הריסות מצודת ציון השליכו את נפשם, נשיהם וטפם אל תוך התבערה. אמנם כן! ברוב חכמתם ובדעתם הרחבה עשו זאת, כי זאת ידעו נאמנה, כי אין חמלה וחנינה בלבות הרומאים אבירי הלב, ולזאת הצילו את נפשם מתלאות העתיד על ידי האש הנורא, ויבחרו מחנק לנפשם מעבוד את הרומאים כל ימי חייהם. בקול פחדים התפרצו הרומאים אל תוך בית המקדש ויעמדו על מקומם כנטועים במסמרים ולא יכלו להוציא אף הגה אחד מפיהם בראותם את ההוד והתפארת אשר בתוך המקדש אשר לא היה על עפר משלו.

והרומאים נוכחו לדעת כי כח ואמץ בת יהודה

לא בגוה כי אם ברוח והרוח לא יכנע לעולם, בעת התבערה אשר האש אחזה בכל פנות בית המקדש והעמודים נפלו ויתפוצצו בהמולה נוראה, בעת המבוכה הזאת עמדו בתוכו כהנים רבים אשר נשאו רנה ותפלה יחד עם חברת הלוים לאל עליון, כמו עמד בית המקדש על תלו ולא חשו מפלט למו, לא ידעו ולא הבינו את האסון הנורא החופף על ראשמו, אז ראו הרומאים את הרוח הקדוש המושל בי׳בות עם אלהי אברהם, ראו את העז והאמץ אשר בתוכם ויתפלאו בראותם כי כל העמים אשר נלחמו בם שחו ראשם לפניהם ויעזבו את אלהיהם ויאמרו: לא המה, והיהודים בעז ובגאון נתנו את נפשם להורגים וגום לממיתים בעד דתם ואמונתם.

אנחנו לקחנו בחזקת היד את ארצם, שסינו את הונם ורכושם, השללנו מהם גם את אמונתם ורוחם? שאלו הרומאים את נפשם.

„פלא העם הזה בתכניתי ורוחו המרומם אשר בעד בצע כסף לא נפתה לבו, וגם בחרב ואש לא יכלנו להכניעם תחתנו״.

הוי רומאים עם אין תבונות! אתם שלחתם אש במקדש העם הזה ולא הבנתם להעביר באש את ספריו הרבים:

משא־אבל

איש אחד חכם ונבון מהעם הזה: „ר' יוחנן בן זכאי" שמו, תלמיד טוב למלמדו הגדול הנודע בכל תפיצות ישראל הלא היא: „הלל הזקן" האיש המירם מעם הזה התבונן על אחרית עמו ויגמור אמר בלבו להציל את הרוח המחיה אותו בכל עת, בתבונתו הרבה הצליח לצאת מחוץ לעיר ירושלים הנצורה ולבוא לפני אספסינוס, וינבא לו כי בעת לא ארוכה ימלוך על ארץ רומא, והאחרון מלא פיו צחוק בשמעו כי במחיר נבואתו זאת לא בקש ר' יוחנן כל הון ורכוש בלתי כי ירשהו ליסד אחרי הריסות ירושלים בית תלמוד תורה בעיר יבנה, אספסינים לא הבין כי רק בבית הזה יאצר ויחסן רוח העם והרוח הזה לא יכלה לעולם.

הוי רומאים אשר עינים לכם ולא תראו! כגבורים אבירים לחמתם את מלחמתכם על בת יהודה, לרויה שתיתם כוס נצחון וגבורה, ולמזכרת גבורתכם תארתם בשרד נאמן את כל נצחונכם החרות גם היום בקורות התבל. התמונה הזאת תראה לעין כמו אשה יפת תואר מאין כמוה שוכבת תחת אלון אחד פצועה ומתבוססת בדמיה לרגלי איש חיל אחד אשר לב ברזל לו. על הצלם והתמונה הזאת הלא ששו ויגילו גבוריכם אשר בה ראו עין בעין את מפלת יהודה הנהרסה.

שנים רבות חלפו ונגוזו ואיפוא הוא כעת איש

גבור החיל ההוא אשר לפנים רעשה הארץ ותרגז כל התבל לפניו? איהו?

אים איפא גבוריך, רומה האדירה, אשר בעז חסנם התגברו על בת יהודה אשר עוד גם היום בחיים חיתה. אמנם כן! בת יהודה עודנה חיה ועוד חיה תחיה לעולם! פצעיה הרבים זרו וחבשו מעט כי רוח התורה הנסוכה בה תחיה אותה לארך ימים והגבור אספסינוס שתום עינים היה ולא האמין לראות ולהתבונן על העתיד בתתו רשיון ליסד את בית ועד החכמים בעיר יבנה, לא הבין כי הבית הזה יהיה יסוד מוסד לכל היהדות.

3.

יום התשיעי לירח החמישי בשנת 1492 אחרי ספירת הנוצרים.

באחת מהערים הגדולים בארץ ספרד עיר ק. על ככר רחב ידים נראה חצר מות גדול אשר בו ינוחו עצמות מתים רבים מבני ישראל, שם נשמע אנחות נוראות ויללות איומות אשר התפרצו מלבות מרי הנפש המחבקים שמה את עפר הקברים הקדושים. תחת האלונים המעולפים בירקרק דשא שוכבים למעצבה אנשים, נשים, זקנים וטף יתגוללו על פני

הארץ וחובקים את מצבות האבנים וערמות העפר באהבה רבה, פני כלם זועפים סרים מאד ונחלי נהרי דמעות שטפו ועברו מעיניהם מבלי הפוגות. הה! איך לא נבקעו האבנים מהדמעות הרבות אשר שפכו עליהם?

שלשה ימים ושלשה לילות רצופים חלפו ויהודי ספרד שוכבים על גלי הקברים וזועקים מרה על שברם ואסונם כי גדול מנשוא ומרוב יגונם ועצבונם שוכבים המה מבלי הניע יד ורגל, כמו רוח אפם אין בקרבם רק אנחות ממשכות יוציאו מקרב ולב עמוק. האנחות האלה תעדנה במו כי עודם בחיים חיתם, אוי לחייהם המרים והנמהרים התלויים מנגד עיניהם, ואיך מקנאים המה את אלה שוכני הארץ אשר אינם יודעים מאומה, השוכבים שקטים ושאננים באין מגור ופחד מסביב. הה! לו נתנו למו רשיון למות בארץ ספרד היקרה להם מנפשם, כי אז מאשרים היו, בזכרם כי אבותיהם הערו למות נפשם בעד מלכם וארצם, וישפכו את נטף דמם האחרון על שדי קטל. הה! לו נתנו למות פה, כי אז נתנו את כל רכושם בעד האשר הזה.

„הונם ורכושם?!" האם יש להם מאומה מלבד נפשם? אחרי אשר הארץ גרשתם מהסתפח בנחלת האורחים ויהיו נודדים ללחם העצבים; לשוא שם

עצות בלבו הישר באדם השר המרומם דון יצחק אברבנאל אשר כהן פאר בחצר מלך ספרד, בדי ריק שם נפשו בכפו להיטיב לבני עמו, ולהשאירם לפליטה בארץ ספרד כי כל עמלו נשאר מעל!

היום הנורא התשיעי באב הנה זה בא בא, היום ההוא אשר בו החריבו עד היסוד את שני מקדשי אל בארץ יהודה השדודה והאמללה ויגרשוה מארצה, ביום הזה בא הקץ גם ליהודי ארץ ספרד. צו נתן מאת המלך פערדינאנד אשר ביום מחר לא תדרוך כף רגל יהודי על אדמת ממלכתו, ואם ימרה איש מהם את מצות המלך אז דמו בראשו כי המות יקחהו ברגע מארצות החיים.

המות! זועה ורעד יאחזו כל לב איש בשמעו את המ"ה הנוראה הזאת. אך האם לא הראו לדעת הגבורים את רוחם הכביר לא אחת ולא שתים כי לא יחתו ולא יפחדו מחמת המית? הלא טוב למו המות מחיות תחת סבלות ידי בני נכר?!

אמנם כן! לא מהמות חלו ורגזו רק מחמת האינקוויזיציאן הארורה, משאתה פחדו ורגזו.

הרב הזקן „אבוהב" לבש את בגדי כהונתו וישם לדרך פעמיו, ויקח את ספר תורת אל חי וישאנה על זרועותיו לבית מועד לכל חי לקרוא שלום לעצמות אבותיהם השוכנים בארץ האכזריה ההיא.

הרב הישיש נתן אות לכל בני עדתו כי הרגע האחרון הנה זה בא. פלצות אחזה את כל העם, ובלי הניע יד רגל כרעו נפלו יחד על ברכיהם, דומיה איומה שררה אז בכל פנית המקום הקדוש ההוא רק קול בוכים גדול ונורא התפרץ אחרי רגעים מספר מאנשי כפרד ומנשותיהם העדינות אשר באו שמה לבכות על אידם ולקרוא שלום לעצמות גואליהם וקרוביהם הנאהבים והנעימים אשר ינוחו שלום בקבריהם.

אחרי רגעים מספר נשא הרב הזקן קול גדול ונורא, קול יליל ותוגה, ויטיף אמרותיו לעדתו הקדושה כדברים האלה: אחי בני עמי! הרגע האחרון הנה זה בא, ואנחנו לא נפל ברוחנו, נעמוד מוצק בעדתנו בעד אמונתנו הטהורה ובעד תורת אבותינו הקדושים והישרים! הבה! נראה מופת לדור אחרון בנים יולדו כי לא אפס רוח הלאומי מקרבנו ולא יכנע גם לפני כידון וחנית ואם גם יעלוהו על המוקד גם אז ימריא במרום רוחו וירכב בגאותו שחקים, ידעו בנים יולדו כי אבותיהם הוקירו את דתם ואמונתם וילכו גם המה בעקבותינו, הבה נלכה נא! וד׳ יהיה מגן ומחסה לשארית צאן מרעיתו ולא נוסיף לדאבה עוד.

אמן! אמן! נתנו קול ההמון בקול אדיר וחזק.

„חיו בטוב אחים יקירים", פנה הרב בקול אל בני ספרד הנוצרים הישרים בלבותם אשר עמדו מסביב הככר ויבכו גם המה על שבר בני יהודה הנרדפים, וגם אליך ארץ ספרד, ארץ מולדתנו אקרא שלום, שלום לך ארץ ברוכה, נשא הרב קולו, עוד ימים יבאו אשר תקיאי מקרבך את האכזרים החשבים המשכלים יושביך מקרבך ולא יוסיפו עוד לערוץ אנוש מן הארץ. כל ההמון כרעו עוד הפעם על ברכיהם על יד קברי אבותיהם ויחוננו את עפרם ורבים מהם שברו את המצבות ויקחון אתם לזכרון עולם; אחרי כן נתן הרב אות אל המנגנים וישמיעו מנגינותיהם המעוררות אבל ונהי וישימו לדרך פעמיהם.

איפה הם הולכים? אנה פניהם מועדות? ומתי יהיה הקץ למסעם? ד׳ יודע!...

המה הולכים אל אשר יובילם רגליהם ועיניהם נשואות הלאה הלאה, ולא יתבוננו כי לרגליהם ישרך דרכו גם הרעב הנורא ואחריו הדבר האיום.

שם על שפת הים נראה אנשים אמללים עומדים על יד האניות ומפילים תחנותיהם לפני החובלים כי יקחום אתם. ביום הזה תשוט אניה יפה מאד בנויה בטוב טעם ודעת, והיא תחת ידי קאלומבוס התיר הגדול אשר שם פעמיו לים הגדול לחפש ולמצוא ארץ

חדשה אשר ראה אותה בעין שכלו ותבונתו. היהודי הספרדי אברהם סאקוט התוה את הדרך על לוח נחושת כיד חכמת התכונה הטובה עליו, והיהודי השני יוסף וויזינא, היה גם בעוזרי קאלומבוס אשר דבר דברי נחומים לכל היהודים האמללים אשר עמדו על החוף, כי אם אך יצליח חפצו בידו אז ישים לבו לחמלה עליהם ויאספם בארצה החדשה ויתן למו רשיון לשבת ולהאחז בה כחפצם. אך קאלומבוס עוד לא מצא את הארץ החדשה ובין כה וכה לכו לכם אמללים לכל ארבע קצות התבל, שוטטו בכל מרחבי ארצות, וזרעו לכם זרע הדעת מאלה הזרעונים אשר נשארו באמתחותיכם מורשה מאבותיכם הקדושים, כי אך בזאת תמלאו את משלחתם אשר שלחכם אלהיכם עוד מקדם קדמתה. עוד רבה המלאכה לפניכם להפיץ אור הדעת והדת על כל מחשכי ארץ, לגרש באור תבונתכם את ענני הסכלות וערפלי האולת הפרושים על כל קצוי תבל ואז אור חדש יהל גם עליכם סלה.

„נחמו נחמו עמי! יאמר אלהיכם".

ויזכר ישראל הנרדף את יום אידו ושברו את אשר עבר עליו פעמים רבות, ויזכר את הבטחת אל עליון אשר הבטיחוהו על ידי חוזיו הקדושים כי כל עוד ימי השמים על הארץ ינון שמם לדור דור, ויתאמץ ויתעודד, ויתאושש להחזיק במעוז תורת אל

חי עוד ביתר שאת, ואת ספר עולם הקדוש אשר בידיו שמר מכל הון ורכוש, ואת נפשו יחרף בעדו, בדעתו, כי רבים שאבו מי ישועה מבורו אשר חפר לפנים וישאב גם היום, רבים הלכו לאור דתו וימצאו את הדרך הנאמן העולה בית אל. כל זכרונותיו אלה יפיחו בו רוח תקוה לקוות, כי עוד יבוא יום אשר יחדלו כל העמים להביט עליו כעל זמורת זר, וכל באי עולם יכירו וידעו כי שגו במשפטם אשר חרצו עליו ללא אמת, יפקחו עיניהם ויוכחו כי משוגתם אתם תלין ועם ישראל יאחז שנית את מחרשתו ובידו לעבוד את אדמתו הקדושה כמלפנים ושבו לנויהם כקדם.

נחמו נחמו! יאמר אלהיכם.

היהודי יחכה ויקוה, אך לא לחמלה ורחמים יחכה כי כבר נוכח לדעת כי העמים אשר בקרבם הוא יושב לא יתנכרו לו ובפה מלא יודו, כי אחיהם הוא, ובצלם האדם נברא גם הוא כמוהם, אך אין חמלה ורחמים בלבותם, ואם גם יחמלו עליו אז יקיימו את המאמר התלמודי על „ואהבת לרעך כמוך" ויבררו לו מיתה יפה; ורק מחמלתם אשר חמלו על אבותינו להציל נפשם מבלהות שאול הובילום היעזואי־טים אל מקום התופת ויעלום כליל על במת המטבח. —

אמנם כן, לא על חמלה וחנינה, לא על חסד ורחמים

נוכל לקוות, כי אם על צדק ומשפט, יושר ואמת, אשר בימים יוצרו יהלו אורם על כל באי תבל, וישראל סבא יחדש נעוריו וישוב שנית לארץ אבותיו ארץ קדשו ומשאת נפשו ואז יושע תשועת עולמים ולא יוסיף לדאבה עוד לעולם.